

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2000:25

Datorisering av släktforskarens källor :
vad släktforskarföreningar gör
och hur de ser på fenomenet

Linda Boström

Svensk titel Datorisering av släktforskarens källor : vad släktforskarföreningar gör och hur de ser på fenomenet

Engelsk titel The computerisation of the genealogist's sources : what genealogical societies do and how they view the phenomenon.

Författare Linda Boström

Färdigställt 2000

Handledare Lill Andrén

Abstract The purpose of this MA thesis is to examine the computerisation of sources that are of interest to genealogists. The primary focus of the thesis is an empirical study, by using a questionnaire addressed to 118 genealogical societies in Sweden, in order to find out what kind of computerisation is being performed by these genealogical societies and what their opinion is of the computerisation of sources of interest to genealogists.

The result of this questionnaire has shown, together with printed and electronic material, that there is a good deal of interest from genealogical societies in the computerisation of sources. About half of the genealogical societies who answered the questionnaire are computerising sources themselves and the societies have a positive view in general of the computerisation that is being done and of the increased usage of modern information technology in genealogy. There are on the other hand certain issues that are being discussed such as the important question of the quality of the computerised material.

In this thesis the computerisation of public sources of interest to genealogists as a means to strengthen democracy by making public material, culture and the cultural heritage available to more people, and how genealogical societies can be seen as partakers in this process, is also discussed. Furthermore the attitudes of genealogical societies towards the computerisation of sources is seen in relation to the attitudes of people in general to new technology and to the concrete advantages and disadvantages of certain aspects of modern information technology.

Nyckelord bevarande, datorisering, digitalisering, informationsteknik, släktforskarföreningar, släktforskning, släktforskningsmaterial, tillgänglighet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1. BAKGRUND.....	1
1.2. SYFTE	1
1.2.1. Problemformulering och frågeställningar.....	2
1.3. METOD	2
1.4. AVGRÄNSNINGAR	3
1.5. LITTERATUR	3
1.6. DEFINITIONER.....	4
1.7. FÖRKORTNINGAR.....	6
1.8. DISPOSITION	6
2. SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL.....	8
2.1. DE KYRKLIGA ARKIVEN	8
2.1.1. Födelse- och dopböcker.....	8
2.1.2. Lysnings- och vigselböcker	8
2.1.3. Död- och begravningsböcker.....	9
2.1.4. Husförhörslängder	9
2.1.5. Flyttningslängder och flyttningsattester	9
2.2. DOMSTOLSARKIVEN	10
2.2.1. Domböcker	10
2.2.2. Bouppteckningar.....	10
2.2.3. Uppbuds- och lagfartsprotokoll	10
2.3. LÄNSFÖRVALTNINGENS ARKIV	10
2.3.1. Mantalslängder	10
2.4. ÖVRIGT KÄLLMATERIAL	11
2.5. MATERIALETS TILLGÄNGLIGHET	11
3. CENTRALA MYNDIGHETER, ORGANISATIONER OCH PROJEKT	12
3.1. SVERIGES SLÄKTFORSKARFÖRBUND	12
3.2. SLÄKTFORSKARFÖRENINGAR MED INRIKTNING PÅ DATORN	12
3.2.1. DIS	12
3.2.2. Släktdata	13
3.2.3. Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum.....	13
3.3. DEMOGRAFISKA DATABASEN.....	14
3.4. DEMOGRAFISK DATABAS SÖDRA SVERIGE.....	15
3.5. RIKSARKIVET, SVAR OCH ARKION.....	15
3.5.1. SVAR	15
3.5.2. Arkion.....	16
3.6. SÖDERSKIVAN.....	17
3.7. SVENSKA KYRKBÖCKER ON LINE.....	18
3.8. MORMONERNAS MATERIAL.....	18
4. SYNTPUNKTER PÅ SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL OCH IT	19
4.1. DISKUSSION KRING FRÅGAN OM KVALITET I SLÄKTFORSKNINGEN.....	19
4.2. HUR SKA REGISTRERINGEN GÅ TILL?	21
4.3. INTERNET OCH SLÄKTFORSKNING	23
4.4. TILLGÄNGLIGHET	25
5. IT – VISION OM DEMOKRATI, TILLGÄNGLIGHET OCH BEVARANDE.....	28
5.1. RETORIK KRING IT.....	28
5.2. IT OCH DEMOKRATI	29
5.3. TILLGÄNGLIGHET TILL VÅRT FÖRFLUTNA.....	32
5.4. ATTITYDER TILL DEN NYA TEJNIKEN.....	35
5.5. ATT BEVARA ELEKTRONISKA DOKUMENT.....	36
6. RESULTATREDOVISNING.....	40
6.1. HUR DEN EMPIRISKA UNDERSÖKNINGEN GENOMFÖRDES	40
6.1.1. Hur enkäten konstruerades	40

6.1.2. Hur enkäten distribuerades	41
6.1.3. Hur enkäten fungerade	41
6.2. SLÄKTFORSKARFÖRENINGARNA	42
6.2.1. Vilka är släktforskarföreningarna och hur ser de ut? (frågorna 1, 2 och 3)	42
6.2.2. Hur många föreningar registrerar originalkällor med hjälp av dator? (fråga 4)	43
6.2.3. Vilket släktforskningsmaterial är det som datoriseras? (fråga 5)	43
6.2.4. Hur går släktforskarföreningarna tillväga vid datorisering av släktforskningsmaterial? (fråga 6)	44
6.2.5. Hur kontrollerar släktforskarföreningarna att det material som datoriseras blir korrekt? (fråga 7)	45
6.2.6. Hur många släktforskarföreningarna gör det datoriserade materialet tillgängligt? (fråga 8a)	47
6.2.7. Hur gör släktforskarföreningarna det datoriserade materialet tillgängligt? (fråga 8b)	47
6.2.8. Samlar släktforskarföreningarna på det material som enskilda släktforskare har datoriserat? (fråga 9)	48
6.2.9. Vilka samarbetar släktforskarföreningarna med för att datorisera släktforskningsmaterial? (fråga 10)	48
6.2.10. Varför har släktforskarföreningarna valt att datorisera släktforskningsmaterial? (fråga 11)	49
6.2.11. Varför har släktforskarföreningarna valt att inte datorisera släktforskningsmaterial? (fråga 12)	50
6.3. HUR SER SLÄKTFORSKARFÖRENINGARNA PÅ DATORISERING AV SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL OCH PÅ INTERNETS BETYDELSE?	51
6.3.1. Vilka fördelar anser släktforskarföreningarna att det finns med att släktforskningsmaterial finns på digitala medier? (fråga 13)	51
6.3.2. Vilka nackdelar anser släktforskarföreningarna att det finns med släktforskningsmaterial på digitala medier? (fråga 14)	52
6.3.3. Tror släktforskarföreningarna att släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att fungera som primärkälla? (fråga 15)	53
6.3.4. Tror släktforskarföreningarna att släktforskningsmaterial som är intressant för släktforskare kommer att finnas tillgängligt på digitala medier om 10-15 år? (fråga 16)	54
6.3.5. Vilken betydelse anser släktforskarföreningarna att Internet har för släktforskning? (fråga 17a)	55
6.3.6. Hur rangordnar släktforskarföreningarna Internets olika tjänsters betydelse för släktforskning? (fråga 17b)	56
6.3.7. I vilken utsträckning tror släktforskarföreningarna att släktforskning kommer att påverkas av att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier? (fråga 18a)	56
6.3.8. Hur tror släktforskarföreningarna att släktforskning kommer att påverkas av att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier? (fråga 18b)	57
6.3.9. Kommentarer på enkäten	58
7. ANALYS OCH DISKUSSION.....	60
7.1. VAD GÖRS AV SLÄKTFORSKARFÖRENINGAR NÄR DET GÄLLER DATORISERING AV SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL?	60
7.2. HUR GÅR SLÄKTFORSKARFÖRENINGARNA TILLVÄGA VID DATORISERING AV SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL?	62
7.3. VARFÖR ELLER VARFÖR INTE DATORISERAS SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL?	66
7.4. VILKA FÖRDELAR RESPEKTIVE NACKDELAR SER SLÄKTFORSKARFÖRENINGAR MED ATT SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL ÖVERFÖRS TILL DIGITAL FORM?	69
7.5. HUR, ELLER I VILKEN UTSTRÄCKNING, TROR FÖRENINGARNA ATT DATORISERINGEN AV SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL KOMMER ATT PÅVERKA/FÖRÄNDRA SLÄKTFORSKNING?	74
7.6. AVSLUTANDE DISKUSSION	80
7.7. SAMMANFATTNING AV SLUTSATSER	81
8. SAMMANFATTNING	83
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	85
OTRYCKTA KÄLLOR	85
TRYCKTA KÄLLOR	85
ELEKTRONISKA KÄLLOR	89
BILAGOR	
FÖLJEBREV OCH ENKÄT	

1. INLEDNING

1.1. Bakgrund

Vi lever i en tid då IT har blivit ett viktigt och ofta upprepat begrepp som förekommer i alla möjliga sammanhang. Bibliotek ska i allt högre grad utnyttja de elektroniska informationskällorna. För de andra kulturinstitutionerna som arkiv och museer har datorisering och digitalisering gjort det möjligt att tillgängliggöra material på ett nytt sätt. Här har Internet kommit att få stor betydelse, och kanske särskilt webben som har utvecklats till en innehållsrik informationskälla, som också är på ständig tillväxt. Människor ska kunna få tillgång till information lättare och snabbare. Hur upplever då människor ”den nya tekniken”? Vilka fördelar och nackdelar innebär de digitala mediernas intåg för olika områden?

Jag har blivit intresserad av den övergång till digitala medier, som sker på många områden, och den betydelse/förändring denna övergång kommer att innebära. Jag har också länge haft ett stort intresse för historia och när jag läste historia på universitetet så fick jag en viss känsla för källmaterialet, som bl.a. finns att tillgå på våra arkiv. När jag så fick ett förslag från min blivande handledare att jag skulle kunna skriva om datorisering av släktforskningsmaterial tyckte jag att det kunde vara någonting för mig, trots att jag inte har släktforskat själv.

Per Clemensson har tillsammans med Kent Andersson skrivit en handbok för hur man släktforskar, men de har också skrivit en handbok för forskning om emigranter. I den senare skriver Per Clemensson: ”Utvecklingen av IT-tekniken skapar nya möjligheter för emigrantforskarna.[...] Vi har bara sett början på denna utveckling, som kommer att revolutionera amatörforskningen på liknande sätt som mikrofilmen tidigare gjort.” (Clemensson 1996, s.7) Han uttrycker här en positiv syn på informationsteknik och dess möjligheter att vara en hjälp vid amatörforskning. Detta citat använde jag som en slags utgångspunkt för den här uppsatsen om datorisering av släktforskningsmaterial.

Det är en hel del människor i Sverige som ägnar sig åt släktforskning och det är också många människor som är medlemmar i släktforskarföreningar. För dessa skulle en ökad användning av IT, i form av datorer och Internet, kunna vara av intresse. Via Internet kan släktforskare komma i kontakt med andra som släktforskar, kanske inom samma geografiska område eller som forskar om samma släkt. Fokus i den här uppsatsen ligger däremot på hur släktforskare kan använda datorer för att komma åt källorna, vilket kan knytas an till det ovanstående citatet om att IT kommer att revolutionera amatörforskningen på liknande sätt som mikrofilmen gjorde. Mikrofilmen är ju ett sätt för en släktforskare att komma åt att titta på arkivmaterial utan att nödvändigtvis befinna sig på samma ställe som originalmaterialet.

1.2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att studera datorisering av det källmaterial som kan vara av intresse för släktforskare. Jag avser att särskilt behandla det som görs av släktforskarföreningar runt om i landet och hur de ställer sig till datorisering av släktforskningsmaterial. Jag vill försöka ta reda på hur aktiva släktforskarföreningar är

när det gäller datorisering av källmaterial och om man kan se likheter och skillnader i deras attityder till att släktforskningsmaterial förs över till digitala medier.

Det jag kommer fram till avser jag att diskutera i samband med hur den moderna informationstekniken möjligen kan användas för att stärka demokratin genom att öka tillgängligheten till information av olika slag och till kulturarvet. Jag avser dessutom att föra en diskussion kring hur människors attityder till ny teknik, och hur de nackdelar/fördelar som kan finnas med den moderna informationstekniken, förhåller sig till den datorisering av släktforskarens källor som genomförs och vad släktforskarföreningarna anser om denna.

1.2.1. Problemformulering och frågeställningar

Vilka åtgärder vidtas inom släktforskarföreningar för att göra släktforskningsmaterial tillgängligt med hjälp av digitala medier och hur ställer sig släktforskarföreningarna till datoriseringen?

Problemformuleringen har lett till följande frågeställningar:

- Vad görs av släktforskarföreningar när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial?
- Hur går de tillväga vid datorisering av släktforskningsmaterial?
- Varför, eller varför inte, datoriseras släktforskningsmaterial?
- Vilka fördelar respektive nackdelar ser släktforskarföreningar med att släktforskningsmaterial överförs till digital form?
- Hur, eller i vilken utsträckning, tror föreningarna att datoriseringen av släktforskningsmaterial kommer att påverka/förändra släktforskning?

1.3. Metod

Här tänkte jag bara kort presentera den metod som jag har valt för den här uppsatsen, för att sedan vidareutveckla hur jag använder den i kapitel 6, i samband med redovisningen av den empiriska undersökningen.

Jag har valt att använda mig av en till största delen kvantitativ metod i denna uppsats av den anledningen att jag är intresserad av att få någon slags helhetsbild av den datorisering av originalkällor som genomförs av släktforskarföreningar och vad de anser om en datorisering av detta material. Utifrån det resonemanget valde jag att använda mig av en till största delen kvantitativ enkät för min empiriska undersökning utifrån de frågeställningar som jag ställde upp för uppsatsen. Kvantitativa metoder är nämligen mer formaliserade och strukturerade och är lämpliga om man vill få in ringa information om många undersökningsenheter och mer gå på bredden än på djupet. Man kan då exempelvis använda sig av en enkät med fasta svarsalternativ. (Holme & Solvang 1991 s.14, 78)

Mina frågeställningar rör alltså både vad släktforskarföreningarna gör när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial och vad de anser om detta fenomen. Trost säger också att ”man brukar tala om ett enkätformulär som ett mätinstrument – det är ett instrument med vilket man mäter människors beteende, åsikter och känslor”. (Trost 1994, s.11)

Jag har ändå, trots det ovan sagda, delvis valt att också använda mig av en kvalitativ metod för att få en viss fördjupning av svaren i enkäten. Därför innehåller enkäten också några öppna frågor. Dessutom fanns det möjlighet för respondenterna att kommentera vissa frågor. Svaren på de här frågorna har jag också valt att behandla kvalitativt, vilket framgår ytterligare i kapitel 6.

1.4. Avgränsningar

I de inledande kapitlen tar jag upp datorisering av källor som är intressanta för släktforskare men som utförs av andra än släktforskarföreningar. Den empiriska undersökningen som genomfördes gäller dock endast vad släktforskarföreningarna gör.

Den empiriska undersökningen innebär inte någon form av utvärdering från min sida av vad släktforskarföreningarna gör. Jag avser dock att ta upp frågan om kvalitet på den datorisering som utförs. Jag vill få en uppfattning om hur den frågan diskuteras och behandlas av släktforskare.

I enkäten ställdes några inledande frågor om släktforskarföreningarna, t.ex. när de bildades och hur många medlemmar de har. Svaren på dessa frågor har bara använts för att ge en bild av släktforskarföreningarna som svarade på enkäten och inte som ett redskap för att analysera svaren på andra frågor i enkäten, t.ex. för att se hur stora de föreningar är som håller på med datorisering.

1.5. Litteratur

Det har varit ganska svårt att hitta tryckt material som behandlar datorisering av källor utifrån släktforskarnas perspektiv. Det skrivs inte så väldigt många artiklar om detta. De allra flesta av de artiklar som jag har hittat återfinns i släktforskartidskrifter, vilket inte är så underligt. Material har jag hittat genom att gå igenom tidningar utgivna av Sveriges Släktforskarförbund, d.v.s. *Angeläget*, en tidskrift som riktar sig till medlemsföreningarna, och *Släkthistoriskt Forum*, och av DIS (Föreningen för datorhjälp i släktforskningen) respektive DIS-Väst (en av regionföreningarna i DIS), d.v.s. *Diskulogen med Släktforskarnytt* och *Disketten*. Jag har även tittat igenom en annan släktforskartidskrift utgiven av Alingsås släktforskarförening, *Alingsås släktforskare*, för att se vad en släktforskarförening som inte har datorisering som ett huvudsyfte, men ändå som en del av sin verksamhet, skriver i ämnet. Jag har dock inte valt att ta med så mycket från denna medlemstidskrift.

Det var på Göteborgs universitetsbibliotek som jag fick tag på *Angeläget*. Vissa nummer saknades dock. *Diskulogen med Släktforskarnytt*, *Disketten* och *Alingsås släktforskare* läste jag på Kungliga biblioteket. Den här typen av material är alltså inte helt enkelt att få tag på eftersom det är få bibliotek som har det. Lite enklare har det blivit i och med Internet då en del numera läggs ut där. *Angeläget*¹ på webben går att hitta i *Rötter*, en nättidning som ges ut av Sveriges Släktforskarförbund. Numren 2/98 och framåt finns tillgängliga på webben. Vad gäller *Diskulogen med Släktforskarnytt*² finns den också numera tillgänglig på webben. Numren från 1997 och framåt finns utlagda.

¹ Angeläget finns tillgänglig, som pdf-fil, via nättidningen Rötter, på URL:en <http://www.genealogi.se>

² URL:en till *Diskulogen med Släktforskarnytt* är <http://www.dis.se/diskulog.htm>

Jag har valt att i största möjliga mån hänvisa till tryckt material. En hel del material har jag dock funnit på Internet, vilket framgår av litteraturförteckningen. Problemet med detta material är att det är ganska instabilt, vilket kan leda till att information inte längre är tillgänglig. Detta har också hänt mig i ett par fall. Det framgår av en fotnot i texten och av litteraturförteckningen. En stencil om Datariksdagen som arrangerades av DIS på uppdrag av Sveriges Släktforskarförbund tillsändes mig av DIS.

För övrigt har jag använt mig av litteratur och statligt material som sätter olika perspektiv på användningen av IT. Dessa perspektiv inkluderar sambandet mellan IT och demokrati, i bemärkelsen att förstärka en demokratisk tillgång till offentligt material och till kultur och kulturarvet med hjälp av informationsteknik. Vad den här uppsatsen anbelangar gäller det särskilt arkivmaterial av olika slag som är intressant för släktforskning. Det talas också i litteraturen om en demokratisering av informationstekniken i sig. Andra områden som behandlas är visionerna kring den moderna informationsteknikens betydelse och vilken inställning människor har till ny teknik.

1.6. Definitioner

I detta avsnitt ger jag några korta definitioner av begrepp som används i uppsatsen.

Arkiv är ett begrepp som har en trefaldig betydelse, det kan dels vara en samling av dokument och handlingar (arkivalier), dels den lokal där arkivhandlingarna förvaras och dels den institution som lagrar och vårdar handlingarna. (Arkiv 1992 s.548) Ordet används i den här uppsatsen främst i de först- och sistnämnda betydelserna.

Datorisering och **digitalisering** är ord som på sätt och vis används synonymt för att beteckna att källmaterial överförs till digitala medier för att sedan kunna vara tillgängligt med hjälp av dator. Jag valde att använda ordet datorisering i enkäten med tanke på att digitalisering skulle kunna ställa till förvirring; digitalisering kunde uppfattas som att det endast rör sig om skanning av material för att göra det tillgängligt digitalt.

Det finns skillnader i hur dessa båda begrepp används. I *Inför ett svenskt kulturnät*, en SOU från 1996, görs en definition av datorisering respektive digitalisering. Datorisering innebär enligt denna definition att datorer används i en verksamhet, medan digitalisering innebär att föremål, dokument o.s.v. registreras digitalt, d.v.s. med hjälp av datorer. (Inför ett svenskt kulturnät 1996, s.21) I denna SOU delas digitaliseringsarbetet som genomförs vid kulturinstitutionerna in i tre faser. Den första fasen gäller digitalisering av register och kataloger, den andra fasen innebär att denna registrering fördjupas, genom att de ingående posterna får en utförligare beskrivning, och slutligen den tredje fasen innebär en digitalisering av själva primärmaterialen. (Inför ett svenskt kulturnät 1996, s.99) Mats G. Lindqvists definition skiljer sig en aning från denna användning. Han skriver att digitalisering innebär att överföra information från en analog form, t.ex. tryck, till en digital form. För icke-elektroniska dokument sker denna digitalisering med hjälp av s.k. bildfångst eller, med den engelska termen, skanning. (Lindquist 1995, s.46) Jag har valt att till största delen tala om datorisering när det gäller att föra över källmaterial till digitala medier och reserverat användningen av begreppet digitalisering till att beteckna tillfällena då det genomförs en skanning av källmaterial. Begreppet digitalisering används däremot inte så i vissa statliga dokument, utan där används

digitalisering även när det gäller datorisering av t.ex. kataloger (jfr de olika faserna för digitaliseringsarbetet).

Demokrati betyder bokstavligen folkstyre eller folkmakt. Åsikterna kan dock gå isär om hur man ska definiera det styrande folket och vilka förutsättningar som måste uppfyllas för att folket ska kunna förverkliga sin rätt att styra. (Demokrati 1990, s.496) Det är inte de demokratiska formerna, t.ex. direktdemokratins vara eller icke vara som är av intresse i den här uppsatsen, utan demokratins innehållsliga förutsättningar, d.v.s. vad som krävs för att människor ska kunna delta i den demokratiska processen. Här rör det sig särskilt om att ha tillgång till offentliga handlingar och till kultur/kulturarvet.

Excerpering används i den gängse betydelsen att ta ut endast en del information ur källorna och också i betydelsen att det endast är denna information som sedan läggs in på dator.

Informationsteknik (IT) definieras av Svenska datatermgruppen som ett ganska vagt begrepp, men ofta är det utnyttjandet av datorer och Internet för informationshantering som avses. (Sv.datatermgruppen: Ordlista(v17) [Elektronisk källa]) Vagheten består väl i att informationsteknik egentligen är ett väldigt vitt begrepp, som inkluderar allt från papper och penna till TV och datorer, d.v.s. all den teknik som används för att bearbeta, lagra, sprida och komma åt information. I den här uppsatsen används dock informationsteknik och IT för att beteckna datorer och deras kringutrustning i form av CD-ROM, modem och Internet, d.v.s. det som specificeras i Datatermgruppens definition. Denna användning av begreppet tydliggörs genom att jag ibland använder begreppet modern informationsteknik.

Kulturarv³ är ett begrepp som både står för det immateriella arvet i form av språk och idéer och de fysiska uttryck som människor har åstadkommit i form av t.ex. litteratur och byggnader. (Kulturpolitikens inriktning, s.295) Detta immateriella och materiella arv finns runt omkring oss, men också bevarat i särskilda minnesinstitutioner som arkiv, bibliotek och museer. Kulturarvet är något som redan finns och som vi har fått av tidigare generationer, men det är också något som ständigt skapas. (Kulturpolitik 1997, s.126f.) Om man slår i Nationalencyklopedien så finns inte ordet kulturarv som ett uppslagsord, men förekommer som ord vid behandlingen av området kulturmiljövård. Den definition som jag har tagit upp här är alltså den definition som staten har valt att ange. I den här uppsatsen är det det materiella kulturarvet i form av dokument som åsyftas.

Registrering används ofta av släktforskare som ett begrepp i samband med överföring av all eller vissa delar av informationen i källmaterial till dator. Detta är också det begrepp som jag valde att använda i enkäten för att fråga om släktforskarföreningarna överför källmaterial till digitala medier. Begreppet visade sig dock vara något problematiskt att använda. Ett tecken på det är att jag av en kommentar på en enkät kunde sluta mig till att den släktforskarföreningen uppfattade det som att jag med att registrera källor menade en komplett avskrivning av källorna på dator eller skanning, och därför hade föreningen svarat nej på frågan om de registrerar originalkällor med hjälp av dator, trots att de eventuellt höll på med registrering enligt den definition som jag har valt att använda mig av.

³ För en kritisk granskning av kulturarvsbegrepp och kulturarvets värde se t.ex. Svante Beckmans artikel "Om kulturarvets väsen och värde" i *Modernisering och kulturarv*, Stockholm 1993.

Släktforskning är det begrepp som vanligen används istället för genealogi, som dels är släktvetenskapen, vetenskapen om släkters ursprung, härstamning och inbördes släktskap, och dels de släktregister som är det praktiska resultatet. (Genealogi 1992, s.379 och Genealogi 1908, s.898)

Släktforsknings- /släktforskarprogram är ett datorprogram som är till för att hjälpa den enskilda släktforskaren att hålla reda på sin släktforskning. Exempel på två svenska släktforskarprogram, som ofta brukar nämnas i släktforskartidskrifter jag har tittat i, är Holger och Disgen. Vid Datariksdag 1998 som jag tar upp nedan i uppsatsen talades det om att släktforskarprogram och registerprogram måste skiljas åt. Det kan i vissa fall vara svårt då det finns exempel på att Disgen används som ett registerprogram för att föra över källor till dator. (t.ex. Weber 1996, s.5)

Släktforskningsmaterial tas upp i ett eget kapitel

1.7. Förkortningar

Här nedan listas de förkortningar som används i uppsatsen.

ALB	Arkivet för ljud och bild
ALU	Arbetslivsutveckling
DDB	Demografiska Databasen
DDSS	Demografisk Databas Södra Sverige
DIS	Föreningen för datorhjälp i släktforskningen
KB	Kungliga biblioteket
NAD	Nationella arkivdatabasen
OTA	Offentligt tillfälligt arbete
PLF	Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum
PUL	Personuppgiftslagen
RA	Riksarkivet
SVAR	Svensk arkivinformaton

1.8. Disposition

Detta kapitel innehåller bakgrund, syfte, problemformulering och frågeställningar, metod, avgränsningar och definitioner.

Kapitel 2 är en introduktion till vilket material släktforskare använder och hur det finns tillgängligt.

Kapitel 3 behandlar några myndigheter och organisationer som håller på med datorisering av källmaterial och exempel på ett antal olika datoriserings/digitaliseringsprojekt som pågår.

Kapitel 4 innehåller en genomgång av olika synpunkter kring släktforskningsmaterial och IT, med särskild inriktning på datorisering av källmaterial, synpunkter som framkommer i släktforskartidskrifter och i andra källor.

Kapitel 5 innehåller en genomgång av litteratur och statligt material som behandlar IT:s betydelse på olika områden som har relevans för denna uppsats. Dessa områden

inkluderar bl.a. sambandet mellan IT och demokrati och hur informationsteknik kan användas för att göra offentligt material, kultur och kulturarvet mer tillgängligt och bevara det för framtiden.

Kapitel 6 innehåller redovisningen av enkäten som skickades ut till släktforskarföreningar runt om i landet.

Kapitel 7 innehåller analys och diskussion.

Kapitel 8 innehåller en sammanfattning av uppsatsens innehåll.

2. SLÄKTFORSKNINGSMATERIAL

Här avser jag att ge en kortfattad beskrivning av det källmaterial som är särskilt viktigt för släktforskare och som då också kan vara föremål för datorisering. Dessutom redovisar jag hur det materialet för närvarande är tillgängligt på arkiv, hos SVAR och på bibliotek.

Vad menas egentligen med släktforskningsmaterial? Det kan inbegripa väldigt mycket. Allt historiskt källmaterial kan på ett eller annat sätt vara intressant för någon som vill ta reda på mer om sina förfäder. Det jag främst tänker gå igenom här är dock de originalkällor som släktforskare främst använder sig av. Jag har för det ändamålet använt *Släktforska: steg för steg!*, som är en handbok i hur man går tillväga vid släktforskning skriven av Per Clemensson och Kjell Andersson, och *Studier i svensk kyrkobokföring 1600-1945*, en vetenskaplig framställning skriven av Göran Lext.

Det som behandlas i det här avsnittet är alltså material som upprättats och kommit till vid samhällets institutioner och inte sådant som privata brev som naturligtvis kan vara av väsentligt intresse för en släktforskare.

2.1. De kyrkliga arkiven

De kyrkliga arkiven betecknas av Per Clemensson som de värdefullaste för släktforskaren. Genom en kyrkolag från 1686 stadgades att prästerna skulle föra födelse- och dop, lysnings- och vigsel samt död- och begravningsböcker. Dessa brukar kallas för ministerialböckerna. Prästerna skulle också föra husförhörslängder och in- och utflyttningslängder. Kyrkolagen kom att gälla från 1688. Det gavs inga direkta anvisningar om hur anteckningarna skulle utformas och det kan skilja mellan olika trakter och tider. Det kunde också dröja innan anteckningar började föras. Flyttningslängder fördes inte allmänt förrän på 1800-talet. Längde fördes anteckningarna i samma bok. Kyrkoarkiven från tiden före 1895 förvaras på landsarkiven. (Clemensson 1993, s.19)

2.1.1. Födelse- och dopböcker

Först fördes anteckningar om födelse och död i en gemensam bok: kyrkoboken. I födelse- och dopboken antecknades ursprungligen inte alltid födelsedagen, utan endast dopdagen. (Clemensson 1993, s.23, Lext 1984, s.145) Anteckningarna fördes oftast församlingsvis och kronologiskt dag för dag. (Clemensson 1993, s.23)

Alla äkta som oäkta barn skulle antecknas. Andra uppgifter som kan finnas med är dopförrättarens namn, faderns namn och yrkestitel, hemort, sidan i husförhörslängden där föräldrarna är uppskrivna och barnets namn. Däremot sattes moderns namn oftast inte ut. (Lext 1984, s.145, 147f.)

2.1.2. Lysnings- och vigselböcker

I lysnings- och vigselböckerna antecknades först lysningsdag och vigsel dag. Ibland fördes uppgifterna i olika längder. Böckerna kan också innehålla uppgifter om parets

namn, stånd, hemort, föräldrarnas namn, villkor som skulle uppfyllas för lysning och vigsel, parets ålder, eller födelsedatum, uppgift om morgongåva, och vigselförrättarens namn. (Lext 1984 s.151-154, Clemensson 1993 s.40)

2.1.3. Död- och begravningsböcker

De som blev begravda i vigd jord fördes upp i dödboken i den församling där den döde senast hade varit kyrkobokförd. Oftast var det endast begravningsdatum som angavs, men senare antecknades också dödsdagen. (Lext 1984 s.156) Anteckningarna fördes kronologiskt och innehåller uppgifter om den dödes namn, hemvist, ålder och dödsorsak. Någon gång kan föräldrarnas namn finnas med. (Clemensson 1993, s.33) Uppgiften om den dödes ålder byggde på muntliga meddelanden, och denna kunde senare kontrolleras gentemot födelseboken eller förhörslängden. Dödsorsaken var en uppgift som man ville ha för befolkningsstatistiken och angavs till att börja med länge av prästen. Senare kom uppgiften att lämnas av läkare eller barnmorska. (Lext 1984, s.157f.)

2.1.4. Husförhörslängder

Enligt Kyrkolagen var det en av prästerskapets uppgifter att se till att församlingsmedlemmarna hade tillräckliga kristendoms-kunskaper. Prästen genomförde därför förhör för att kontrollera kunskapen hos församlingsborna. Dessa förhör skulle egentligen äga rum i kyrkan, s.k. kyrkoförhör, men kom till stor del att genomföras i hemmen, eftersom det var en hel del som försökte smita. (Lext 1984, s.173-177)

Från mitten av 1700-talet kom förhörslängderna att allt mer fylla ett civilt behov, eftersom man bl.a. använde sig av dessa för att få reda på församlingens folkmängd. Fler och fler uppgifter om församlingsborna kom att samlas i förhörslängderna. Sambandet mellan husförhöret och längden kom alltmer att brytas och i slutet av 1800-talet bytte längden namn till församlingsbok. (Ibid., s.177-179)

Förhörslängderna skulle ställas upp topografiskt i kolumner och läskunnigheten och katekeskunskaperna betygsättas. I början uppfördes en ny längd varje år, vilket innebar mycket arbete. Senare kom samma längd att användas under flera år och standard blev 5-10 år. (Ibid., s.182-184) Under de olika bostädernas namn ställdes familjemedlemmarnas namn upp. Först angavs husfadern, sedan husmodern, barnen i kronologisk ordning och sist tjänstefolket. (Ibid., s.189) Förhörslängden kom att bli en sammanställning av andra böcker i och med att den kan innehålla uppgifter om flyttningar, dödsår, vigsel ochandel. (Clemensson 1993, s.126)

2.1.5. Flyttningsslängder och flyttningssattester

Flyttningssattester upprättades av utflyttningförsamlingens präst och skulle visas upp i inflyttningförsamlingen. Det ursprungliga syftet var att intyga att den som fått attesten var berättigad att delta i nattvard. Attesten upptar den flyttandes namn, födelsedatum och födelseförsamling. Den kan också innehålla uppgifter om innehavaren var ledig för äktenskap, dennes kunskaper i kristendom, vaccination,andel och mantalsskrivning. Attesterna har ofta förstörts. De som finns ligger för det mesta som ”lösa handlingar” sorterade årsvis eller som bilagor till flyttningsslängden. Samma attest kan ha utnyttjats för flera flyttningar, och kan då ge uppgifter om ett helt livsöde. (Ibid., s.37)

In- och utflyttningslängderna innehåller uppgifter om vilka som flyttade in eller ut ur en församling. Längderna blev fullständiga först på 1800-talet, och var till för att kontrollera folkomflyttningen för att se till att skatten betalades. De är kronologiskt förda och in- och utflyttade fördes var för sig. De innehåller uppgifter om namn, in- och utflyttningsort, flyttningsdatum, ibland födelsedatum och födelseförsamling och ofta kunskapsbetyg och allmänna vitsord. (Ibid., s.35)

2.2. Domstolsarkiven

2.2.1. Domböcker

Domböckerna innehåller protokoll med bilagor från landets domstolar. Notiserna från 1500- och 1600-talen är ganska korta, men blir mer omfattande under 1700-talet. Målen uppdelas i brottmål som behandlar brott som hamnar under allmänt åtal, och tvistemål som gäller tvister mellan enskilda personer. Domböckerna är svåra att gå igenom även för en van släktforskare eftersom det ofta saknas register. Handstilen, språket och ordmassan är också sådant som kan ställa till problem. Man kan dock söka efter personer i stämmningslistor, en förteckning över alla som kallats in till domstolen, och saköreslängder som är förteckningar över alla som dömts att betala böter. Det kan hända att amatörforskare eller personal vid arkiven har uppställt personregister och ibland finns det även ortregister. (Ibid., s.64f.)

2.2.2. Bouppteckningar

I och med 1734 års lag blev det obligatoriskt att upprätta en bouppteckning vid dödsfall. Bouppteckningar inleds med en ingress som innehåller uppgifter om t.ex. vem den avlidne var, när denne dog och vilka arvingarna var. Den är alltså viktig för släktforskare i och med att den klargör släktskapsförhållanden. Efter ingressen följer en uppräknings av kvarlåtenskapen. Fördelningen av dödsboet framgår dock inte. (Ibid., s.67)

2.2.3. Uppbuds- och lagfartsprotokoll

I 1734 års lag infördes också bestämmelser om fastighetsöverlåtelser. Köparen skulle inför rätten visa upp köpehandlingen. Försäljningen skulle offentliggöras på tre på varandra följande ting: första, andra och tredje uppbud. Om ingen motsade köpet utfärdades en lagfart av rätten. Dessa uppgifter upptecknades i domboken, men protokollen kom sedan att bilda egna volymer. (Ibid., s.75)

2.3. Länsförvaltningens arkiv

2.3.1. Mantalslängder

Mantalslängderna uppfördes för att ha kontroll över vilka som skulle betala skatt. I början förtecknas alltså endast den skattepliktiga delen av befolkningen och därför är det många som saknas t.ex. sjuka och adelsmän. Senare kom även skattebefriade att tas med. Denna typ av uppgifter har förts länge och kan därför ge upplysningar om tiden före husförhörslängderna tillkomst, d.v.s. före 1700-talet. (Ibid., s.89)

2.4. Övrigt källmaterial

De källor som har beskrivits i detta kapitel är några av de vanligaste som släktforskare använder sig av. Det finns dock väldigt mycket annat material som släktforskare kan ha intresse av, t.ex. militärt material om man söker efter soldater. (Ibid., s.99) Andra intressanta handlingar är t.ex. emigrantlistor som upprättades av emigrantagenten (resebyrån) och lämnades in till poliskammaren. (Ibid., s.112) Man kan då få veta vilka det var som emigrerade från Sverige, och det var det ju en hel del som gjorde.

2.5. Materialets tillgänglighet

De flesta av de böcker som släktforskare är intresserade av finns på landsarkiven, som är underställda Riksarkivet, och dit åker många släktforskare för att själv ta del av materialet. Det finns också material på kommunarkiven. Speciella källor finns på andra arkiv, som t.ex. militära källor på Krigsarkivet. Biblioteken har också material som är intressant för släktforskare, framförallt universitetsbiblioteken och Kungliga biblioteket, men också länsbiblioteken. (Ibid., s.9f.)

Mikrofilmtekniken har gjort att släktforskning kan utföras hemma och därmed också gjort det mer demokratiskt. Materialet är mer tillgängligt än om alla skulle behöva åka till landsarkiven för att släktforska. Vem som helst kan nu beställa filmer av mikrofilmade böcker för att läsa vid kommunbiblioteket eller hemma.

Det var mormonkyrkan som 1948-1963 började mikrofilma ca 100 miljoner sidor ur svenska arkiv. Det gällde nästan all kyrkobokföring fram till 1868. Mormonerna donerade en uppsättning kopior av dessa filmer till svenska staten. En kopia av dessa finns fördelade mellan de olika länsbiblioteken. Mikrofilmerna har sedan dess till en viss del konverterats till mikrokort, en konvertering som började på 80-talet. Egna kopior av mikrokort kan köpas genom SVAR. Mikrokort finns också på de olika landsarkiven, där de används istället för originalhandlingar och hos SVAR i Ramsele. (Ibid., s.11)

3. CENTRALA MYNDIGHETER, ORGANISATIONER OCH PROJEKT

I det här kapitlet tänker jag ge en bild av några myndigheter och organisationer som håller på med datorisering av källmaterial, som är av intresse för släktforskare, och exempel på olika datoriseringsprojekt som pågår. Detta kapitel är ganska utförligt av tre anledningar. För det första vill jag se vilka tendenser det finns när det gäller detta område. För det andra talas det om vissa av dessa projekt i den empiriska undersökningen. För det tredje får jag anledning att i diskussionsavsnittet anknyta till en del av det som presenteras här.

3.1. Sveriges Släktforskarförbund

Sveriges Släktforskarförbund bildades 1986 och har som mål att ”öka förståelsen för släktforskningen som kulturfaktor, ideell rörelse och vetenskap”. Både föreningar och enskilda kan bli medlemmar. Förbundet ger ut tidningen *Släkthistoriskt Forum* och skriftserien *Svenska Antavlor*. Förbundet ger också ut vad som uppges vara världens enda dagstidning för släktforskare, nättidningen *Rötter*, och *Angeläget*, som är ett nyhetsblad med information som först och främst riktar sig till medlemsföreningarna. En gång om året anordnar förbundet i samarbete med en lokal förening Släktforskarlagarna. Varje år ger man också ut Släktforskarlagarnas årsbok. (Nättidningen RÖTTER – för dig som släktforskar! [Elektronisk källa]) Året 1995 var framtiden ett tema i årsboken, som då innehöll några texter med olika perspektiv på informationsteknologi och datoranvändning inom släktforskning. Släktforskarförbundet vill uppmuntra en ökad tillgänglighet av arkivmaterial, bl.a. med hjälp av digitala medier, och ett exempel på det är att man gav DIS (Föreningen för datorhjälp i släktforskningen) i uppdrag att ordna en datarisdag 1998 för att diskutera användningen av datorer inom släktforskning.

3.2. Släktforskarföreningar med inriktning på datorn

Det finns ett par föreningar som har inriktat sig just på datorn som hjälpmedel vid släktforskning: DIS (Föreningen för datorhjälp i släktforskningen) och Släktdata. Dessutom har Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum arbetat länge med att datorisera kyrkböcker.

3.2.1. DIS

DIS är en förkortning för Föreningen för datorhjälp i släktforskningen. DIS bildades i Linköping 1980 och är en förening som vill ”erbjuda sina medlemmar moderna verktyg och metoder för sin släktforskning”. Föreningen har medlemmar över hela landet och är indelad i olika regionföreningar som erbjuder lokal verksamhet. DIS utvecklar datorprogram som medlemmar kan köpa. DISGEN är ett program för att hålla reda på den egna släkten. Föreningen har också ett datoriserat anbyte via något som kallas DISBYT. I DIS Arkiv kan släktforskare deponera disketter med släktdata för arkivering och för att göra det tillgängligt för andra släktforskare. (Om föreningen DIS [Elektronisk källa])

I april 1998 ordnade DIS en datariksdag på uppdrag av Sveriges Släktforskarförbund. Åren 1995 och 1996 hade Kronobergs Genealogiska Förening respektive föreningen Släktdata ordnat "registerseminarier" för att man skulle försöka komma överens om standard och normer som ska gälla vid den registrering av kyrkböcker som pågår runt om i landet, bland föreningar och enskilda släktforskare. DIS fick så i uppdrag att ordna en tredje konferens. Förbundets datagrupp bestämde att denna konferens skulle kallas för datariksdag eftersom man ville betona ambitionen att det skulle vara "ett allomfattande diskussionsforum för såväl ideella föreningar som offentliga arkiv och institutioner med intresse i datorprojekt för släktforskning". (Datariksdag för släktforskare 1998, s.8)

Eventuella överenskommelser om standarder på dataområdet som framkom på seminariet kunde underställas förbundets datagrupp och förbundsstyrelsen för en vidare behandling för att sedan eventuellt godkännas på kommande förbundsstämmor. (Dataprojektmöte 1998 i Linköping, s.12)

Det var på mötet 1996 som det föreslogs att dataseminarier skulle kopplas till Släktforskarförbundet på något sätt. Därmed skulle resultatet av seminarierna förmodligen bli mer allmängiltiga för släktforskning. (Ibid.)

Datariksdagen som genomfördes i april 1998 samlade representanter från såväl offentliga institutioner som släktforskarföreningar. Syftet var att utbyta erfarenheter angående datoranvändning och register inom släktforskningen. (Minnesanteckningar..., s.3)

Vid Datariksdagen presenterades olika projekt som pågår, däribland Demografisk Databas Södra Sverige, Demografiska databasens Projekt Indiko, Person- och lokalhistoriskt forskarcentrums i Oskarshamn arbete och projektet Kyrkböcker On Line. Dessutom diskuterades ministandarden för registerfilers uppbyggnad, samverkan mellan offentliga och ideella organisationer och etik och kvalitet i dataprojekt för släktforskning. (Minnesanteckningar...) Projekten som presenterades vid Datariksdagen 1998 kommer att presenteras närmare i den här uppsatsen, såsom varande intressanta för släktforskare. De teman som diskuterades vid Datariksdagen kommer också att tas upp senare under de rubriker där de kan vara lämpliga.

3.2.2. Släktdata

Släktdata är en ideell förening för släkt- och datorintresserade bildad 1989. Den arbetar för att sprida kunskap om datorernas användning inom släktforskningen. Föreningen arbetar också för datorregistrering av kyrkböcker, bl.a. genom att informera enskilda och föreningar om hur registrering bör gå till och föreningen har också mallar och program för sådan registrering. Föreningen verkar för att register ska bli tillgängliga för andra släktforskare till så låg kostnad som möjligt. Detta åstadkommer de genom att lägga ut registerfiler på Internet, BBS och genom distribution på disketter. (Föreningen Släktdata [Elektronisk källa])

3.2.3. Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum

Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum (PLF) i Oskarshamn är en släktforskarförening som sedan drygt ett decennium har arbetat med ett stort projekt att

föra in uppgifter ur kyrkböckerna i hela Kalmar län i en databas. Databasen innehåller över 2 500 000 poster, varav den största delen är uppgifter om födda, vigda och döda i Kalmar län från mitten av 1600-talet till början av 1900-talet. Föreningen har även delvis fört in uppgifter från husförhörlängder, in- och utflyttningslängder och om emigranter till USA. Det finns också med uppgifter från grannlänens gränssocknar.

Om databasen sägs det att den ”ger en snabbare tillgång till uppgifter som annars kanske tagit väldigt lång tid att få fram. Om man nöjer sig med att skapa en antavla är nog databasen det snabbaste sättet att få en sådan upprättad”. Från PLF:s sida menar man dock att om man vill veta mer om hur ens förfäder levde så är det bäst att använda sig av originalhandlingarna. Databasen kan då fungera som en hjälp att snabbt hitta de källor som är av värde.

PLF tar ut en viss avgift för sökning i databasen. Det går att få uppgifter ur databasen på två sätt. Det ena är att skriva ett brev till PLF med frågor och det andra är att söka i databasen med hjälp av en dator som finns tillgänglig för allmänheten på biblioteket i Oskarshamn. För medlemmar i PLF kostar det 20 kronor per skickat frågeformulär med max fem frågor och 20 kr för en timmes sökning i databasen i biblioteket. Dessa tjänster kostar båda 40 kr för icke-medlemmar. (Nättidningen RÖTTER-för dig som släktforskar!(PLF) [Elektronisk källa])

3.3. Demografiska databasen

Demografiska databasen, DDB, startade som ett beredskapsarbete 1973 med Riksarkivet som huvudman, men kom att inrättas som en särskild enhet vid Umeå universitet 1978. Målet var att man skulle datorisera innehållet i äldre kyrkböcker för att kunna göra dessa tillgängliga för forskning. Riksarkivet ville med detta arbete skydda oersättligt arkivmaterial från fortsatt slitage.

Det material som huvudsakligen datoriserats av Demografiska databasen utgörs av individuppgifterna i 1800-talets församlingsregister: husförhörlängder, ministerialböcker och flyttningslängder. Eftersom källorna innehåller en så stor mängd uppgifter har en heltäckande registrering av Sverige inte gått att genomföra utan ett urval i tid och rum har gjorts. 1800-talet har valts eftersom den information som finns i källorna från den tiden är mer detaljerad och standardiserad, vilket underlättar datoriseringen. Först valdes sju enstaka församlingar ut, men sedan fortsatte registreringen med data från hela regioner; Skellefteå- och Sundsvallsregionerna, som nu är färdiga, och Linköpings stad, där man har påbörjat datorisering. Materialet från Linköpings stad beräknas vara tillgängligt för mer omfattande forskning runt år 2000.

Demografiska databasens material är i första hand till för nationell och internationell forskning på universitets- och högskolenivå, men även arkiv, skolor, bibliotek och privatpersoner kan få tillgång till databasen. Registreringen av Tuna församling finns fritt tillgänglig via Internet. De övriga församlingarna kan man få tillgång till via abonnemang. (Demografiska databasen [Elektronisk källa]) Kostnaderna för licens beror på kundtillhörighet, d.v.s. om det är en privatperson, akademisk forskare, ett arkiv eller ett bibliotek som vill ha tillgång till materialet, och omfattar en region av församlingar. (Priser för uttag från DDB [Elektronisk källa])

3.4. Demografisk Databas Södra Sverige

Projektet Demografisk Databas Södra Sverige startade i början av 1997 med Landsarkivet i Lund som initiativtagare och huvudman. Det långsiktiga målet för projektet är att all kyrkboksinformation från Skåne, Halland och Blekinge fram till år 1900 ska finnas fritt tillgänglig och sökbar på Internet. Projektet har två syften, varav det främsta är att ”åstadkomma en unik databas för envar på Internet, användbar för utbildning och undervisning, för vetenskaplig forskning samt person-, hembygds- och släktforskning”. Man har alltså tänkt sig en vid användning av databasmaterialet. Vad gäller användning av materialet för släktforskning skriver de: ”Betydelsen för släktforskningen av de persondatabaser som DDSS upprättar torde vara överflödigt att nämna.” Projektets andra syfte är att skapa en ny arbetsmarknad för människor med funktionshinder av olika slag.

Källmaterialet, d.v.s. kyrkböckerna, finns i landsarkivet som ställer registreringsunderlaget till de lokala projektgruppernas förfogande. Landsarkivet står också för kvalitetskontrollen, samordning, datasupport och tillgängliggörande på Internet. De lokala projektgrupperna, som leds och finansieras i ett samarbete mellan kommuner, arbetsmarknadsmyndigheter, släkt- och hembygdsorganisationer och landsarkivet, står för excerperingen och registreringen och bidrar också med lokalkännedom och kunskaper i handskriftsläsning och genealogi.

Inom projektet DDSS har man utvecklat registreringsmetodik och registreringsnormer som sägs fylla högt ställda krav på kvalitet och trohet mot kyrkoboksoriginalen. Landsarkivet har också sedan 1983 hållit på med datorisering av folkbokföringsuppgifter, i samarbete med Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet och släktforskarorganisationer, inom projektet Lunds Demografiska Databas. (Målsättning [Elektronisk källa])⁴

3.5. Riksarkivet, SVAR och Arkion

3.5.1. SVAR

SVAR är förkortningen för Svensk Arkivinformatiön som är en enhet inom Riksarkivet. Syftet med verksamheten anges på deras informationssida på Internet: ”SVAR skall på moderna medier i en kommersiell verksamhet bevara, bearbeta och sprida arkivinformatiön.” Denna informatiön finns på mikrokort som SVAR hyr ut och säljer. De finns också att läsa i SVAR:s forskarsal i Ramsele. Basen för verksamheten är kyrkoboksfilmer. Kyrkböckerna före ca år 1900 finns numera på mikrokort, men man har också andra typer av mikrofilm material, t.ex. militära rullor och emigrantregister. I framtiden kan andra medier komma i fråga som t.ex. optiska skivor och arkiv på webben.(SVAR INFO [Elektronisk källa])

Mikrokort kan köpas och hyras direkt från SVAR. Detta kan man göra per brev eller telefax men också från SVAR:s hemsidor. Dessutom kan mikrokort lånas via bibliotek, eftersom SVAR har avtal med folkbibliotek om förmedling av lån av mikrokort. Det är

⁴ Avsnittet om Demografisk Databas Södra Sverige bygger på en projektbeskrivning som fanns tillgänglig på webben, vilket framgår av källförteckningen, 1999-04-15. Sedan dess har DDSS:s material flyttat till en ny webbplats (<http://www.ddss.nu>) där en projektbeskrivning, enligt informationen, borde finnas tillgänglig som rtf-fil, vilket den dock inte gör.

då biblioteket som faktureras för lånet. Det poängteras att mikro korten är Riksarkivets/SVAR:s egendom som endast får användas för läsning. De får inte kopieras, mångfaldigas och spridas. (SVAR mikro kort [Elektronisk källa])

Under 1997 kom en slutrapport från ett Riksarkivet/SVAR projekt, ”Digitalisering av arkivmaterial”, som finansierades med hjälp av EU-medel. Projektet hade som uppgift att föreslå teknik, metod och finansiering för att digitalisera arkivmaterial, främst det filmade material som finns i SVAR:s depå i Ramsele. Projektet angavs ha betydelse för a) kulturarvet, att i framtiden kunna ta del av äldre arkivmaterial, b) för forskningen, att källmaterialet är tillgängligt för forskning på moderna medier och c) för Riksarkivet/SVAR genom att den ”gamla tekniken (mikrofilm) kompletteras med framtidens teknik (digital och Internet)”. För att kunna distribuera arkivmaterialet digitalt skulle ca 78 miljoner bilder i SVAR:s depå i Ramsele behöva skannas. Ett som det sägs ”mycket omfattande arbete”. (***)SVAR EU-projekt(***) [Elektronisk källa]

3.5.2. Arkion

Arkion är en utvecklingsenhet under Riksarkivet som är med i olika projekt där källmaterial förs över till datamedia. Ett stort projekt startade i Halland våren 1997 som ett samarbete mellan Länsarbetsnämnden, Kommunförbundet Halland och Arkion. Syftet var i första hand att skapa sysselsättning, men också att skapa källdatabaser med material ur offentliga arkiv. Projektet går ut på att göra socken- och kommunarkivens källmaterial tillgängligt för den historiska forskningen i en databas, Svensk Lokalhistorisk Databas (SLhD). Databasen ska kunna användas i skolor, av släktforskare och inom den akademiska forskningen.

Originalhandlingarnas text skrivs av ordagrant utan att texten tillrättaläggs. En del information plockas ut från brödtexten, vilket görs för att göra databasen sökbar på personnamn och geografiska namn. Det görs också en grov ämnesindelning. Arbetet utförs av ALU- eller OTA- arbetare. Många tillhör den sista generation som kan läsa snirklig handstil utan större problem. Målsättningen är att skriva av alla stämmohandlingar från kommuner som någon gång har tillhört Hallands län. Parallellt byggs också en skannad bild-databas upp som ska kopplas till uppgifterna i SLhD utifall att en forskare vill se hur originaltexten ser ut. Tanken är att databasen ska finnas tillgänglig på Internet.⁵ (Savolainen 1998, s.19f.)

Riksarkivet vill bygga upp sökbara databaser inom alla samhällsområden med hjälp av material ur offentliga arkiv och möjligen utvidgas den lokalhistoriska databasen i Halland så att alla Sveriges socken- och kommunalstämmor så småningom blir sökbara.

Det pågår arbeten också på andra håll, t.ex. i Blekinge där man håller på att lägga upp en industrihistorisk databas. Fabriksberättelser skannas och läggs in. Med hjälp av kyrkobokföringen kartläggs och registreras entreprenörerna. Projektet startade i maj 1997 och skulle pågå minst t.o.m. 1999. Ett annat exempel är arbetet med att bygga upp en databas i Norrköping för svensk vård- och omsorgshistoria genom att årsberättelser från t.ex. provinsläkare skrivs av. (Billgren [Elektronisk källa])

⁵ Svensk Lokalhistorisk Databas finns också numera på webben. Adressen är <http://www.lokalhistoria.nu/se/>

Bengt Erik Näsholm, chef för Arkion, säger om detta arbete: ”När allting blir avståndsberoende så gäller det att också kulturarvsinstitutionerna försöker göra så mycket som möjligt av sina samlingar tillgängliga på nätet.”

Projektet genomförs nästan alltid med arbetsmarknadsmedel: ”Nu när arbetslösheten är så stor är det ett gyllene tillfälle att kunna utnyttja arbetslösas energi för att dataregistrera och katalogisera dokument. Utan arbetsmarknadsåtgärder hade knappast de här projekten varit möjliga, säger Bengt Erik Näsholm.” (Ibid.)

Ett sista exempel där Arkion är verksam är Anno 1890, en historisk databas över Sveriges befolkning som den såg ut 1890. Det pågår sedan några år ett registreringsarbete som syftar till att digitalisera den s.k. Folkräkningen 1890. Det är i ett samarbete mellan Arkion och Forskningsarkivet i Umeå som delar av folkräkningen görs tillgänglig på nätet. För närvarande finns hela Västerbottens, Norrbottens, Jämtlands och Värmlands län och en stor del av Västernorrlands län tillgängliga. (ANNO 1890. Folkräkningen 1890 [Elektronisk källa]) De registrerade uppgifterna i Anno 1890 är källtroget återgivna uppgifter om personnamn, ortnamn, yrkesbeteckningar m.m. och uppgifterna har den stavning som förekom i detta material och vid denna tid. (ANNO 1890. Folkräkningen 1890 – Söktips [Elektronisk källa]) Uppgifterna om en person i folkräkningen ger grundläggande uppgifter som kan hjälpa en att gå vidare in i andra arkivhandlingar. Registreringen av folkräkningen 1890 innebär en dataregistrering av ca 4,8 miljoner människor som bodde i Sverige 1890. Materialet ger underlag till bl.a. hembygds- och släktforskare. (ANNO 1890. Folkräkningen 1890 – Om folkräkningen [Elektronisk källa])

3.6. Söderskivan

1998 kom den s.k. Söderskivan ut, eller som den egentligen hette *Söder: människor och miljöer i Stockholm 1870-1930*, som ett resultat av Söderprojektet. En tidig presentation av projektet gjordes i Diskulogen 1996 av Leif Gidlöf som sedan var den som lade allt material på en CD. Söderprojektet hade som syfte att belysa de centrala delarna i Stockholm med olika utgångspunkter. En databas höll på att byggas upp med t.ex. uppgifter om befolkning från Stockholms historiska databas och kart- och bildmaterial från museer och arkiv. En förstudie till projektet var aktuell till våren 1996. (Gidlöf 1996, s.17)

Innan Söderskivan var riktigt klar presenterades den i *Släkthistoriskt Forum* av Carl Szabad. Det sägs om persondatabasen på skivan att den innehåller över en halv miljon människor och att alla bostadsadresser är angivna med koppling till de övriga personerna i hushållet så att det är möjligt att få fram en kedja som går tillbaka flera generationer. Grunden till personregistret kommer från Stockholms historiska databas, en avdelning under Stockholms stadsarkiv, som under ett par decennier har hållit på att dataregistrera det s.k. rotemansarkivet, ett mantalsskrivningssystem som gällde i Stockholm 1878-1926. När artikeln skrevs 1998 hade ungefär halva Stockholm dataregistrerats och planer fanns att göra liknande cd-produktioner för andra delar av Stockholm. Szabad skriver i den här artikeln att Leif Gidlöf, som alltså packat ihop materialet på en CD, med Söderskivan har inlett ett nytt kapitel när det gäller historisk forskning. (Szabad 1998a, s.3)

I en notis i *Släkthistoriskt Forum* 1999 sägs det att det ryktas att man inom det närmaste året kommer att kunna se fram emot utgåvor på CD av Rotemansdatabasen för Nicolai och Klara församlingar. År 2002 planeras en CD motsvarande Söderskivan för Gamla stan med t.ex. fotografier för att fira Stockholms 750-års jubileum. (Fler Stockholm på CD 1999, s.5)

3.7. Svenska Kyrkböcker On Line

Ett privat initiativ att tillgängliggöra kyrkböckerna är ett projekt av företaget Genline AB, Svenska Kyrkböcker On Line. Genline AB håller på och utvecklar en metod för att distribuera de svenska kyrkböckerna på datanätverk. Målet, uppger man, är att via datanätverk erbjuda tillgång till hela kyrkoboksmaterialet var man än bor och på de tider man själv vill. (Genline [Elektronisk källa] ”Många bedömer denna utveckling som nödvändig för att släktforsningen skall kunna öka och breddas i framtiden. Användning av den nya tekniken skapar nya möjligheter att attrahera ungdomar och intressera dem för släktforskning. För dem som redan är släktforskare kommer den ökade tillgängligheten att innebära en större frihet att syssla med sitt intresse när man känner sig inspirerad och har tid. Genom den ökade tillgängligheten ges möjligheter för fler att börja forska.” (Projektet ”Kyrkböcker On-Line” 1996, s.5)

Databasen kommer att bestå av ”originaldokumenten”, skannade från film, och sträcka sig från 1600-talet fram till den 70-åriga sekretessgräns som gäller för uppgifter i kyrkobokföringen. (Genline [Elektronisk källa])

Enligt presentationen i Diskulogen skulle databasen öppna någon gång i början av 1997. Först ut skulle Kalmar län vara och sedan skulle material komma att läggas ut beroende på efterfrågan. (Projektet ”Kyrkböcker On-Line” 1996, s.5) Men det var först i maj 1999 som en testversion av databasen öppnades för testning. I testversionen kan man prova sökfunktioner och bildhantering på 13 500 bilder av kyrkoboksuppslag från Algutsboda socken i Kalmar län. Det är testmaterial som skannades 1996 och läsbarheten säger man, från Genlines håll, är inte representativ för det kommande systemet (Genline [Elektronisk källa])

3.8. Mormonernas material

Det går numera också att hitta i mormonernas material på webben. Det som finns är det s.k. International Genealogical Index (IGI) som för närvarande ska innehålla ca 360 miljoner namn på avlidna personer. Namnen kommer från inlämnade antavlor och genomförda excerperingar. Till att börja med finns inte IGI för Skandinavien med, men däremot för Finland. Förutom IGI finns det en andra databas, Ancestral File, som innehåller ca 35 miljoner namn, länkade till familjer. Ibland kan det finnas en notering om vem som har lämnat in uppgifterna.

Det rör sig inte om en ny källa för primäruppgifter, utan uppgifterna ska ses som ett stort register över uppgifter som kan ge en ny utgångspunkt för att sedan söka vidare i källorna. Många av uppgifterna har tagits fram av amerikaner med ofta bristfälliga kunskaper i svenska. (Thorsell 1999, s.8)

4. SYNPKTER PÅ SLÄKTFORSKNINGS-MATERIAL OCH IT

I det här kapitlet tas en del synpunkter på användningen av modern informationsteknik inom släktforskning upp, bl.a. hur det kan påverka kvaliteten på det material som används och den släktforskning som utförs. Dessutom behandlas hur släktforskare anser att registrering av källmaterial på digitala medier ska gå till, hur den i praktiken går till i olika sammanhang och hur den kan påverka tillgängligheten till och kvaliteten på detta material.

4.1. Diskussion kring frågan om kvalitet i släktforskningen

Några artiklar i släktforskartidskrifter tar upp datorer i släktforskning och hur användningen av dessa kan påverka släktforskningen på ett positivt eller negativt sätt. Strahlert tar upp fördelar, som förbättrad tillgänglighet och en ökad lätthet att göra sökningar, som datorer kan föra med sig. Det är långt till arkiven och visst material på arkiven får man inte tillgång till p.g.a. slitage. Man kan använda sig av mikrokort och mikrofilm, men det är höga lånekostnader på dessa hjälpmedel. Tillgång till databaser skulle alltså på sikt hjälpa forskaren, eftersom arbetet skulle bli mer rationellt och det skulle minska risken att förbise uppgifter.

Strahlert talar om att "forskare av ordning" anser att man inte ska förändra källmaterialets innehåll och struktur, när det överförs till datamedium. Detta anser dock inte Strahlert fungerar så bra i datamiljö, utan man förlorar då det som är datorns styrka, som t.ex. att snabbt kunna hitta alla med ett visst namn oavsett hur stavningen varit i originalen. Har man bara en numrering av registreringarna kan en sortering i källans ursprungliga ordning göras. Han skriver vidare: "Man får ha i åtanke att databasregistret i första hand är en hjälp att lättare och snabbare kunna söka sig rätt i originalen, eller dess kopior på film eller kort. Som forskare är det till sist originalens uppg. som är grunden för arbetet." Han frågar också om forskningen blir tråkigare om man har tillgång till databaser. Svaret är enligt honom att det blir mer tid över till att utforska andra källor och att bredden och kvalitetsnivån på det framforskade materialet kommer att öka. Arbetet blir mer rationellt och risken att köra fast minskar. Det blir lättare att hitta personer som annars skulle hamna vid sidan eller förbigås. "Med en databas som omfattar alla arkivalier inom ett avgränsat område, kan man lättare nå de resultat som man satt upp som mål för forskningen." (Strahlert 1993, s.26)

I en artikel i *Angeläget* sägs det att vid en ordförandekonferens diskuterades olika frågor om kvalitet. Där enades man om att det är viktigt att register m.m. förses med en slags varudeklaration så att den som tittar på materialet ska kunna få en uppfattning om vilket slags kvalitetsstatus som materialet har. Detta certifikat ska utarbetas av den eller de som tagit fram eller publicerat materialet. Bredvid artikeln finns också ett förslag till utformningen av ett sådant certifikat, ett förslag som utarbetats av en Carl Szabad. Synpunkter på förslaget efterfrågas och skulle vara förbundet tillhanda senast den 1 december 1998. (Certifikat för register 1998, s.8)

Förslaget består av en blankett på två sidor som ska ifyllas. Certifieringen går ut på att ge en beskrivning av hur registret har skapats för att därmed ge användaren en möjlighet att bedöma hur pass bra registret är. Blanketten består av olika frågor som man ska

svara ja eller nej på. Förutsättningen är att registret finns i digital form, det ska alltså vara inlagt på dator. Först på blanketten ska anges vilken typ av handling det gäller och sedan om den slutliga versionen ska vara i data- eller pappersformat. En viktig fråga är om registret är korrekturläst eller inte. Om man svarar nej på denna fråga behöver man inte fylla i mer av blanketten. Resten av frågorna går ut på hur registret är korrekturläst, om ort- och personnamn har normerats och i så fall med hjälp av vilken källa, och om det finns fält både för den bokstavstroga och den normerade namnformen. Enligt förslaget finns plats för den registeransvarige (en förening) och registreraren att skriva under certifikatet. (Ibid., s.9f.)

Hur har det då gått med detta förslag? I verksamhetsplanen för 1999 som publicerades i *Angeläget* nr. 3 1998 finns det en punkt för certifikat för register, som man alltså verkar avse att arbeta vidare med. (Verksamhetsplan 1999 1998, s.18) Även i verksamhetsplanen för år 2000 finns det en punkt för certifiering av register, under rubriken "Fortlöpande verksamhet", att arbetet med den ska fullföljas och utvärderas. (Verksamhetsplan 2000 1999, s.18)

Frågan om kvaliteten på den registrering som utförs på olika håll tas upp en del av släktforskarna. I ett nummer av *Angeläget* från 1997 skriver ordförande i Släktforskarförbundet att datorn "är till stor hjälp och till välsignelse för oss släktforskare. Vad kan den inte göra möjligt i framtiden?" Men han vill "än en gång uttrycka sin oro för det material (register mm) som kommer på datamedia, i allt stridare ström framtaget av föreningar eller enskilda forskare." Han frågar hur kvaliteten på detta material är, om det finns någon kvalitetsmärkning och om en sådan skulle behövas. Han avslutar med att skriva: "Jag tror att detta är en stor uppgift för oss. Men var hitta tillräckligt kunniga som på ideell basis vill sätta till tid och arbete för att analysera detta och föreslå åtgärder?" (Lagersvärd 1997, s.3)

Lagersvärd tar upp denna fråga även i slutet av verksamhetsberättelsen för 1997 under rubriken slutord och utblick. Han talar om att släktforskarna utför en stor kulturgärning och att intresset för släktforskning ständigt växer. Detta leder till att det ställs högre krav på att arkiv och bibliotek ska bli mer lättillgängliga. Samtidigt är det viktigt att arkiven inte "slits ner, utan att tillräckliga åtgärder vidtas för att överföra arkivalier till mikrokort eller digital form. Även i denna fråga bör förbundet var pådrivande.[...]Alltmer material överförs och sprids via datamedia. Kravet på det material som görs tillgängligt av arkiv, föreningar, enskilda m.fl. måste ställas högt. Förbundet skall fortsätta att stödja och driva på utvecklingen och öka möjligheterna på dessa områden." (Lagersvärd 1998, s.9f.)

Olof Cronberg som förde anteckningarna vid Datariksdagen 1998 skrev i *Släkthistoriskt Forum* 1997 om framtidens släktforskare. Han menar att med tiden kommer alltmer att göras vid datorn med hjälp av CD-skivor, e-post och Internet. Färdiga släktträd kommer att kunna tas fram. Problemet kommer att vara att veta om datoruppgifterna är korrekta eller inte och uppgifterna måste kontrolleras gentemot källorna. Det kommer inte gå att ta något för givet. Cronberg tror att framtidens släktforskare kommer att ägna mindre tid åt att leta och mer tid åt att granska riktigheten i de uppgifter som denne får fram. (Cronberg 1997, s.14)

En artikel i medlemstidningen för Södra Västerbottens släktforskare tar också upp frågan om kvaliteten. Författaren menar att den tekniska revolutionen totalt har förändrat arbetssättet för släktforskare. Idag görs allting med datorn med vars hjälp man

kan få tillgång till släktforskarprogram, databaser, Internet och register. Författaren till artikeln berättar att Bernth Lindfors, Släktforskarförbundets dataexpert, har besökt föreningen. Bernth Lindfors hävdar att själva släktforskningen håller på att få en underordnad betydelse. Det är istället inmatning av uppgifter och antalet individer som man har i datorn som används som ett slags mätinstrument på hur skicklig man är som släktforskare. Det slås fast i artikeln att kvalitet inte kan mätas i kvantitet. Även här återkommer synpunkten att datafiler kan användas till sökning, men om man hittar något som man tycker är intressant så bör man kontrollera i källorna först innan man för in uppgifterna i den egna forskningen. Man bör alltid förhålla sig skeptisk till det material som man inte har forskat fram själv. ”Även den mest erfarne släktforskaren kan göra fel i tolkningar och avskrifter av ursprungsmaterialet.” Förbundsstyrelsen har diskuterat hur man ska kunna få en kvalitetssäkring inom släktforskningen. Det finns ett behov av att ”legitimera” släktforskare, vilket författaren tycker är ett bra steg, men ingen garanti. En viktig del i en kvalitetshöjning är att minska antalet mellanled. Nu är det ofta så att en person eller grupp har forskat fram materialet ur en ursprungskälla, att en annan grupp har renskrivit och sedan har en tredje grupp matat in det i ett släktforskarprogram. ”Med modern teknik, bl.a. Internet, sprids felaktigheterna snabbt över hela jorden, och är omöjliga att kalla tillbaka.” (Juslin 1998, s.2)

Från Sveriges Släktforskarförbunds håll vill man inte bara betona registrens kvalitet, utan ta ett helhetsgrepp på problemet med kvalitet i släktforskningen. Detta framgår av en artikel i *Angeläget* nummer 3 1999. Styrelsen i förbundet har bestämt sig för att tillsätta en arbetsgrupp som ska ta itu med denna fråga. Man påtalar här det stora arbete som pågår med att göra arkiven mera tillgängliga, och då särskilt kyrkoarkivalierna, som genomförs av institutioner, släktforskarföreningar och enskilda forskare. Detta sker genom att olika typer av register skapas. Det innebär att mängden med information som inte är förstahandskällor ökar i form av tryckt material, databaser o.s.v. Denna information godtas utan kontroll i grundkällan. För att en släktutredning ska hålla en hög kvalitet sägs det att det behövs kvalitet i hela arbetsprocessen. ”Alla är betjänta av hög kvalitet och det är också betydelsefullt för släktforskningens renommé.” Denna arbetsgrupps uppgift blir att behandla alla delar i forskningsprocessen för att komma med råd hur en hög kvalitet i släktforskningen ska säkerställas. (Arbetsgrupp ”Kvalitet i släktforskningen” 1999, s.25)

4.2. Hur ska registreringen gå till?

Hur registreringen konkret går till kan skilja en del mellan olika projekt. Det har redan framkommit i avsnittet 3.5.2 om Arkions arbete hur det kan gå till, t.ex. vad gäller Svensk Lokalhistorisk Databas där originalhandlingarnas text skrivs av ordagrant.

Vid bearbetningen av kyrkböckerna för Demografiska databasens befolkningsdatabas som kallas Popum är det först tre manuella steg innan själva registreringen till datamedium görs. Första steget är källberedningen som bl.a. består av att ge en beskrivning av källmaterialet som ska registreras och att förbereda det för excerpering och registrering. Det innebär t.ex. att volymerna volym-, sid- och radnumreras. Excerpteringen innebär att varje källa renskrivs på en speciell blankett, och där en blankett används till varje notering. Huvudregeln är att all information ska skrivas in exakt som den står i kyrkboken. Vid länkningen sammanställs de olika noteringarna om varje individ för att man ska kunna följa denne över tiden. Detta arbete görs också helt manuellt före registreringen. Vid registreringen förs materialet över till datamedium och

i samband med denna görs också kontroller. Efter registreringen görs en verifiering, då alla blanketter registreras en gång till av en annan person. De eventuella olikheterna mellan registreringarna kontrolleras och rättas. (Indiko-Kyrkböcker på nätet [Elektronisk källa])

Vid registreringen, säger man, är det principen om källtrohet, utförlig dokumentation av materialet och inregistreringsproceduren, som har styrts, och också en noggrann kvalitetskontroll av det registrerade. Dessa åtgärder ska minska risken för fel. Däremot kan de inte från Demografiska databasens sida garantera att det inte förekommer felaktigheter, och uppgifterna måste därför läsas med ett "kritiskt sinne". Att uppgifterna kan vara felaktiga kan ha olika orsaker. Det kan finnas fel i själva källmaterialet, t.ex. att prästen har fört in felaktiga uppgifter. Fel kan också ha "slunkit igenom" vid registreringen eller ha uppkommit vid upparbetning av material. (Indiko-kyrkböcker på nätet [Elektronisk källa])

När det gäller Demografiska Databasen Södra Sverige finns det excerperingsregler för de olika projektgruppernas arbete som är tillgängliga via deras webbplats. Arbetet utförs i flera moment. Först exciperas informationen från kopia av kyrkobok till blanketter som sätts in i pärmar och sedan görs en inmatning på dator från blanketterna. Vid exciperingen skrivs uppgifterna in så som de står i källan. Precis all information tas inte med, men det som tas med ska vara bokstavstroget. Listor tas ut på skrivare av den information som har matats in. En annan projektdeltagare kontrolläser alla poster på datorutskriften mot kopian av originalkyrkboken och rättning görs på listorna. Sedan införs dessa rättningar på datorn. Även projektledaren kontrolläser posterna. När en volym är kontrollerad och godkänd av projektledaren skickas filen till Landsarkivet i Lund för godkännande. (Demografisk Databas Södra Sverige [Elektronisk källa])

Vid presentationen av dessa projekt vid Datariksdagen 1998 framkommer skillnaden i det arbete som utförs vid Demografiska Databasen i Umeå och det som utförs i projektet Demografiska Databasen Södra Sverige. I Demografisk Databas Södra Sverige sker ingen länkning eller samankoppling av materialet. Det unika med Demografiska Databasens arbete, sägs det, är att informationen är länkad, vilket gör det möjligt att följa människor över tid och rum. Länkningen görs manuellt, men vid presentationen vid Datariksdagen 1998 sägs det att man håller på att skapa program för automatisk länkning. Detsamma gör man för att kunna standardisera namn. (Minnesanteckningar... s.3f.)

Under Datariksdagen 1998 diskuterades en ministandard för registerfilers uppbyggnad. Det togs fram en minimistandard i samband med ett möte i Göteborg 1996, som det var viktigt att se just som en minimistandard. Det fanns då, enligt stencilen jag erhöll, en enighet kring att registreringen måste vara bokstavstrogen. Registret ska sedan ha sökordsfält för normerade namn och orter. Olika meningar om hur registreringen bör gå till kom till uttryck under Datariksdagen 1998, bl.a. att man ska tillämpa Demografiska Databasens i Umeå system, att standarden inte bör vara för avancerad för då riskerar man att tappa släktforskare, att det är viktigt att dokumentera vad man har gjort, att registreringen ska ske bokstavstroget och att det inte finns något som hindrar att man normerar samma material på två olika sätt. (Ibid., s.6)

Carl Szabad som utarbetade ett förslag till ett certifikat för register skrev en artikel i *Angeläget* om hur man bör gå tillväga vid registrering. Han hävdar att det inte är ovanligt att man vid registrering först skriver av handlingen eller mikrokortet på papper

för att sedan i ett andra moment mata in uppgifterna i datorn. Det menar Carl Szabad ger ett merarbete och innebär dessutom ytterligare en felkälla, d.v.s. eventuella läsfel från pappersavskriften. Istället borde denna tid läggas på korrekturläsning.

Enligt Szabad är det viktigt vid korrekturläsningen att man läser av pappersutskriften mot originalhandlingen och inte mot ett mikrokort. Det är också viktigt att skriva exakt som det står i originalhandlingen och korrekturläsa också en andra gång på en ny utskrift. Namnormering ska göras för att sökning ska kunna göras på normerade namn och på det sättet få med olika namnformer. (Szabad 1998 b, s.10f.)

Det kan hända att släktforskarföreningar beskriver hur de går tillväga vid registrering av originalkällor i sina medlemstidskrifter. I *Alingsås släktforskare* 1998 beskrivs hur Alingsås släktforskarförening genomför registrering och kontroll: 1) Först läser någon från mikrokort, t.ex. en födelsebok och skriver ned på papper eller i en del fall direkt i en datafil 2) Noteringarna förs över till en datafil 3) Datafilen skrivs sedan ut på papper för en korrekturläsning 4) Nästa person i kedjan kontrollläser korrekturen och gör rättningar 5) Dessa rättningar förs in i datafilen 6) När filen är färdig läggs den in i föreningens dator i forskarrummet på biblioteket 7) Kopior av datafilerna lämnas även till Alingsås museum och till föreningen Släktdata. 8) Släktdata gör sedan ytterligare en kontroll av datafilen innan man kan söka uppgifterna där. Den här artikeln avslutas med ett påpekande om att ett ”antal av våra medlemmar lägger ned ett idogt arbete med korrekturläsningen något som vi alla ska vara tacksamma för”. (Samuelsson 1998, s.7) Det framkommer dock inte här om det görs en komplett avskrivning av källorna och om avskrivningen görs bokstavstroget. Inte heller framkommer det om en normering av person- och ortnamn görs.

Frågan om registreringen ska vara bokstavstroget mot originalet eller inte är en fråga som diskuteras en del bland släktforskare som håller på med datorisering av källmaterial. En insändare till *Diskulogen* behandlar denna fråga. Insändaren skriver att han har läst minnesanteckningarna från Datariksdagen och har vissa reflektioner angående dem. Han frågar bl.a. vem man ska vara bokstavstroget emot eftersom det oftast var den enskilde prästen som bestämde stavningen. Det logiska enligt insändaren vore att i en excerpt som har gjorts för släktforskningsändamål ”standardisera” stavningen och sedan låta den enskilda släktforskaren med hjälp av kyrkböckerna själv bestämma stavningen. (Bergström 1999, s.19) Sture Bjelkåker, ordförande i föreningen DIS, kommenterade denna insändare med att säga att vid Datariksdagen och dess föregångare var de flesta överens om att all excerptering ska göras bokstavstroget och att normering kan ske senare, dels vid sortering, dels vid utskrifter av olika slag. (Bjelkåker 1999, s.19)

4.3. Internet och släktforskning

Internet talas det mycket om i olika sammanhang och Internets möjligheter för släktforskning är något som man kan fundera över. En artikel i *Släkthistoriskt Forum* frågar om Internet kan vara något för släktforskare och svarar jakande på den frågan. Med hjälp av Internet kan man nå mötesplatser för släktforskare, söka i olika databaser med register, och hämta hem demoexemplar av olika släktforskarprogram. Med e-post kan man få kontakt med andra släktforskare och gå med i diskussionsgrupper. Författaren tänker dock främst på webbsidorna som kan innehålla ”vad som helst”. Dessa innebär att man kan ”vidga sina vyer”. (Thorsell 1996, s.14) Ett år senare har samma författare en kort artikel med i *Släkthistoriskt Forum* som tar upp

diskussionsgrupper, beskriver hur man hittar dem och hur man går med. Dessutom beskrivs mailinglistor. (Thorsell 1997, s.24) Både dessa artiklar är på en grundläggande nivå där Internet kort och på ett mer enkelt sätt förklaras.

En artikel som lite mer i detalj går in på hur pass bra Internet egentligen är som källa i släktforskning är skriven av Hans Vappula i *Disketten* 1998. Han skriver att det inte finns mycket verkligt genealogiskt källmaterial över Internet och att detta är något som man bör vara medveten om. Han citerar i detta sammanhang Hans Ahlberg från hans släktforskningsida på Internet: ” ’Kanske blir du besviken... ännu har inte den dag kommit då du kan studera allt hemma vid datorn istället för att besöka arkiven eller läsa mikrofilmer. Det man idag kan göra on-line är nämligen främst att skaffa sig information till hjälp för forskningen off-line!’ ” (Vappula 1998, s.8) Vappula skriver att det mesta källmaterialet finns på andra håll. Det går alltså inte att räkna med att kunna hitta så mycket direkta källor på Internet, eftersom dessa till allra största del fortfarande ligger på papper/mikrofilm.

Han berättar vidare att det har hänt att folk kommit fram till representanter för DIS på mässor och liknande och trott att DIS har alla Sveriges kyrkböcker inknappade på data så att man bara skulle behöva uppge namn, födelsedatum och ort på någon som är född ca 1900 och få ut hela anträdet. Hans Vappula skriver vidare att Internet är ett självklart verktyg för dagens släktforskning, men att man måste vara medveten om dess brister som källa då det kan vara lite ”si och sådär” med källangivelserna i det material som finns på webben. Men Internet ses ofta som lösningen på problemet med svårtillgängliga arkivkällor och på senare tid har en del ”lovvärda” projekt dragits igång, där resultatet är tillgängligt på webben eller kommer att vara det. Här tar Vappula upp Genlines arbete med att lägga ut bilder av sidor på webben. En nackdel med detta menar han är att det kan bli problem med att kunna läsa vad som är skrivet på sidan, det gäller att kunna läsa den handstil som har använts. Vappula avslutar sin artikel med att skriva: ”Det är ännu så länge viktigt att inse Internets begränsade värde som släktforskningskälla, men detta kan (och kommer förhoppningsvis att) ändras. Den som lever får se...” (Vappula 1998, s.6-8)

Det finns exempel på artiklar i andra tidningar, än just släktforskartidskrifter, där det talas om släktforskning och hur Internet har kommit som ett hjälpmedel. I en artikel i *Internetguiden* står det: ”Släktforskning är en folkrörelse. Överallt i Sverige sitter det massor av människor och gräver efter sina rötter. Internet har gjort jobbet enklare och roligare. Och roligare ska det bli.” (Holmström 1998, s.25) Bland annat presenteras företaget Geline. Det sägs att det är oklart när hela projektet kommer att vara klart, men att det, när det väl är färdigt, kommer att vara en ”guldgruva” för dem som är beredda att betala vad det kommer att kosta. (Holmström 1998, s.25f.)

En artikel i *Corren.se*, den elektroniska versionen av Östgöta Correspondenten, tar också upp möjligheterna för släktforskning i och med datorer och Internet. Artikeln presenterar föreningen DIS, släktforskarprogrammet DISGEN och databasen DISBYT. Det sägs att Internet har öppnat nya vägar för släktforskare genom att man kan få kontakt med andra och att släktforskning med dator lockar både gamla och unga. Sture Bjelkåker, ordförande i DIS, citeras: ”Ibland tar farmor eller farfar hand om själva forskningen, medan barnbarnet sköter datorn. Det är en lyckad kombination [...]”(Gustafsson 1997 [Elektronisk källa])

Kulturnät Sverige ger ut en tidning kallad *Kultur.nu* och där publicerades förra året en artikel om hur släktforskning nu tar plats på nätet. Det sägs i denna artikel att för en hobby som finns i hela världen och hela tiden får nya aktiva så kunde inget medium vara bättre. Nättidningen Rötter och vad den innehåller tas upp och hemsidor som görs av privatpersoner. Frågan om hur det kommer sig att släktforskarna så snabbt har lärt sig att använda Internet ställs och den frågan besvarar Olof Cronberg i artikeln med att säga att en del av svaret ligger i släktforskarnas inställning till Internet, som de ser som ett medium och inte som ett mål i sig. Omkring 1995-96 hade en av hundra släktforskare tillgång till Internet och idag är det nästan ingen som inte har det. Det fanns tidigt släktforskare som förstod att datorn kunde bli ett användbart redskap för att lagra och strukturera information och en del i den utvecklingen skulle kunna tillskrivas föreningen DIS. För övrigt tas i den här artikeln mycket annat upp som jag redan har behandlat i denna uppsats, som t.ex. DIS, Folkräkningen 1890 och Svensk Lokalhistorisk Databas. (Alsmark 1999, s.16f.)

Vilken nytta släktforskare skulle kunna ha av Internet ska jag inte gå djupare in på än vad som redan har kommit fram här. Det viktigare i denna uppsats är möjligheterna att genom Internet och kanske då speciellt webben få tillgång till källmaterial. Dessa möjligheter är än så länge inte så utvecklade, men det finns en del arbeten på gång. Kort kan sägas att Internet för övrigt innebär möjligheter att hitta annan information än just källmaterial, precis som för vem som helst. En stor hjälp kan vara möjligheterna att kunna få kontakt med andra släktforskare genom e-post, diskussionslistor o.s.v. och att man kan utbyta information sinsemellan enklare och snabbare. Numera finns det också möjligheter att läsa tidskrifter på webben, vilket framgick under rubriken litteratur i det första kapitlet.

4.4. Tillgänglighet

Beroende på var man bor i landet kostar det olika mycket att släktforska. SVAR tar ut en avgift för lån av mikrokort, en avgift som biblioteken i högre eller lägre grad subventionerar. Vid t.ex. landsarkiven är det gratis att släktforska, men SVAR tar ut en viss avgift för en forskarplats. En släktforskare som har reagerat över detta är Ted Rosvall som gjorde en anmälan till justitieombudsmannen.

Ted Rosvall anmälde alltså SVAR till JO där han ifrågasatte SVAR:s monopol på kopiering, uthyrning och försäljning av det svenska arkivmaterialet, den prispolitik som SVAR bedriver och att det inte finns någon kvalitetsgaranti på produkterna. Anmälan remitterades till Riksarkivet som fick komma med synpunkter. (Nilsson 1996, s.5)

I början av maj 1996 kom det ett svar från justitieombudsmannen på Ted Rosvalls anmälan. I svaret finns det en del intressanta punkter. Riksarkivet fick alltså möjlighet att uttala sig om anmälan och i deras remissyttrande sägs det att SVAR i möjligaste mån ska bedrivas kommersiellt, vilket också har framkommit tidigare i denna uppsats under presentationen av SVAR. Avgiftssystemet har inte utsatts för någon djupare analys, men regeringen har varit medveten om det utan att reagera. Riksarkivet menar också att genom att mikrofilmen konverterades till mikrokort uppstod en helt ny produkt där informationen är sammanställd på ett mer användarvänligt sätt. Aktuella mikrokort har framställts som kopior på den nya sammanställningen, som man från Riksarkivets håll inte har betraktat som en allmän handling. Även om mikrokorten skulle betraktas som en allmän handling så skulle ändå en stadgad avgift kunna tas ut enligt avgiftsförordningen. Däremot skulle man inte enligt nuvarande regler kunna ta ut en

avgift för forskarplatser om mikrokorten skulle betraktas som allmänna handlingar. (Frågor om förhållandet mellan... 1997, s.485-487)

JO:s utlåtande går ut på att den formella hanteringen av en förfrågan om att få tillgång till material inte i första hand ska utgå ifrån om handlingen är allmän eller inte utan utgå ifrån vilken avsikt som den sökande har med sin begäran. Om man begär att se en handling utifrån tryckfrihetsförordningens regler ska begäran handhas i enlighet med det. Om handlingen inte betraktas som allmän ska den sökande få ett överklagbart beslut. Detta gäller även om myndigheterna är beredda att lämna ut handlingen inom en service som de erbjuder. JO gör alltså i denna behandling ingen slutgiltig bedömning av om mikrokorten är allmänna handlingar eller inte, även om han har funnit stöd för Riksarkivets synpunkt att inte betrakta mikrokorten som en allmän handling. (Ibid., s.489f.)

Rosvall skriver senare i ett debattinlägg att det handlar om kärnan i släktforskarverksamheten att ha en fri och rättvis tillgång på källmaterial och i längden handlar det om bevarandet av offentlighetsprincipen. (Rosvall 1998a, s.14)

Riksarkivarien Erik Norberg svarade med att säga att forskning vid arkiv ska vara gratis men att forskarsalar som bedrivs i annan regi ska kunna ta ut avgifter för att bekosta sin verksamhet. Norberg skriver dock att Riksarkivets långsiktiga mål är att kunna tillhandahålla kyrkobokföreningen brett och billigt genom att överföra materialet till digital form. Den förstudie som Riksarkivet har genomfört verkar lovande och de håller på att söka medel för en fortsättning. Norberg påtalar att det kommer att ta tid men om de lyckas blir det ”ansenliga vinster för forskarna”. (Norberg 1998, s.14) Ted Rosvall svarade med att igen ifrågasätta SVAR:s och Riksarkivets prispolitik och geografiska lokalisering. Frågan, enligt honom, är om de mikrofilmade kyrkoböckerna skulle kunna betraktas som allmänna handlingar och om man då har rätt att ta betalt för att låta medborgarna använda dem. (Rosvall 1998b, s.18)

Att göra arkiven mer tillgängliga genom att överföra dem till digital form togs upp av riksarkivarien Erik Norberg i hans replik på Ted Rosvalls inlägg. Hur arkiven kan göras mer tillgängliga genom att bli åtkomliga genom ”cyberspace” är något som Börje Björkman och Peter Danielsson behandlar i en artikel. De skriver om den svenska offentlighetsprincipen som gör att alla svenska medborgare har rätt att titta på offentligt arkivmaterial. De offentliga arkiven öppnas idag ännu mer i och med den digitalisering som sker inom arkivvärlden och som innebär att forskarnas arbete kan underlättas ”såväl för amatörerna som de mer professionella”. Dessutom skriver Björkman och Danielsson att ”kanske är det så att det är amatörerna – inte minst de många släktforskarna – som kommit längre än proffsen vad gäller att ta datorerna och de växande databaserna i sin tjänst”. Som exempel nämns att det finns en del genealogiska databaser som är direkt sökbara på nätet. (Björkman & Danielsson 1998 [Elektronisk källa])

Det som Björkman och Danielsson däremot till största delen talar om är att göra förteckningar tillgängliga och att skapa söksystem som kan underlätta sökandet av material, eftersom det krävs för mycket i lagringskapacitet och maskinkraft för att lägga ut materialet i sig. Författarna önskar sig dock fler digitaliseringsprojekt ur demokratisk synpunkt, men ”inte minst ur bevarandesynpunkt. Arkiven är till för alla, men handlingarna utsätts för ett allt större slitage.” Om det skulle göras ordentliga satsningar

på digitalisering av arkivmaterial menar de att Sverige skulle kunna undvika att en unik källa till kunskap om det förflutna går förlorad. (Ibid.)

Johan Gidlöf nämner släktforskare eller kanske snarare föreningsfolk i allmänhet som en möjlig resurs i arbetet för att göra historisk kunskap och källmaterial mer allmänt tillgängligt. I artikeln "Det virtuella historiska huset" använder han huset som en metafor för att beskriva de insatser som görs för att samla in och tillgängliggöra källmaterial från arkiv, bibliotek och museer på något datamedium eller datanät för att göra det mer allmänt åtkomligt. Han utgår i artikeln från egna erfarenheter t.ex. med arbetet med Söderskivan. Gidlöf skriver att i arbetet med just Söderprojektet hade den kunskap som finns på skolor, på universitet och i hembygds-, släktforsknings-, och andra ideella föreningar kunnat användas som en resurs i arbetet om de hade haft tid och personal för att administrera den. Den här kategorin kommer att bli viktigare i framtiden. Tre mål skulle kunna uppnås genom att aktivt engagera skolelever, studenter och föreningsfolk i produktion och utvärdering; det skulle lindra bristen på egen personal, användarna skulle få ett större inflytande över innehåll och design och de anställda vid de offentliga institutioner som driver dessa projekt skulle själva öka sin egen pedagogiska och sociala kompetens. (Gidlöf 1997, s.56, 62)

Det är faktiskt också ett politiskt mål att kulturarvssektorn ska skapa intresse för och delaktighet i kulturarvet genom en dialog med medborgarna. Ett exempel på detta är det som sägs i kulturpropositionen 1996/97. I denna proposition menar man att det alltid kommer att behövas ett stöd i den allmänna opinionen och ett engagemang hos föreningar och enskilda personer. Samarbetet mellan kulturarvssektorn och allmänheten måste hela tiden vidgas. (Kulturpolitik 1997, s.127f.)

5. IT – VISION OM DEMOKRATI, TILLGÄNGLIGHET OCH BEVARANDE

Det finns ingen enhetlig teori som direkt går att applicera på den empiriska undersökning som jag har genomfört. Här redovisar jag några texter som behandlar IT ur ett demokratiskt perspektiv, d.v.s. hur IT kan bidra till att stärka demokratin och då här främst genom att ge fler människor tillgång till offentligt material. Dessutom har jag använt mig av statligt material som behandlar IT:s möjlighet att underlätta tillgängliggörande av kultur och där det framkommer synpunkter på varför det är så viktigt. Detta kapitel börjar dock med att jag tittar lite närmare på den retorik och de visioner som finns kring IT, där det kan ifrågasättas hur pass mycket de har med den praktiska verkligheten att göra.

5.1. Retorik kring IT

Vad är det som gör att det talas så mycket om IT i dagens samhälle och om hur vi är på väg mot informationssamhället? I *Vingar åt människans förmåga*, en SOU från 1994, står det: ”Människans förmåga att växa och utvecklas är hennes styrka. Rätt utnyttjad ger IT vingar åt denna förmåga. Det är vingar att lyfta och att överbrygga avstånd med. Det är vingar att förverkliga annars ouppnåeliga ambitioner med, vingar som kan revolutionera både vardag och arbetsliv”. (Vingar åt människans förmåga 1994, s.6) Det sägs vidare: ”Sverige skall vara ett samhälle där modern IT hjälper till att ge ökad livskvalitet för alla, inte bara de särskilt kunniga. Beträktad på detta sätt blir IT i framtiden lika naturlig som pappret och penna sedan länge varit. Den nya teknologin skall utnyttjas för informations- och kunskapsökning, för utbildning, för konst och vetenskap, för företagande och samhällsservice. IT skall höja kvaliteten inom flera områden än bara underhållning, film och spel. Den svenska kulturens och det svenska språkets ställning skall i denna informationsprocess värnas särskilt.” (Ibid., s.7)

I samma betänkande sägs också att den svenska kulturpolitiken syftar till att stödja svenskt kulturskapande och att göra det möjligt för alla i Sverige att kunna ta del av kulturella upplevelser och det svenska kulturarvet. Genom IT kan kulturskapare och kulturinstitutioner lättare nå publiken. ”Det blir lättare att orientera sig i museernas och arkivens rika samlingar.” (Ibid., s.21) Bara denna skrift visar vilken tilltro man har från samhällets och myndigheternas sida på IT:s möjligheter att påverka människors liv till det bättre.

Kulturen och dess förhållande till IT tas också upp i propositionen *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*. I denna proposition konstateras att vi är på väg in i ett informations- och kunskapsamhälle där nya möjligheter skapas utan att vi för den skull bör ge avkall på grundläggande mål såsom demokrati och rättvisa. (Åtgärder för att... 1996, s.4) Vidare hävdas det att det finns ett samband mellan ett rikt kulturliv och ett demokratiskt samhälle och att IT kan användas för att bevara, sprida och utveckla vår kultur, vårt språk och vår identitet, t.ex. kan IT göra att allmänhetens tillgång till vårt kulturarv och till den samtida konsten kan öka. (Ibid., s.62)

Det finns en del forskare som har riktat kritik mot den alltför positiva synen på informationsteknik och dess effekter. I ”*IT-ism*” : *informationsteknik som vision och verklighet* talar Magnus Johansson, Jörgen Nissen och Lennart Sturesson om den diskrepans som finns mellan hur människor själva upplever att använda informationstekniken och de stora löftena om dess betydelse. De menar att det finns en retorik kring informationstekniken som vill att vi ska se den som tekniken med stora bokstäver, IT. Det som de främst ser som ett uttryck för IT-ism idag är ”hypen” kring Internet. Det kan också påpekas att de betecknar *Vingar åt människans förmåga*, IT-kommissionens första rapport från 1994, som hypens kring IT början i Sverige. (Johansson et al. 1998, s.5f., 8)

IT-ism är inte något sammanhållet och konsistent begrepp utan betecknar enligt författarna en rad olika företeelser. Begreppet innehåller några nyckelord kring informationsteknik i allmänhet och Internet i synnerhet, t.ex. nätverk, d.v.s. hierarkiernas upplösning, direktdemokrati och rummets minskade betydelse. Enligt IT-ism finns det sådant som får lov att sägas och sådant som inte får lov att sägas om IT. Man får säga att vi måste hänga med och lära oss att använda informationsteknik, att informationstekniken kommer att leda till ökad demokrati, men man bör inte säga att informationstekniken utgör en risk för ökad övervakning och kontroll (Ibid., s.42-44) IT-ism innehåller också ett utbildningsansvar, d.v.s. att människor ska övertygas om IT:s frälsning både på ett individplan och på ett samhällsplan. (Ibid., s.39)

IT-ism ställer, enligt författarnas mening, till problem i och med att datorisering, och nu IT, ges betydelser som överskrider dess värde som enskild teknik och som har mer med tro än med vetande att göra. De vill dock inte överbetona IT-ismens betydelse. De menar att IT-ism har betydelse för hur framtiden kommer att konstrueras, men vill också framhålla att man inte kan säga att IT-ism ensam styr utvecklingen. Praktiska erfarenheter av att använda och implementera IT är också viktiga. (Ibid., s.41, 45f.)

5.2. IT och demokrati

Det finns en diskussion som pågår om hur IT kan fungera som ett hjälpmedel för att stärka demokratin i samhället. Denna diskussion fokuserar till stor del på politisk demokrati, hur medborgarna i ett samhälle med hjälp av modern informationsteknologi ska kunna bli mer engagerade i politiska beslut. En del berör utbredningen av IT i samhället och hur människor kan använda sig av den för att inhämta information av olika slag. I det här avsnittet tas en del allmänna tankar kring IT, demokrati och offentlighet upp. En större fokusering på tillgängliggörande till kultur och kulturarv och hur man kan se det i samband med demokrati görs i nästföljande avsnitt.

Carl-Öije Segerlund har skrivit en Teldokrapport, *IT för samhällsservice, demokrati och folkbildning i Sverige*, som handlar om hur IT kan förändra formerna för offentlig service, demokrati och folkbildning. Han påtalar att debatten kring IT och demokrati har fokuserats mycket kring demokratins former, och inte lika mycket kring demokratins innehållsliga förutsättningar t.ex. vad näten fylls med för att upprätthålla demokratiska ideal. Är det nöjes- och skräpkultur som kommer att fylla näten? I det här sammanhanget nämns den pågående utvecklingen av ett svenskt kulturnät, där det enligt författaren kan finnas ett ”embryo till alternativ”. (Segerlund 1997, s.3, 7, 33)

Segerlund har gjort en sammanställning över den svenska debatten om IT och demokrati och delat in den i olika sakområden som har koppling till demokratibegreppet, bl.a. tillgängligheten till den modernaste informationstekniken och kunskapen om hur man ska hantera den. Detta spelar en roll för hur demokratisk den kan bli. Andra områden gäller tillgången till fri offentlig information och om IT leder till mer eller mindre offentlighet. (Ibid., s.10) Segerlund påtalar att alla resonemang om IT till stöd för nya demokratiska former bygger på förutsättningen att alla har tillgång till den nya informationstekniken och kan hantera den. Politikerna måste därför satsa mer på att göra informationstekniken tillgänglig och intressant för demokratiskt bruk. Det är också viktigt att gamla och nya organisationer och folkrörelser tar till sig den nya tekniken.(Ibid., s.14)

I *Elektronisk demokrati* skriver Anders R. Olsson att det kan dröja länge innan samhället verkligen tillgodogör sig och utnyttjar ny teknik. Folkrörelserna kan här fungera som en försöksbas. Olsson refererar till en bok om Internet för föreningsfolk⁶, där Svante Sandberg i förordet skriver att det finns överdrivna förhoppningar knutna till Internet, men att det inte heller tidigare funnits ett bättre verktyg för att i folkrörelsernas värld knyta ihop människor. Olsson påstår att om Svante Sandberg med att ”knyta ihop” avser att rörelsens medlemmar effektivare kan skicka meddelanden till varandra har han rätt. Men om han istället menar att folkrörelserna mer genomgående ska kunna bli nätburna, så att deras kärnverksamhet och demokratiska processer kan flyttas över till Internet, så sägs det att han är för tidigt ute. Däremot skulle en folkrörelse kunna vara en tänkbar miljö för praktiska försök med IT-stöd för demokratin, eftersom en folkrörelse består av ett nätverk av individer som har ett minimum av engagemang. Att göra en folkrörelse nätburn innebär i det här sammanhanget att t.ex. olika frågors behandling skulle kunna följas genom nätverk och att möten skulle kunna genomföras elektroniskt. Därmed skulle exempelvis bundenheten till hemorten inte behöva ha en avgörande betydelse. (Olsson 1999, s.139f.)

Att använda Internet/webben till att göra allmänna handlingar tillgängliga tar Anders R. Olsson kort upp i *Elektronisk demokrati* tar han talar om IT och offentlighetsprincipen. Han skriver att det är flera hinder som möter myndigheter och ideella organisationer som försöker att realisera offentlighetsprincipen. Många allmänna handlingar finns i elektronisk form men väldigt lite görs tillgängligt på webben. Det finns ett motstånd t.ex. från Datainspektionen att sprida allmänna handlingar som innehåller personuppgifter. Olsson menar att integritetsskyddet i och med t.ex. Personuppgiftslagen har fått ett större genomslag framför offentlighet och yttrandefrihet. (Ibid., s.24)

Informationsteknik har kommit att mer och mer förknippas med Internet. Segerlund påtalar att Internet för första gången möjliggör att de demokratiska intentionerna i den svenska offentlighetsprincipen kan förverkligas för gemene man genom att offentliga handlingar kan bli mer tillgängliga och att den offentliga förvaltningen kan bli mer öppen och påverkbar. Offentlighetsprincipen har blivit viktigare nu när informationen finns på elektronisk media, men det finns dock många som befarar att offentlighetsprincipen är på väg att snävas in. (Segerlund 1997, s.13)

⁶ Boken heter *Internet för en bättre värld : nya verktyg för föreningsfolk*, skriven av Lars Truedson och utgiven 1997. Det är en handbok som har som syfte att ge handledning till föreningar som vill använda sig av Internet i sin verksamhet. Som så ofta rör det sig främst om föreningar som har ett samhällsförbättrande syfte.

Segerlund skriver också att det är webbtekniken som för första gången konkret har visat hur IT på ett enkelt sätt kan användas av medborgarna själva i service-, demokrati- och folkbildningssammanhang. Han pekar då på vissa faktorer som gör tekniken intressant, d.v.s. att den är standardiserad, att den är lättanvänd för den vanliga användaren och att databasstrukturen i webbmiljön gör det lättare att hålla omfattande informationsmängder aktuella. (Ibid., s.38) Segerlund ser dock också framför sig en dystert, men ändå realistisk utveckling, som han anser är demokratiskt bekymmersam, där näten i framtiden kommer att fyllas med passiviserande nöjes- och skräpkultur och att det också kommer att bli det huvudsakliga användningsområdet. Han tycker därför att det är viktigt att behandla de förändringar i demokratins innehållsliga förutsättningar som nätverken kan leda till. Han anser att det är politiken och politikerna som kan vara en motkraft och sätta gränser för vilket inflytande som marknaden kan få på näten genom att t.ex. skapa demokratiskt fria alternativ. (Ibid., s.3f.)

I dessa demokratiska frizoner skulle medborgarna själva, deras organisationer, folkrörelser och studieförbund ha möjlighet att gratis eller till en liten kostnad föra dialoger över nätet. Allmänheten skulle också genom dessa demokratiska frizoner ha tillgång till bra kultur och utbildning. Staten skulle på det sättet kunna garantera en seriös och reell mångfald i näten. Han kan se embryon till detta i t.ex. ett kommande svenskt kulturnät, som nu också har blivit verklighet. Segerlund vill alltså försöka fokusera på demokratins innehåll och IT, d.v.s. vad vi fyller näten med för att upprätthålla demokratiska ideal. Han tror att det är där vi på sikt kommer att få de största problemen när det gäller IT och demokrati. (Ibid., s.15, 33)

Christer Sturmark är också en av dem som menar att med hjälp av Internet skulle offentlighetsprincipen kunna realiseras på riktigt. Han anser att alla offentliga dokument som produceras från och med nu skulle kunna tillgängliggöras på Internet och att en "tidsplan för att digitalisera offentliga dokument retroaktivt kan fastslås". Hans tanke med det är att då skulle medborgarna kunna ta del av hela beslutsunderlaget till ett beslut. Medborgarna skulle då bättre kunna följa och förstå de demokratiska processerna i landet. (Sturmark 1997, s.135)

Britt Östlund påtalar vissa faktorer som kommer att ha betydelse för om informationsteknik används på ett demokratiskt sätt. Det är beroende av tillgången till teknisk utrustning och kompetens i att använda den. Det är också beroende av att ha vana att efterfråga, välja och analysera information, av kommunikationsmönster och hur man värderar den här typen av kommunikation samt vilken makt och vilket inflytande man har över informationen, d.v.s. vilken makt man har över dels tillträdet till informationen, dels inflytandet över informationsbildningen. Hennes utgångspunkt i diskuterandet av dessa faktorer är om de talar till fördel eller nackdel för olika generationer i det svenska samhället. (Östlund 1999, s.157)

Denna utgångspunkt kan ha ett visst intresse här i och med att en hel del släktforskare är pensionärer. Östlund skriver att tillgången till datorer minskar stort i högre åldrar. 60% kan betraktas som datoranvändare i åldrarna 16-64 år. Procentsatsen är 9% för personer som är 60 år och äldre.⁷ Men studier av teknikanvändningen bland pensionärer visar att IT fyller en funktion för deras kontakter med barn och barnbarn. Barnen och barnbarnen

⁷ Dessa procentsatser är några år gamla nu då de är hämtade från SCB:s publikation *Data om informationstekniken i Sverige* från 1996. Det finns dock fortfarande en stor skillnad mellan datorinnehavet bland yngre respektive äldre. Detta visar siffror i *Mediebarometern 1998*. Just de som är i pensionsåldern har ett markant lägre innehav av datorer.

är ett skäl för föräldrar och far- och morföräldrar att skaffa sig en egen dator och införskaffa ett Internetabonnemang. ”För många av de pensionärer som skaffat sig en egen dator och lärt sig använda Internet och elektrisk post står teknikutvecklingen fortfarande för utveckling och progressivitet. Som användare blir de introducerade i samhällets fortskridande.” (Ibid., s.168 De får på detta sätt en känsla av att hänga med. Detta kan förstås utifrån att tillgänglighet till ny teknik blir mer och mer betydelsefullt desto mer generellt ett system blir. Risken finns att man till slut blir socialt exkluderad om man inte har tillgång till IT. (Ibid., s.165, 167f., 172)

5.3. Tillgänglighet till vårt förflutna

Genom ett beslut av regeringen 1988 fick Statens Kulturråd i uppdrag att samla och analysera erfarenheter som erhållits i arbetet för att aktivera nya grupper i kulturverksamheten. I en av delrapporterna, från 1991, som bland annat behandlar arkiven står det att intresset hos bredare grupper i samhället för att utnyttja arkiven har ökat under senare år. Även Arkivlagen nämns. I den fastställs det nämligen att statliga och kommunala myndigheters arkiv utgör en del av det nationella kulturarvet och de offentliga arkiven ska bevaras, ordnas och vårdas så, att bl.a. forskningens behov tillgodoses. I delrapporten hänvisas också till en proposition från 1989/90 där det sägs att arkiven har en kulturpolitisk betydelse och att åtgärder ska vidtas för att öka arkivens tillgänglighet. Genom att arkiven tillhandahåller och levandegör sin information erbjuds samtidigt möjlighet till kunskap om sig själva och om historien. Arkiven ska dock inte bara vara tillgängliga för professionell forskning, utan också för fritidsforskning. I delrapporten sägs att arkivinstitutionerna bör verka för ett aktivt tillhandahållande av arkiven med utgångspunkt från olika användare. (Att vidga deltagandet... 1991, s.161f.)

Det sägs också i denna delrapport att SVAR spelar en stor roll för spridandet av arkivmaterial som distributörer av arkivinformation genom försäljning och utlåning av mikrokort. Mikrokorten skonar också originalhandlingarna från förslitning. I delrapporten från 1991 talas det om de kostnader det innebär för användarna att ta del av detta material. Liksom andra fritidssysselsättningar innebär amatörforskning kostnader för den enskilde forskaren, eftersom Riksarkivet får ta betalt för varor och tjänster som tillhandahålls av SVAR. Kritik uttrycks regelbundet mot de avgifter som folkbiblioteken tar ut för att förmedla mikrofilmade arkivhandlingar. Denna kritik drabbar i sin tur SVAR som säljer tjänsten till biblioteken. Amatörforskarna ser att det finns en skillnad mellan de avgifter som folkbiblioteken tar för lån av litteratur, mikrofilmade dagstidningar och mikrofilmade arkivhandlingar. Det är dessutom stor skillnad mellan vad olika kommuner tar betalt för servicen. Från släktforskarorganisationerna hävdas att detta på sikt kommer att motverka det spridningssyfte som låg bakom konverteringen från mikrofilm till mikrokort. Riksarkivet och Kulturrådet som tillsammans undersökt kommunbibliotekens avgiftsbeläggning kom fram till att frågan om avgiftsbeläggning på mikrokorten i första hand rör sig om attityder, inte om kostnader eller att få täckning för dessa kostnader. (Ibid., s.169, 177f.)

I denna rapport står det vidare att mikrofilmning och spridning av mikrokorten och deras användning genom SVAR behöver ökas för att underlätta åtkomsten av arkivhandlingar och för att skona originalmaterialet. (Ibid., s.184) Mikrokorten är fortfarande efter ett antal år det mest använda sättet att sprida arkivhandlingar, men sedan 1991, när den ovan omtalade rapporten kom till, har det hänt en hel del inom

datorområdet, som har gjort att digitala medier kan ses som ytterligare en möjlighet att ge människor tillgång till källmaterial från olika institutioner.

För ett par år sedan, 1997, kom det en SOU, *IT i kulturens tjänst*, som behandlar hur IT skulle kunna användas i kulturens tjänst, utifrån kulturmyndigheternas perspektiv och institutioner såsom bibliotek, museer och arkiv. Bland annat Demografiska Databasens material anges i den utredningen som ett exempel på sådant som är viktigt att tillgängliggöra för allmänheten. Det talas också om arkivens material, som är det som är mest intressant för denna uppsats. Arkivverket förfogar över 30 hyllmil och det går inte att digitalisera hela detta material, men det övervägs att digitalisera ett urval av det material som är mest efterfrågat eller mest utsatt för slitage. Här talas det också om en förstudie som Riksarkivet ska genomföra för att undersöka förutsättningarna för att digitalisera delar av SVAR:s mikrofilmade kyrkböcker och tillgängliggöra dem på Internet. (IT i kulturens tjänst 1997, s.141) Antagligen rör det sig om den förstudie som jag har redovisat för i avsnitt 3.5.1.

Det talas också i *IT i kulturens tjänst* om vikten av digitalisering. Här fastslås det att tillgänglighet till kultur i grunden är en fråga om demokrati. För att den demokratiska processen ska fungera krävs det att alla kan ges möjlighet att erhålla kunskaper om vår historia, våra gemensamma värderingar o.s.v. Kulturen är också något som ger livet innehåll och mening för många människor. Alla människor i Sverige har dock inte samma möjlighet att ta del av kulturarvet. Ett exempel är att personer som bor på landsbygden inte har lika stora möjligheter att utnyttja kulturinstitutionerna som invånarna i storstäder, där de flesta kulturinstitutioner är belägna. Våldigt mycket av det material som finns vid kulturinstitutionerna, t.ex. arkivalier, kan idag inte nås av utomstående och är mycket sällan tillgängligt utanför de förvarande institutionerna, vilket innebär att allmänheten i praktiken inte har tillgång till denna kulturresurs. Kulturinstitutionernas verksamheter bör därför digitaliseras. Det hävdas t.o.m. att digitalisering kan höja kvaliteten på de dokument och bilder som institutionerna förvarar. Digitalisering kan alltså vidga tillgängligheten till institutionerna och dessutom minska slitaget på originalmaterialet. (Ibid., s.214)

Det påtalas också att kulturen har ett egenvärde och inte i första hand bör betraktas ur ett nyttoperspektiv, men att regeringen anser att flera tecken skulle tyda på att kultur har en strategisk betydelse för övergången från industrisamhälle till informationssamhälle. (Ibid., s.220)

Många kulturinstitutioner håller på att digitalisera en del av sina samlingar. Kulturnät Sverige har kartlagt mer än 200 digitaliseringsprojekt på lokal, regional och nationell nivå. Kartläggningen innehåller kortfattade beskrivningar av projekten med länkar till deras webbplats om de har en sådan. Det som har kartlagts är först och främst projekt som håller på med primärdigitalisering, d.v.s. det är källorna i sig som digitaliseras och inte betståndsförteckningar och liknande. Kartläggningen har genomförts för att visa hur Internet gör de samlingar som finns på arkiv, bibliotek och museer mer tillgängliga. "När samlingarna digitaliseras kan forskare, skolelever och den intresserade allmänheten bättre ta del av och arbeta med våra gemensamma minnen." (Kulturnät Sverige – Digitaliseringsprojekt [Elektronisk källa])

Varför ska människor beredas tillgång till kultur i olika former? Kulturutredningens slutbetänkande från 1995 *Kulturpolitikens inriktning* tar upp fem olika perspektiv på den frågan, varav tre tas upp här. Individperspektivet går ut på att kulturens funktioner

varierar mellan olika individer och olika skeenden i livet. I den vidaste meningen ger kulturen människor en viktig del av deras identitet och möjlighet att forma och synliggöra den identiteten. Kulturen ger möjlighet till personlig utveckling. Kulturarvsperspektivet går ut på att historisk och kulturhistorisk insikt är viktig för grupper och individers identitet och självkänsla. Utan en förankring i sin historia blir människor lättare att manipulera. Kunskapen om det förflutna måste alltså vara åtkomlig för alla. Samtidigt påtalas faran med en alltför stark inlevelse i det förflutna som kan leda till avståndstagande och verklighetsflykt. Samhällsperspektivet slutligen går ut på att det finns ett nära samband mellan ett rikt och mångsidigt kulturliv och ett öppet och demokratiskt samhälle. Kulturen utgör en väv som håller ihop samhället. Man talar dock också om ett mångkulturellt samhälle som består av olika delkulturer. (Kulturpolitikens inriktning 1995, s.40f., 46-49)

Svante Beckman är en forskare som har utsatt statens motiv för att satsa på kulturarvet för en granskning. Detta gör han i artikeln "Vad vill staten med kulturarvet?". I början av artikeln ställer han frågan om kulturarvspolitiken kan moderniseras. I artikeln svarar han inte på den frågan, men han undersöker Kulturutredningens betänkande *Kulturpolitikens inriktning* och kommer fram till att staten inte på ett bra sätt lyckas legitimeras statens satsning på kulturarvet enligt ett modernt tänkesätt och moderna värderingar. Svante Beckman menar att detta politikområde är svårmoderniserat i och med att det finns en stark koppling mellan kulturbevarande och en nationsbyggnadspolitik. Att göra kulturarvsområdet till t.ex. något individuellt värdefullt blir ett problem i och med att de traditionella värderingarna fortfarande är starka. I direktiven till Kulturutredningen fanns det också en betoning av det traditionella nationella motivet som sedan inte följs upp i utredningen. Det finns nämligen en konflikt mellan detta motiv och hänsynen till mångkulturaliteten. Denna upplevda konflikt ledde till formuleringar om att det rätta bruket av kulturarvet måste stödjas. (Beckman 1998, s.13f., 21)

Problemet med vad som ska betraktas som det rätta bruket av kulturarvet hanteras via begreppet "identitet", att kulturen i vidaste mening ger människor en viktig del av deras identitet. Kulturen ger individen ett redskap för var och en att forma den egna identiteten. Kulturutredningen säger också att kulturen utgör den väv som håller ihop samhället. När det gäller just kulturarvet skriver Svante Beckman att terrängen är minerad. När det sedan gäller identiteten skriver Svante Beckman att man kan tala om dels en kollektiv/allmän identitet och dels en individuell identitet, där han för fram att det är stor skillnad att präglas av ett kulturarv som en del av ett kollektiv och att känna till egna och andras kulturer, som en del av sina möjligheter att överskrida kulturpräglingen. Enligt Beckman vet inte Kulturutredningen vad den anser i denna fråga och frågan uppkommer om staten överhuvudtaget ska vara engagerad i identitetsbildningen. Utredningen skulle framställa kulturarvspolitiken som ett redskap för individuell välfärd, men gamla traditionella institutionella värderingar ligger kvar. Värderingar som tidigare haft sitt uttryck i begrepp som Folk, Nation, Stat, Historia, Konst, Kultur. (Ibid., s.21-23, 25)

Kulturarvet som bas för demokratin är också något som Svante Beckman ifrågasätter. Han pekar på att det bara är kulturarvet som källa till information som i detta sammanhang aktualiseras, t.ex. i satsen "Kunskap om och förståelse för det samhälle man lever i och de historiska skeenden som format det är förutsättningen för att kunna delta aktivt i den demokratiska processen". Beckman skriver att man kan dra slutsatsen att för demokratin skull behövs inte mycket av den kulturarvsvård som

kostar mest, d.v.s. de som har med föremål och miljö att göra. Han menar att det egentligen är väldigt lite förutom viss arkivering av offentliga handlingar, som på ett rimligt sätt kan ha en betydelse för individuella demokratiska resurser. Beckman tror att anledningen till att demokratimotivet är så viktigt beror på att demokrati är det närmaste man i det moderna samhället kan komma ett institutionellt, samhällsbildande och heligt värde. (Ibid., s.28)

Det är svårigheten att tala om kulturarvets helgd som innebär att Kulturutredningen har svårt att rationalisera kulturpolitiken. ”Är det verkligen demokratis, vetenskapens och privatsläktforskarens intressen som kan motivera den voluminösa arkiveringen av offentliga handlingar, inklusive den bedövande majoritet handlingar som aldrig använts och sannolikt aldrig kommer att användas?” (Ibid., s.32) Beckman menar att det centrala svaret ligger i kulturarvets upplevda helgd. När det gäller vetenskapen menar Beckman att den större delen av det som bevaras inte är intressant för vetenskapen. Chansen att ett genomsnittligt arkivdokument kommer till användning är väldigt liten och dess möjlighet att förändra synen på det historiska skeendet likaså och dessutom om det skulle inträffa skulle det samhälleliga intresset ligga vid nollpunkten. (Ibid., s.32, 36)

Svante Beckman menar alltså att större delen av kulturarvspolitiken är svår att legitimera med hjälp av moderna värderingar som individuell identitet och demokrati. Idén om kulturstaten spökar och de kollektiva egenvärdena står kvar. Svante Beckmans slutsats är: ”I grunden vill staten inte alls modernisera kulturarvspolitiken och dess motiv”. (Ibid., s.46)

5.4. Attityder till den nya tekniken

Hur förhåller sig människor generellt till ny teknik? Det är en frågeställning som har betydelse för den här uppsatsen. I den empiriska undersökningen till den här uppsatsen är det attityder till ny teknik i ett visst sammanhang som efterfrågas, d.v.s. hur man ställer sig till användningen av digital teknik för att kunna ta del av släktforskningsmaterial. Det kan ha ett visst intresse att i någon mån titta på hur människor i allmänhet ställer sig till ny teknik. Jag har för den sakens skull tagit del av en undersökning publicerad som en Teldokrapport 1997, som redovisar siffror kring användningen av olika typer av informationsteknik såsom datorer, Internet o.s.v. och dessutom data över attityder som berör den tekniska utvecklingen och den moderna tekniken. Rapportens redovisning bygger på data som har samlats in av Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier. Dessa data samlas in med hjälp av mätningar av befolkningen i åldrarna 16-79 år. Insamlingen sker främst genom postenkäter. (Timander & Österman 1997, s.3f.)

Resultatet visar på att det inte finns något omfattande missnöje med den tekniska utvecklingen, men att det inte heller finns någon större entusiasm. Även om utvecklingen har gått allt fortare, så finns det inget allmänt växande missnöje med tempot i förändringarna. Det verkar istället vara så att allt färre med tidens gång tycker att det går för fort. Men det är fortfarande en majoritet som uttrycker bekymmer över att utvecklingen går så fort som den gör.

Undersökningen visar också på klara antydningar om att attityderna till både Internet och den tekniska utvecklingen i allmänhet har att göra med i vilken utsträckning som man kommer i kontakt med datorer och annan teknik i hemmet, på arbetet eller som

studerande. Resultaten visar att ju mer kontakt man har med tekniken, desto mindre oroad är man. Med tanke på detta mönster skulle man alltså kunna anta att eftersom allt fler blir mer förtroga med fler tekniska hjälpmedel så kommer opinionen i alla fall inte att bli mer negativ. (Ibid., s.34-37)

Den allmänt positiva attityden bland människor till ny teknik som den ovan refererade undersökningen visar är inget nytt fenomen. Enligt forskare är det ett mönster som har funnits sedan slutet av medeltiden då människor började tro på utveckling och framsteg och att inte bara bygga vidare på traditionen. (Gackenbach & Ellerman s. 2f.) Andra har sett det som att den här förändringen, i alla fall i Sverige, skedde mot slutet av 1800-talet då människor började att frigöra sig från den föreställning som dominerande i jordbrukssamhället, att tillvaron bestäms av naturens nyckfullhet. Det var alltså industrialiseringen, urbaniseringen och de teknisk-vetenskapliga framstegen som i Sverige innebar att tron på "framsteget" etablerades. (Tengström 1989, s.21)

Denna framstegstanke kopplades till nya maskiner och definierade ett positivt förhållande mellan människor och teknik. Detta förhållande kom med tiden att bli lite mer ambivalent och komplicerat, men trots den snabbhet med vilken utvecklingen har fortskridit under 1900-talet är vi fortfarande förälskade i idén om "nowness". Vi betraktar som samhälle fortfarande nuet som utveckling och vi betar oss som om utveckling är det som kommer att leda till en bättre värld. Vi känner därför en press på oss att ta till oss det nya, men teknikens effekter på individen och samhället spökar också för oss. Vi får en känsla av tekniken kontrollerar våra liv och förhindrar oss från att känna oss själva. (Gackenbach & Ellerman 1998, s.3f.)

Framstegstron har numera kommit att knytas till informationstekniken. Det har kommit att målas upp en bild av informationssamhället, en bild som Emin Tengström tog upp till granskning 1987. Han kom fram till att informationssamhället var en myt, enligt vilken vissa tekniker kommer att spela en huvudroll, d.v.s. informationstekniken som är en sammanväxning av datorer, teleteknik och elektronik. (Tengström 1989, s.21f., 30) Tengström har ifrågasatt om det är informationstekniken som kommer att konstituera det kommande samhället och hur pass den kommer att genomgripande förändra människans villkor i det framtida samhället. (Ibid., s. 36f.)

5.5. Att bevara elektroniska dokument

Mats G. Lindquist skriver att långsiktigt bevarande av dokument dels innebär metoder för att fysiskt bevara dem, så att de inte förstörs, dels metoder för att kunna återfinna och tillhandahålla dem. Datorbaserade digitala tekniker medför att den skillnad som tidigare har gjorts mellan bevarande och tillhandahållande inte längre kommer att vara tillämplig, eftersom den digitala tekniken i sig kan ge användbara åtkomstmekanismer. Valet av informationsbärare kommer dock att i hög grad påverka materialets livslängd. Alla informationsbärare har en begränsad livslängd. För traditionella arkivmedier, som papper och mikrofilm, kan livslängden räknas i hundratals år. För elektroniska media däremot är livslängden relativt kort, kanske några tiotals år. Förutom själva informationsbärarens livslängd måste hänsyn även tas till den tekniska livslängden, d.v.s. den tid under vilken den tekniska utrustning som behövs för att kunna läsa materialet finns att tillgå. (Lindquist 1995, s.7f.)

Lindquist skriver också att de institutioner som ska bevara informationen, och det handlar i detta sammanhang om Kungliga biblioteket (KB), Arkivet för ljud och bild (ALB) och Riksarkivet (RA), också kan komma att bli stora producenter av elektroniska dokument, när material som inte är elektroniskt förs över till elektroniska medier. Detta kan nämligen bli nödvändigt genom att materialet har blivit slitet, och därför måste förnyas på något sätt, eller därför att materialet lättare ska kunna göras tillgängligt. (Ibid., s.28)

Att digitalisera innebär att överföra information från analog form till digital form. För icke-elektroniska dokument görs detta med hjälp av bildfångst, vilket ofta kallas skanning. För bibliotek och arkiv innebär digitalisering en möjlighet att rädda och bevara material, som kanske är på väg att förstöras. Digitaliseringen ger också möjligheter att få bättre distribution av och åtkomst till material. (Ibid., s.46)

Vad gäller mikrofilm är det ett ”beprövat arkivmedium” som har en lång livslängd. Läsapparaterna är tekniskt enkla och relativt billiga. Det finns dock nackdelar med mikrofilm, såsom att återsökningen är långsam, att bara en användare kan använda mikrofilmen åt gången och att filmen slits när den används. Dessutom försämras kvaliteten vid kopiering. Däremot så innebär digital bildfångst att åtkomsten till informationen blir snabbare, materialet kan göras tillgängligt för flera användare samtidigt, och materialet kan distribueras elektroniskt. Till skillnad mot mikrofilm blir det inga kvalitetsförluster vid kopieringen. En annan fördel är att materialet kan redigeras och ändras efter användarens behov. Den stora nackdelen är teknikrisken, eftersom utvecklingen av tekniken gör att information plötsligt kan bli oläslig om inte utrustningen längre finns tillgänglig. I framtiden kan det vara nödvändigt att material regelbundet får föras över till nya medier för att kunna läsas av ny utrustning. En lösning på detta problem skulle kunna vara att den stabila mikrofilmen används för långtidslagring och att en digital bild används för tillhandahållande och distribution. (Ibid., s.47f., 62)

Elektronisk långtidslagring ställer alltså andra krav på myndigheterna än den traditionella lagringen av arkivmaterial. För att handlingarnas läsbarhet inte ska gå förlorad krävs material och metoder som gör det möjligt att konvertera och föra över dessa handlingar till nya databärare under hela bevarandetiden. (Elektronisk dokumenthantering 1996, s.141f.)

Lindquist talar om ett stort digitaliseringsprojekt som genomfördes vid Cornell University i USA och tar i samband med det upp de tekniska fördelarna med digitalisering jämfört med fotokopiering och mikrofilmning. Fem stycken sådana fördelar nämns:

1. att man kan skapa en reproduktion som har högre kvalitet
2. att eftersom en digital bild består av koder kan den återskapas gång på gång utan att kvaliteten försämras
3. att en digital bild kan manipuleras så att bildfångsten blir bättre
4. att en digital bild kan redigeras så att missfärgningar kan tas bort och att läsbarheten av dokument med låg kontrast kan ökas
5. att man kan göra förhandsgranskningar elektroniskt på bildskärm så att inställningar kan göras före skanning vilket innebär att man inte behöver göra flera omtagningar för att kunna få den bästa möjliga bilden. (Lindquist 1995, s.28f.)

Dessutom kan elektroniska dokument till skillnad från mikrofilmade spridas via nätverk. Elektroniska dokument kan delas in i kategorierna off-line och on-line. För sådana elektroniska dokument som finns på fysiska enheter, som t.ex. en CD-skiva eller en diskett, fungerar distributionen ungefär på samma sätt som för icke-elektroniska dokument. On-line dokument däremot kan nås och läsas om man är uppkopplad till ett datornät eller ett telenät. De kan också föras över till den egna datorn för att sedan användas. (Ibid., s.29f.)

En skillnad som också kan komma att göras när det gäller elektroniska dokument är den mellan originaldokument och originalinnehåll. I elektroniska dokument finns det bara ett originalinnehåll eftersom data som representerar en handling på en viss databärare, med nuvarande tekniska metoder, inte kan skiljas från samma mönster av elektroniska signaler på en annan bärare. Övergången till IT har gjort att information bevaras genom överföring, t.ex. från papper till optisk skiva. Därmed blir rutiner och kontroller av det som ska bevaras i samband med överföringen avgörande för om läsbarhet och andra kvaliteter hos handlingarna ska kunna bevaras. Här noteras det att överföringar mellan olika digitala databärare inte behöver ge förluster, medan traditionell papperskopiering eller utskrift på papper eller mikrofilm oftast ger förluster. (Elektronisk dokumenthantering 1996, s.241, 244 not)

I Riksarkivets verkställighetsföreskrifter på det här området står det att all förstöring av allmänna handlingar och uppgifter i allmänna handlingar innebär gallring. Detta gäller även om data dessförinnan har överförts till en ny databärare, om det skulle vara så att denna överföring medför en förlust av information eller sökmöjligheter, eller en förlust av möjligheterna att fastställa en handlingens autenticitet. (Ibid., s.242) En slags vidimering kan dock göras av en pappershandling när den skannas för att förklara att den överensstämmer med det pappersbaserade originalet. (Ibid., s.245)

Frågan ställs också om skannade pappersurkunder ska gallras. Svaret sägs bero på olika skyddsintressen. Om det gäller intressen som en rationell dokumenthantering eller bevarandet av uppgifter för framtida forskning framträder, enligt författaren, inga hinder mot att gallra originalen, medan motsatt bedömning kan göras utifrån t.ex. rättssäkerhetssynpunkt. (Ibid., s.245)

Även Lindquist tar upp frågan om vad man ska göra med det ursprungliga materialet, då en migration från en analog till digital representation eller från en analog till en annan analog representation görs, om denna migration medför att det blir en försämring av kvaliteten. En viktig fråga är om kvaliteten blir så pass bra att originalet kan kastas. Om det inte går att kasta originalet kan en digitalisering leda till att kostnaderna ökar, eftersom både den nya representationen ska bekostas och originalen bevaras. (Ibid., s.62)

Möjligen skulle Johan Gidlöf kunna sägas representera en motsatt inställning, även om han inte direkt behandlar denna fråga. Han skriver att ingen digital representation eller struktur helt och hållet kan beskriva den analoga motsvarigheten, primärkällan, eftersom digital information är uppräkningsbar, medan analog information inte är matematiskt uppräkningsbar. Man kan alltså aldrig återge känslan när man håller i ett originaldokument. Det virtuella historiska husets "raison d'être" skriver Gidlöf är att säkra förståelse och intresse för, och därmed finansiering av, insamling och bevarande av det analoga kulturarvet. Att bygga detta virtuella hus innebär att utveckla ett datasystem som kan integrera digitaliserat primärt källmaterial, sekundära källor som

register, källkopplingar, och proveniensinformation som innehåller kunskap om den tid eller det fenomen som man vill beskriva. Detta datasystem ska vara tillgängligt för så många som möjligt, det ska vara enkelt att använda, även om det också ska kunna ge en översikt, och det ska ha en bra "finish" men "viktigast av allt, [det ska] tydligt peka till originalmaterialet". (Gidlöf 1997, s.56)

6. RESULTATREDOVISNING

Här redovisar jag resultatet av den enkät som jag skickade ut till släktforskarföreningarna. Man kan se enkäten som uppdelad i två olika delar. Den första delen innehåller frågor om vad släktforskarföreningar eventuellt gör när det gäller datorisering, där de allra första frågorna är till för att ge en översiktlig bild av släktforskarföreningarna, hur stora de är och vilka tjänster de erbjuder. Andra delen av enkäten består av frågor om vad respondenterna tycker om den digitala tekniken som hjälpmedel vid släktforskning och då särskilt om att kunna få tillgång till källmaterial med hjälp av digitala källor. Den allra första delen i det här kapitlet innehåller dock en redogörelse för hur den empiriska undersökningen utformades och genomfördes.

I diagrammen anges antalet släktforskarföreningar som har svarat på ett visst sätt, medan jag i texten även anger vissa procentsatser. Jag har inte infogat diagram för alla frågor utan bara där det har funnits flera alternativ att kryssa i, för att på så sätt få en åskådlighet över hur släktforskarföreningarna har svarat på frågorna.

6.1. Hur den empiriska undersökningen genomfördes

6.1.1. Hur enkäten konstruerades

Även om enkäten till största delen är kvantitativ med frågor som har fasta svarsalternativ, ställde jag också en del öppna frågor. Andra frågor har fasta alternativ, men jag ber om en motivering av svaret för att kunna få med kommentarer som kan ge en djupare bild av hur representanter för släktforskarföreningar tänker.

Jan Trost avråder egentligen från öppna frågor i enkäter, förutom en sista fråga i enkäten där man frågar efter kommentarer på enkäten eller lämnar utrymme för den svarande att avge några andra synpunkter. Öppna frågor menar Trost kan ställa till med problem då handstilen kan vara svår att tyda och då vissa ger långa svar medan andra kanske bara skriver stickord. Dessutom kan svaren ha många dimensioner. Det är också vanligt att man inte får något svar alls på öppna frågor. Om den som svarar inte vet vad han/hon anser i en fråga är det lätt att man inte svarar alls. Många kan också vara ovana vid att formulera sig skriftligt. Öppna frågor är dock bra på det sättet att de kan ge information om hur de svarande associerar. (Trost 1994, s.68) Det är också därför som jag har valt att ta med öppna frågor.

En annan anledning till att ha med öppna frågor är att det är svårt att ange alla de rätta eller rimliga svarsalternativen, vilket Trost också tar upp. (Trost 1994, s.70) Ett exempel på det när det gäller min egen enkät är fråga 11, där jag tyckte att det var svårt att hitta uttömmande svarsalternativ. Jag har dock stött på några av de problem som Trost talar om. Det har ibland varit svårt att läsa vad mina respondenter har skrivit och ibland har de bara skrivit enstaka stickord.

6.1.2. Hur enkäten distribuerades

Enkäten skickades till 118 släktforskarföreningar runt om i landet i början av december 1998.⁸ Enkäten skickades per post till 73 stycken och med hjälp av e-post till 45 stycken. Det slutade med att ytterligare några släktforskarföreningar fick enkäten med vanlig post p.g.a. att olika tekniska problem uppstod. Dessutom fick jag enkäten tillbakaskickad med vanlig post av några släktforskarföreningar, även om jag hade skickat den via e-post. De hade gjort en utskrift och svarat för hand på den. Släktforskarföreningarna som fick enkäten utgör de föreningar som är medlemmar i Sveriges Släktforskarförbund. Jag skickade dock inte enkäten till Borås Släktforskarförening, i och med att de fick vara med och påverka enkätens utformning, och inte heller till regionföreningarna i DIS (Föreningen för datorhjälp i släktforskningen), utan endast till huvudföreningen.

Ingen pilotstudie gjordes med tanke på att jag tänkte skicka enkäten till alla släktforskarföreningar som var medlemmar i Sveriges Släktforskarförbund och på grund av att det blev ont om tid. För att få en känsla av hur väl enkäten skulle komma att fungera fick jag hjälp av Borås Släktforskarförening, som jag lämnade enkäten till för synpunkter, liksom jag gjorde till min handledare och till studiekamrater. Borås Släktforskarförening hade inga större invändningar mot enkäten. De sade att det kunde hända att jag fick långa svar på frågorna 6 och 7 och att jag därför kanske skulle lämna lite mer utrymme till de frågorna, vilket jag också gjorde. Svaren på dessa frågor var dock oftast inte så långa. Dessutom föreslog föreningen att jag skulle lägga till alternativen bouppteckningar och lagfarter till fråga 5, vilket jag också gjorde.

6.1.3. Hur enkäten fungerade

Enkäten har till stor del fungerat som jag hade tänkt mig, även om vissa problem uppstod. Ett exempel på det är fråga 17b, där jag bad släktforskarföreningarna att rangordna olika Internettjänsters betydelse för släktforskning, vilket visade sig vara inte helt problemfritt. En del föreningar hade inte rangordnat alternativen gentemot varandra, vilket jag hade tänkt, utan betygsatt alternativen var för sig, så att flera alternativ fått en etta, en tvåa o.s.v. Dessutom hade flera inte rangordnat hela vägen utan kanske nöjt sig med ett, två och tre. Andra kryssade i alternativ trots att jag underströk ordet rangordning. Problem med andra frågor i enkäten tar jag upp till behandling där jag redovisar resultatet på den fråga det gäller.

Innan jag började påminna föreningarna som inte hade svarat hade jag fått 72 svar, vilket innebar en svarsfrekvens på 61%. I mitten av januari 1999 började jag ringa till de föreningar som jag hade skickat enkäten till per post. Dessutom skickade jag enkäten en gång till dem som fått den via e-post. I början av februari ringde jag till dem som jag inte fått någon respons alls från via e-post. Fyra föreningar lyckades jag inte alls nå med påminnelse. Den slutliga svarsfrekvensen blev 88%. Det var 104 föreningar som till slut svarade på enkäten, medan det alltså var 14 föreningar som inte svarade. Trost säger att svarsfrekvenser på 50-75% kan man räkna med på enkätundersökningar, men om undersökningen gäller speciella grupper kan man få en högre svarsfrekvens. Man bör göra någon form av bortfallsanalys. (Trost 1994, s.113) När det gäller min

⁸ Adresserna till släktforskarföreningarna hämtade jag från nättidningen Rötter (1998-11-13), där det finns en förteckning över adresser till de släktforskarföreningar som är medlemmar i Sveriges Släktforskarförbund. Påpekas kan att det både tillkommer och försvinner släktforskarföreningar med tiden. Tendensen har dock varit att antalet föreningar har ökat.

enkätundersökning har jag tyckt mig uppfatta olika orsaker till att föreningar inte har svarat, då jag höll på med påminnelserna: brist på tid, att man inte ville svara på enkäter och att man inte är intresserad av frågan/ämnet. Det är den sista gruppen som möjligen påverkar resultatet på min undersökning eftersom det är sådana representanter som kan tänkas vara mer negativa mot datoriseringen inom släktforskning. Jag tror däremot inte att påverkan är så stor eftersom svarsfrekvensen är så pass hög som den är.

När jag bearbetade enkäten, som utgör min empiriska undersökning, gick jag igenom de kvantitativa frågorna rent kvantitativt och räknade efter hur många släktforskarföreningar som svarade på det ena eller det andra sättet för att kunna komma åt ett generellt mönster. När det gäller de öppna frågorna i enkäten ville jag också komma fram till hur majoriteten av föreningarna hade svarat och tittade alltså efter representativitet. Jag har dock inte varit ute efter att se exakt hur många som har svarat på ett visst sätt, utan jag har varit intresserad av att se hur svaren ger uttryck för olika attityder. Jag har då valt att ta med olika intressanta och tankeväckande svar i min redovisning av enkäten. Jag har tagit mig friheten att ändra rena stavfel när jag citerar från svaren på de öppna frågorna. Jag har dock inte gjort några förändringar av meningsbyggnad eller av uttryck.

Något som är viktigt att poängtera är att enkäten riktades till släktforskarföreningen som helhet, och att den person som svarade på enkäten ombads att svara som representant för föreningen. Därför har jag sett svaren på enkäten som varande ett uttryck för den huvudsakliga inställningen i föreningen. Jag är dock medveten om att en del enkäter besvarades i form av uttryck för personliga åsikter, vilket kan framgå av vissa ordvändningar. Men det finns också svar på min enkät som ger vid handen att det har förekommit en diskussion angående frågorna i min enkät i föreningens styrelse, där man har försökt komma fram till ett gemensamt svar på frågorna.

6.2. Släktforskarföreningarna

Här nedan presenteras släktforskarföreningarna och det de gör när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial, d.v.s. svaren på den första delen av enkäten redovisas (frågorna 1-12).

6.2.1. Vilka är släktforskarföreningarna och hur ser de ut? (frågorna 1, 2 och 3)

Här tecknas en bild av de släktforskarföreningar som har svarat på enkäten och som utgör svaren på de första tre frågorna i enkäten; när föreningarna bildades, hur många medlemmar släktforskarföreningarna har och vilka verksamheter de har.

Hela 57% av släktforskarföreningarna bildades under 1980-talet, vilket kan visa på ett ökat intresse för släktforskning under den tiden. 23% av föreningarna bildades på 90-talet, vilket visar att det hela tiden tillkommer nya släktforskarföreningar. 13% bildades under 70-talet. Under de tre föregående årtionden bildades 2% av föreningarna under respektive årtionde. Det var 1% av föreningarna som inte svarade på denna fråga, d.v.s. det var ett internt bortfall på 1%.

Släktforskarföreningarna kan variera mycket i storlek. 28% av släktforskarföreningarna har ett medlemstal på mellan 100-199 stycken. Hela 22% har ett medlemstal som

understiger 100 stycken. Endast 3% av föreningarna har ett medlemstal på mer än 1000 personer.⁹ 4 föreningar svarade inte på frågan, vilket innebär ett internt bortfall på 4%.

De allra flesta av släktforskarföreningarna erbjuder flera tjänster/ har flera verksamheter. Allra vanligast är att tillhandahålla släktforskartidskrifter, vilket 91% av föreningarna gör, eller att anordna föreläsningar, vilket 90% gör. Anordnar studiebesök gör 81% av föreningarna, medan 70% tillhandahåller referensmaterial. Det är ungefär lika många som tillhandahåller mikrofilm/mikroficheläsare, 58%, som håller kurser i släktforskning, 59%, och som tillhandahåller handledare, 60%. Så många som 34 stycken släktforskarföreningar har uppgivit att de har någon form av andra verksamheter och det är en väldig blandning på vad de har skrivit.

Släktforskarföreningarna anordnar gruppresor till arkiv, tillhandahåller hemsidor, anordnar kurser i handskriftsläsning, ger ut en tidning eller anordnar anbytarträffar. När jag började bearbeta enkäten kom jag att tänka på att det kanske kunde ha varit lämpligt att fråga släktforskarföreningarna om de hade webbsidor på Internet. Det hade gett en vink om i vilken utsträckning de utnyttjar Internettekniken. Det var i alla fall en hel del släktforskarföreningar som hade e-post, vilket gjorde att jag kunde skicka enkäten till dem på det sättet. Ett alternativ på denna fråga var om de tillhandahöll släktforskartidskrifter. Nämnas kan att nästan varje släktforskarförening har ett medlemsblad av något slag.

6.2.2. Hur många föreningar registrerar originalkällor med hjälp av dator? (fråga 4)

Nästan hälften av de släktforskarföreningar som svarade på enkäten uppgav att de registrerar originalkällor med hjälp av dator. 51 stycken (49%) svarade ja, medan 53 stycken (51%) svarade nej på fråga 4. Till dem som registrerar originalkällor med hjälp av dator har också räknats en förening som svarade att den planerade att starta snart, men ännu inte hade kommit igång.

6.2.3. Vilket släktforskningsmaterial är det som datoriseras? (fråga 5)

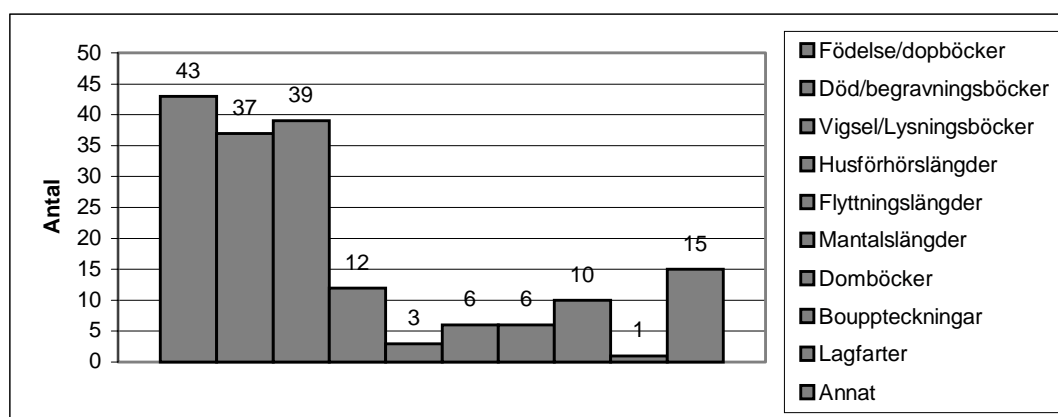

Diagram 1

Det släktforskningsmaterial som främst datoriseras är de s.k. ministerialböckerna: födelse/dopböcker av 43 föreningar (41%), död/begravningsböcker av 37 stycken (36%), och vigsel/lysningböcker av 39 stycken (38%). Det är betydligt färre släktforskarföreningar som datoriserar annat källmaterial. Det var 12 stycken (12%)

⁹ En av dessa föreningar utgörs av Skånes Genealogiska Förbund som bland sina medlemmar också räknar de som är medlemmar i förbundets medlemsföreningar.

som datoriserar husförhörslängder. 10 föreningar (10%) datoriserar bouppteckningar. Mantalslängder respektive domböcker datoriseras av 6 stycken (6%) vardera. Flyttningslängder datoriseras av 3 släktforskarföreningar (3%), medan endast 1%, d.v.s. en släktforskarförening, datoriserar lagfarter. 14% av föreningarna anger att de datoriserar annat material, t.ex. soldater, emigranter, dödsannonser, gravstensinventeringar och länsräkenskapsverifikationer.

6.2.4. Hur går släktforskarföreningarna tillväga vid datorisering av släktforskningsmaterial? (fråga 6)

Av dem som registrerar originalkällor med hjälp av dator, har alla släktforskarföreningar utom en, svarat på frågan om hur det går tillväga vid datorisering av släktforskningsmaterial. Svaren är mer eller mindre utförliga och tydliga, och vissa av svaren är väldigt korta. Hade jag inte i enkäten bett släktforskarföreningarna att vara just kortfattade hade jag möjligen fått mer detaljerade svar. Släktforskarföreningarna har i sina svar i viss mån inriktat sig på olika saker.

De allra flesta släktforskarföreningar, med några undantag skriver först av källan på papper för att sedan mata in uppgifterna på dator. Här nedan ges några exempel på hur de har skrivit att de går tillväga vid datorisering av släktforskningsmaterial:

Excerperar uppgifterna från fichen till pappersformulär. (ALU)
Föreningen rättar alla frågetecknen, och de som inte går att tyda skickas till en medlem i Göteborg, som på landsarkivet får titta i originalboken. Därefter skrivs uppgifterna in i 3 olika databaser. (Födde, Vigde o Döde) i MS Access.

Vi deltar i ett stort projekt som kallas den Demografiska Databasen som är ett samordnat projekt tillsammans med Landsarkivet i Lund. Ovanstående kyrkböcker skrivs av på en registreringsblankett och registreras sedan bokstavstroget i ett registerprogram. Detta skall sedan läggas ut på Internet. Vi har för tillfället 5 st datorer i vår förening och 6 personer som arbetar med detta projekt.

Några släktforskarföreningar för istället direkt in uppgifterna från mikrokort/ mikrofilm på datorn. Några exempel på det finns nedan:

Varierar men i huvudsak enl. följande:

1. Materialet skrivs in från mikrokort i dator. Vi använder någon form av registerprogram t.ex. PC-File, Excel eller när det gäller husförhörslängder Word.
2. Utskrift på papper
3. Korrekturläsning om möjligt av personer med lokalkännen
4. Rättning i datorfilen
5. Arkivering i föreningens dator. Kopia till Släktdata.

Namn, födelsetid, ort, föräldrars namn matas in i ett registerprogram direkt vid läsning från kyrkboken. Har gjorts av en ALU-anställd.

Inläggning av uppgifter i Excel (eget formulär) direkt från mikrofiche

Vissa svar på denna fråga innehåller lite varierande information, men specificerar inte hur släktforskarföreningarna exakt går tillväga vid datoriseringen:

Vi lägger upp en databas. Utgångspunkt är år 1666 sedan alla ättlingar i den mån vi hittar dem.

Vi lägger upp på en sökbar databas.

Individuellt

Som de ovan citerade svaren på denna fråga visar så framgår det alltså inte alltid hur föreningarna exakt går tillväga. Det finns några grundläggande skillnader som man kan ta fasta på. Det framgår av några svar att det görs en bokstavstrogen avskrivning av källorna. Två exempel är dels citatet om arbetet med Demografiska Databas Södra Sverige som angetts ovan och dels det citat som följer nedan.

1. Källan skrivs av bokstavstroget på papper
 2. Papperskopier matas in i registerprogram
 3. Utskrift från dator kontrollläses av annan person som därefter rättar i dator.
- Om den person som gör första avskriften har tillgång till dator kan avskriften läggas in direkt i dator.

Det framkommer inte så ofta om det görs någon form av namnnormering, d.v.s. en modernisering och standardisering av namnen så att de ska stavas lika genom hela materialet. Ett exempel är dock:

Avskrift av original. (Mikrokort). Justering till modern stavning m.m.

Flera av de svar som har citerats här visar på att många föreningar genomför sin datorisering av släktforskningsmaterial med hjälp av ALU-arbetare. Här nedan följer ett par exempel till på det:

Projektet har pågått i några år. ALU-projekt. 3-4 personer. Skriver av notiser födda/vigda/döda i församlingarna i Nyköping och däromkring – på pappersblanketter. Tyvärr tar vi inte med faddrar i födelseböckerna. Har nu ca 90 000 notiser födda/vigda/döda. För över avskrifterna till datorn. Ibland görs det av ALU-are, ibland av någon av föreningens forskare. Datorregistreringen sker efter QA-mallar.

Medlemmar renskriver från mikrokort. ALU datoriserar. Utvalda medlemmar motläser det datoriserade mot mikrokorten ånyo. Rättelser utförs av ny ALU. Samt slutlig kontrolläsning av medlemmarna.

Det framgår inte uttryckligen i något fall att det görs en komplett avskrivning av källmaterialet, d.v.s. att all information i källan tas med vid datoriseringen. Däremot så framkommer det att en del väljer att ta med endast vissa uppgifter, vilket framgår av några av de ovanciterade svaren.

6.2.5. Hur kontrollerar släktforskarföreningarna att det material som datoriseras blir korrekt? (fråga 7)

På frågan i enkäten om hur släktforskarföreningarna kontrollerar att det material som datoriseras blir korrekt svarade alla släktforskarföreningar som datoriserar släktforskningsmaterial, förutom 3 stycken. Några av föreningarna svarade på fråga 7 redan under fråga 6 och hänvisar under fråga 7 till detta svar.

Nästan alla släktforskarföreningar svarade att de har någon form av kontroll av om uppgifterna som datoriseras blir korrekta. Detta görs på olika sätt. Några föreningar uppger att de låter någon erfaren forskare kontrollera materialet.

Specialist, som också är medlem, avläser varje dag arbeten och rättar desamma för föreningens 24 församlingar.

Uppgifterna kontrolleras av flera personer på föreningen, sedan kontrolleras detta av Landsarkivet i Lund för att sedan få det slutliga resultatet hos oss.

ALU-arna samlar problemen ”på hög”. En erfaren släktforskare besöker dagligen arbetsplatsen för genomgång och koll.

Vana släktforskare korrekturläser det som matats in.

Dubbelläsning av erfarna forskare.

Andra föreningar uppger enbart att kontrollen görs av någon annan än den som gör avskriften eller matar in i datorn:

Kontrolläsning av annan person än inmataren

Kontrolläsning görs av annan person än den som gjort avskriften.

Att det inmatade materialet kontrolleras mot originalhandlingen eller som i vårt fall mot mikrokorten som fast det är en sekundärkälla är så nära originalhandling som man kan komma. De personer som kontrollerar skall inte vara samma som har tagit fram materialet och matat in.

Två föreningar har svarat att det är den som sköter registreringen som också kontrollerar att uppgifterna blir korrekta.

De som skriver in gör en egen kontroll.

Den som registrerar kollar.

Ett par föreningar uppger att de gör kontroller och rättningar när de upptäcker tveksamma tolkningar och sådant som ser konstigt ut:

Genom idogt användande av föreningens medlemmar upptäcks felaktigheter. De korrigeras då i datan.

Ett fåtal föreningar svarade att de ännu inte hade börjat att kontrollera materialet. Ett exempel på detta:

Eftersom de som utför arbetet inte har vana vid att läsa gammal skrift har vi beslutat att korrekturläsa allt material innan vi offentliggör det, vi har svårt att få tid till korrekturläsningen men så småningom ska det bli klart.

Flera föreningar anger bara i svaret att någon form av korrekturläsning eller kontrolläsning sker men inte av vem. Exempel:

Korrekturläses.

En person granskar.

Tre föreningar har svarat att de inte har någon kontroll eller inte har det av allt material:

Kontroll mot original utföres om personresurs finns tillgänglig, annars noteras att materialet är okontrollerat och att kontroll i originalhandling bör utföras av den som hämtar uppgift från registret.

Vi har inte genom föreningen resurser för kontrolläsning. Skapade register är därför endast avsett som hjälp att söka få fram uppgift. Enskild forskare bör sedan söka mer fakta i primärkälla.

Vi har ingen efterkontroll, man får ta det för vad det är. Var och en får kolla på mikroporten att det är rätt avskrivet samt rätt läst. (Tolkning av den gamla stilen)

Ett intressant svar ger en förening som svarade att de kommer att följa förbundets certifieringsregler, som jag har tagit upp i avsnitt 4.1.

6.2.6. Hur många släktforskarföreningarna gör det datoriserade materialet tillgängligt? (fråga 8a)

I princip alla släktforskarföreningar som datoriserar släktforskningsmaterial gör detta material tillgängligt på något sätt. 49 (96%) stycken, av de 51 släktforskarföreningar som datoriserar släktforskningsmaterial, svarade att de gör materialet tillgängligt, medan endast två föreningar svarade att de inte gör det. Av dessa två släktforskarföreningar skrev den ena föreningen att det beror på att inget är klart och korrekturläst ännu.

Att jag bad släktforskarföreningarna att motivera sitt svar på den här frågan, 8a, var kanske inte så genomtänkt. Det hade varit bättre om jag istället hade bett om en motivering på fråga 8b, som gäller de olika sätten varpå de gör materialet tillgängligt. Där jag bad om en motivering skrev de flesta föreningarna istället hur de gör det datoriserade materialet tillgängligt, vilket de gör t.ex. på Öppet Hus-arrangemang, på CD eller på dator i släktforskarlokalen. En släktforskarförening kommenterade att de gör materialet tillgängligt för att underlätta för forskarna och en annan förening skrev att om man inte gjorde materialet tillgängligt så är datoriseringen ganska onödig, vilket man kan hålla med om.

6.2.7. Hur gör släktforskarföreningarna det datoriserade materialet tillgängligt? (fråga 8b)

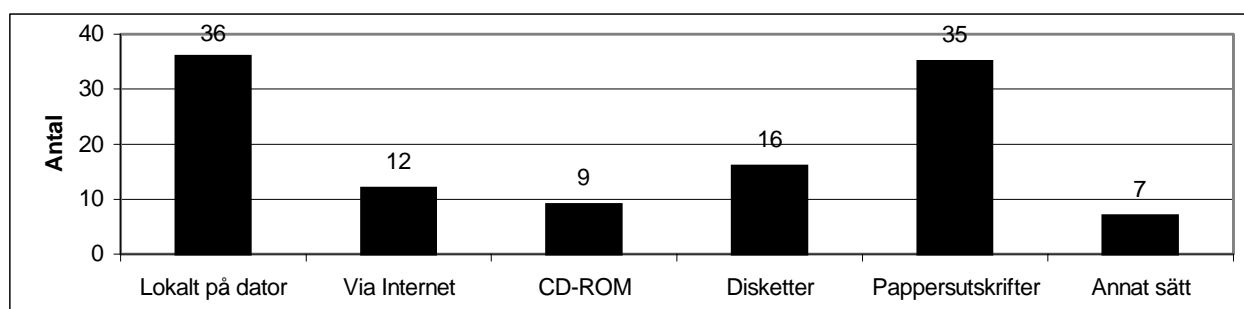

Diagram 2

Det allra vanligaste sättet som släktforskarföreningarna gör materialet tillgängligt på är lokalt på en dator, vilket görs av 36 föreningar (71%). Tätt på det följer pappersutskrifter som 35 föreningar (68%) använder för att göra sitt datoriserade material tillgängligt. Det är betydligt färre släktforskarföreningar som använder sig av andra sätt för att göra det datoriserade materialet tillgängligt. 16 stycken (31%) använder disketter, 12 stycken (23%) använder Internet som spridningssätt och 9 stycken (18%) använder CD-ROM. 7 föreningar (14%) har skrivit att de gör materialet tillgängligt på andra sätt. Svaren inkluderar sådant som att föreningarna svarar på

brevfrågor, anordnar forskardagar, gör materialet tillgängligt via modem till egen BBS eller i häftesform. En förening svarade att de funderar på hur de ska göra.

6.2.8. Samlar släktforskarföreningarna på det material som enskilda släktforskare har datoriserat? (fråga 9)

De flesta av de släktforskarföreningar som datoriserar släktforskningsmaterial samlar inte på det material som enskilda släktforskare har datoriserat. 18 föreningar har uppgett att de samlar på enskilda släktforskares material, medan nästan dubbelt så många, d.v.s. 33 föreningar, inte gör det. Detta innebär att 35% av de släktforskarföreningar som själva datoriserar källor samlar på det som enskilda släktforskare har datoriserat, medan 65% inte gör det.

När jag redan hade skickat ut enkäten kom jag på att denna fråga kanske med fördel också hade kunnat ställas till de föreningar som inte själva datoriserar släktforskningsmaterial.

6.2.9. Vilka samarbetar släktforskarföreningarna med för att datorisera släktforskningsmaterial? (fråga 10)

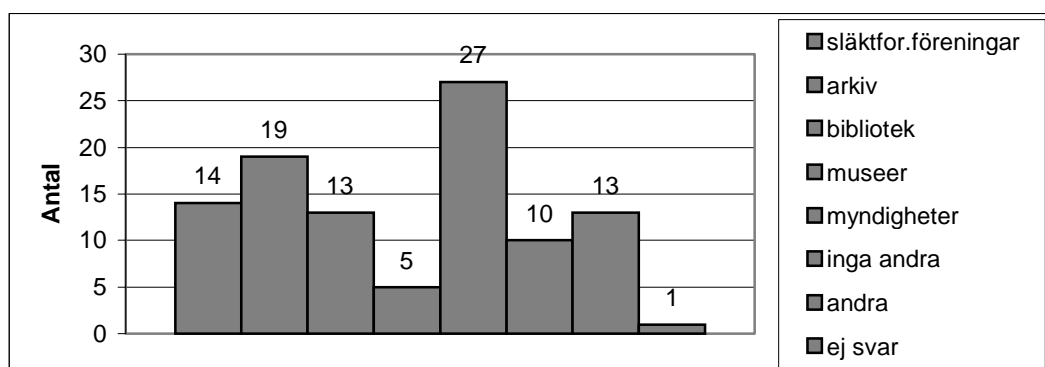

Diagram 3

De flesta släktforskarföreningar samarbetar med någon annan instans när det gäller datorisering av källmaterial. Endast 10 föreningar (20%) svarade att de inte samarbetar med några andra instanser. Det skulle kunna tänkas att släktforskarföreningarna mest samarbetade med andra släktforskarföreningar när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial. Så är det dock inte. Släktforskarföreningarna samarbetar mest med arbetsmarknadsmyndigheter, då det är 27 föreningar (53%) som uppgett att de gör det. Näst vanligast är det att föreningarna samarbetar med arkiv, följt av bibliotek. 5 föreningar (10%) samarbetar med museer. 13 (25%) stycken föreningar har uppgett att de samarbetar med ”andra” instanser. De allra flesta svaren här skulle ha kunnat underordnas något av de andra alternativen eftersom svaren anger sådana instanser som Landsarkiv, ALU-personer, Släktdata/DIS, kommunen, enskilda datakunniga personer och medlemmar. Ett par föreningar har angett att de samarbetar med hembygdsföreningar.

6.2.10. Varför har släktforskarföreningarna valt att datorisera släktforskningsmaterial? (fråga 11)

När det gäller frågan om varför släktforskarföreningen har valt att datorisera släktforskningsmaterial är det två svar som dominerar. De flesta släktforskarföreningar har svarat att de väljer att datorisera släktforskningsmaterial för att öka tillgängligheten eller för att förbättra sökbarheten:

Tillgänglighet och sökning underlättas.

Snabbare sökvägar

Framförallt för att man snabbt skall kunna hitta personer som man inte har en aning om varifrån de kommer. Vi har några fantastiskt intressanta exempel på detta, där man sparar in månader av arbete på några minuters sökning.

För att underlätta för våra medlemmar och andra att ta del av vårt material.

För att effektivare kunna hantera och sprida materialet som registrerats från kyrkböckerna. Vid Öppet-Hus-arrangemang t.ex. är det lätt att via datorn utföra sökningar och utskrifter till intresserade besökare.

En del föreningar har också skrivit att det förenklar för dem som har svårt att läsa gammal skrift.

Avsikten är att underlätta för framtida forskning. Nybörjare kan vanligen inte läsa gammal skrift.

För att det skall vara enklare att läsa.

Några av svaren på varför släktforskarföreningarna har valt att datorisera släktforskningsmaterial visar också på att det datoriserade materialet i första hand ska användas som ett slags uppslag för att man sedan ska gå vidare till original/mikrofichematerial:

För att underlätta sökningen efter personer så det blir lättare att gå till källan.

För att lättare hitta uppslag för vidare forskning i mikrofichematerialet

/som ett hjälpmedel, att snabbare söka namn och datum och få en källhänvisning som man kan kontrollera själv/

Eller så kanske man helt enkelt har valt att datorisera släktforskningsmaterial:

För att underlätta forskningen för släkt- o hembygdsforskare

6.2.11. Varför har släktforskarföreningarna valt att inte datorisera släktforskningsmaterial? (fråga 12)

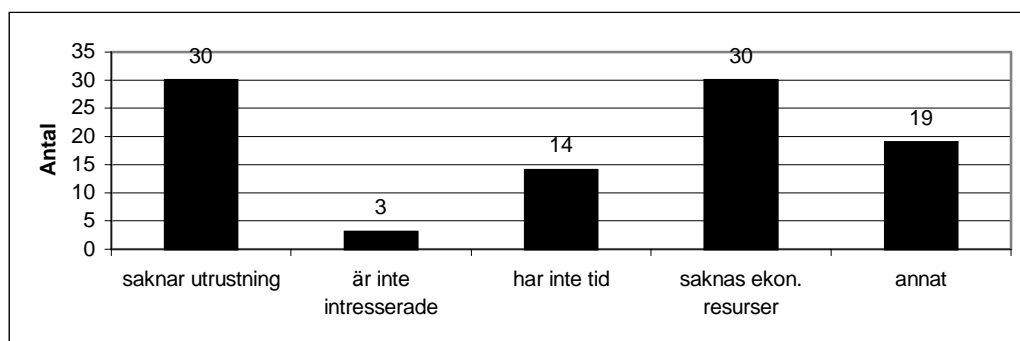

Diagram 4

Lite över hälften av de släktforskarföreningar som svarade på enkäten datoriserade inte släktforskningsmaterial just då. De vanligaste skälen som de svarande angav på frågan varför de inte har valt att datorisera släktforskningsmaterial är att de saknar utrustning eller inte har ekonomiska resurser till det. Det är lika många föreningar som angivit det ena respektive andra skälet, d.v.s. 30 föreningar (57%). Endast tre släktforskarföreningar som har kryssat i att de inte är intresserade av att datorisera släktforskningsmaterial.

Nitton (36%) släktforskarföreningar har uppgett andra skäl till att de inte datoriserar släktforskningsmaterial. En förening har här helt enkelt svarat att det inte har varit aktuellt. En annan förening har svarat att den inte ser det som en prioriterad uppgift för föreningen, utan enskilda medlemmar får i så fall göra det på egen hand. En förening har svarat att de ska sätta igång under 1999 och en förening har diskuterat frågan. Flera föreningar uppger att enskilda medlemmar håller på med datorisering, men att de inte gör det som förening. En förening har svarat att de saknar kunskap om hur man gör. Några andra skäl till att släktforskarföreningar inte har valt att datorisera släktforskningsmaterial citeras nedan:

Föreningen är ännu så ny att vi inte har hunnit fundera på någon sådan verksamhet. Några av medlemmarna registrerar kyrkböcker på egen hand.

Våra medlemmar bor i ett typiskt inflyttningsområde, Sollentuna, och så gott som ingen har några rötter härifrån. Det finns alltså inget lokalt material av intresse som kulturkontoret inte redan bearbetar.

Har god tillgång på annat släktforskningsmaterial.

6.3. Hur ser släktforskarföreningarna på datorisering av släktforskningsmaterial och på Internets betydelse?

Här presenteras svaren på enkätfrågorna 13 till 18, som gäller olika attityder som släktforskarföreningarna har till datoriseringen av släktforskningsmaterial och användningen av detta datoriserade material.

6.3.1. Vilka fördelar anser släktforskarföreningarna att det finns med att släktforskningsmaterial finns på digitala medier? (fråga 13)

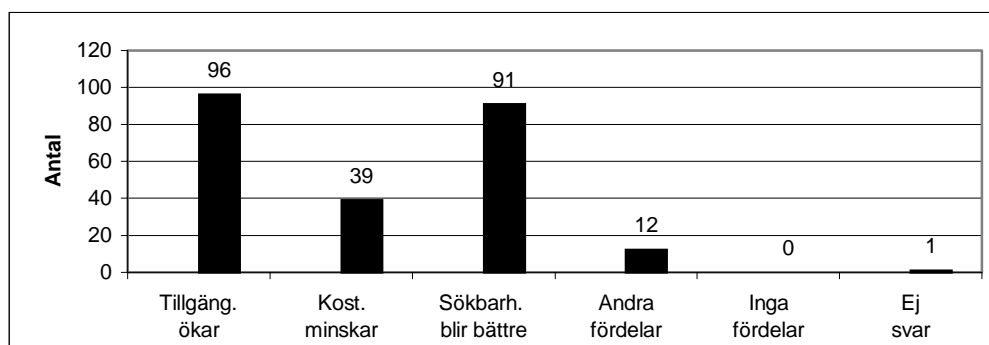

Diagram 5

Alla föreningar utom en svarade på frågan om vilka fördelar som finns med att släktforskningsmaterial finns på digitala medier. En väldigt stor majoritet har svarat att tillgängligheten kommer att öka och att sökbarheten blir bättre. Det är alltså endast 7 stycken (7%) respektive 12 stycken (11%) av de föreningar som svarade på enkäten som inte kryssade i dessa båda alternativ. 39 föreningar (37%) har angett att de tror att kostnaderna kommer att minska. Ingen förening svarade att det inte innebär några fördelar att släktforskningsmaterial finns på digitala medier.

Tretton föreningar (12%) har uppgett andra fördelar med att släktforskningsmaterial finns på digitala medier. Svaren inbegriper sådant som att det då går att forska hemifrån, att kontakterna ökar, att det blir mindre slitage på originalhandlingarna, och att det blir lättare att hitta det man söker, men att man då också måste kontrollera uppgiften i källan. Andra fördelar som nämns:

Tror att vissa tycker det är ett stort besvär att leta i film. Dessutom tror jag att ungdom kommer att bli mycket mer intresserade när det kan göras på dator.

print on demand d.v.s. kostnaden minskar, vi skriver ut materialet när det behövs och har därmed inga dokument på lager

Troligare att fel blir rättade

6.3.2. Vilka nackdelar anser släktforskarföreningarna att det finns med släktforskningsmaterial på digitala medier? (fråga 14)

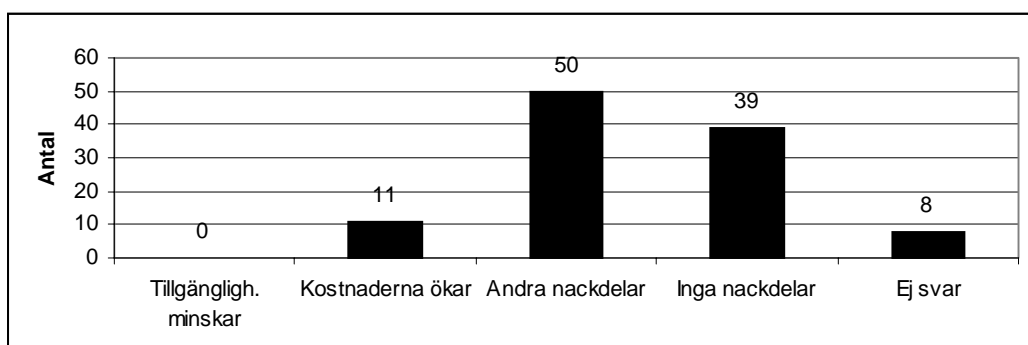

Diagram 6

När jag konstruerade denna fråga så försökte jag tänka ut vilka nackdelarna skulle kunna tänkas vara med att släktforskningsmaterial finns på digitala medier. Ett alternativ jag tänkte på var att det material man använder sig av i släktforskningen får en försämrad kvalitet. Jag tog dock inte med detta alternativ eftersom jag ville få en uppfattning om olika variationer inom det svaret. Detta gjorde att det var väldigt många som svarade att det finns ”andra nackdelar”.

Betydligt fler släktforskarföreningar svarade att det inte finns några nackdelar med släktforskningsmaterial (39 stycken/37%) på digitala medier än det var som svarade att det inte finns några fördelar. Det var ju ingen släktforskarförening som angav att det inte finns några fördelar. Ingen svarade att tillgängligheten minskar. Några svarade att de trodde att kostnaderna kommer att öka. Det var fler som inte svarade på denna fråga, d.v.s. 8 stycken, än vad det var som inte svarade på fråga 13, om vilka fördelar som det finns med att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier,. Av dessa gav två stycken föreningar kommentaren ”vet ej”, som förklarar varför de inte svarade på frågan.

Väldigt många av dem som svarade ”andra nackdelar” skrev att kvaliteten kan bli lidande eftersom det t.ex. kan bli fel i avläsningen av originalhandlingarna. Dessa felaktiga uppgifter kan sedan spridas vidare och ”permanentas”. Kvaliteten kan variera på olika register och dessutom framkommer det synpunkter som går ut på att det går att ändra på uppgifter i det datoriserade materialet. Här är det några släktforskarföreningar som har skrivit att källorna måste användas kritiskt och man måste kontrollera uppgifterna i originalhandlingarna:

Risk att användaren okritiskt accepterar registrets uppgifter. Måste alltid användas med kritik, gå till källorna och kolla.

Dataregister är en sekundär källa, det är en stor risk att många släktforskare inte inser detta och använder dessa uppgifter som primärkälla.

Några går inte in i originalkällan och kontrollerar sina uppgifter.

Att allt fler släktforskare nöjer sig med avskrifter, med de källkritiska problem det kan föra med sig, i stället för att gå till källan för verifiering. Det kan också innebära att de kunskaper som är nödvändiga i all historisk forskning (kännedom om källorna och deras villkor, förmåga att läsa äldre handstil) generellt minskar. Detta skulle leda till att amatörsläktforskare än mer i dag av den akademiska världen betraktas som oseriösa.

Andra släktforskarföreningar har skrivit att alla inte äger en dator eller inte har den datorkunskap som krävs och därför inte kan ta del av materialet. Tekniken kan också ställa till med andra problem eftersom reservkopior måste göras och materialet måste överföras till nya medier eller system allteftersom utvecklingen går framåt. Det är dock bara ett enkätsvar som tar upp denna problematik:

backup samt överförande av materialet till nya medier/system/skrivare efterhand som utvecklingen går framåt

Några släktforskarföreningar skriver om att känslan för ”historiens vingslag” minskar och att det finns en tjusning med originaldokumenten som försvinner när det gäller datoriserat släktforskningsmaterial:

Viss tjusning med originaldok.

MINDRE KÄNSLA FÖR HISTORIENS VINGSLAG

Ytterligare några kommentarer på denna fråga är att det kommer att bli dyrare att släktforska, att släktforskningen kommer att bli mer och mer proffsbetonad och att kunskaperna i att läsa gammal skrift kommer att minska.

6.3.3. Tror släktforskarföreningarna att släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att fungera som primärkälla? (fråga 15)

På fråga 15, om släktforskarföreningarna tror att släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att fungera som primärkälla, var det 53 föreningar (51%) som svarade ja medan det var 55 stycken (53%) som svarade nej. Detta är inklusive de sex släktforskarföreningar som svarade både ja och nej på denna fråga.

Även de släktforskarföreningar som svarade ja på fråga 15 hade förbehåll mot att släktforskningsmaterial kommer att fungera som primärkälla. Det skulle kunna bero på att frågan, så som jag ställde den, skulle kunna tolkas på två olika sätt; dels om det går att använda släktforskningsmaterial på digitala medier som primärkälla, dels om släktforskare kommer att använda material på digitala medier som primärkälla. Därför blir det skillnader i hur svaren på denna fråga ter sig. Många föreningar tar upp möjliga felkällor i dataregister och att den som släktforskar måste kontrollera resultatet. Andra föreningar har tagit upp problemet med att vissa kanske nöjer sig med det datoriserade materialet. Flera föreningar anger vissa förbehåll som att släktforskningsmaterial på digitala medier kan användas som primärkälla om korrektheten kan garanteras och om överföringen till digitala medier kan göras på ett bra sätt:

(både och) Endast om den digitala källan är en exakt kopia av originalet. Alltså på något sätt inscannad. Om så inte är fallet ökar felkällorna i forskningsmaterial överlag.

Andra föreningar har skrivit att det digitala materialet delvis skulle kunna användas som primärkälla genom att viktiga uppgifter skulle kunna kontrolleras mot originalkällan.

Flera föreningar skrev återigen att släktforskningsmaterial på digitala medier i första hand bara kan användas som sökhjälp att hitta vägen till rätt källa:

Sökbarheten ökar, men originalkällorna måste fortfarande användas, men inte för att enbart leta i utan för att kontrollera resultatet.

Nej, man får inte gå ifrån originalkällorna, dataregistren ska bara fungera som en hjälp eller "en snabb väg in".

Både de släktforskarföreningar som svarade ja på frågan och de som svarade nej skiljer på om det är avskrifter det rör sig eller om det är skannade bilder. Skannade bilder kan användas som primärkälla eftersom de är så nära originalkällan man kan komma och dessutom kan jämföras med mikrokort:

Projekt GENLINE i Duved har planerat att digitalt låta med hjälp av scanner låta sprida kyrkobokföringen antingen på Internet-hemsida/Bas eller CD-2. Liknande projekt Demografisk Databas Syd i Lund. Om dess projekt kan genomföras blir svaret ovan ja.

Möjligen om man lägger ut originalhandlingar

Nej om det är avskrifter Ja om det är scanning.

Endast scannade originalhandlingar kan godtas som primärkälla.

Möjligen skulle man kunna skilja på olika definitioner av primärkälla, såsom ett svar som går ut på att födelseboken ska vara primärkälla för födelseuppgift. En husförhörlängd kan inte användas som primärkälla för att få en födelseuppgift. Men det är kanske mer en fråga om hur släktforskning ska bedrivas källkritiskt.

6.3.4. Tror släktforskarföreningarna att släktforskningsmaterial som är intressant för släktforskare kommer att finnas tillgängligt på digitala medier om 10-15 år? (fråga 16)

Alla släktforskarföreningarna, utom en, svarade på frågan om de tror att släktforskningsmaterial kommer att finnas tillgängligt på digitala medier om 10-15 år. Det väger relativt jämnt mellan dem som svarade ja och nej, även om det är en majoritet som har svarat nej. 46 föreningar (44%) svarade ja, medan 57 (55%) svarade nej på denna fråga.

De släktforskarföreningar som svarade ja på frågan pekar på att arbetet med att datorisera släktforskningsmaterial redan har börjat, men pekar också på olika förbehåll mot att en datorisering av det källmaterial som är intressant skulle vara genomförd på 10-15 år. De anger t.ex. att det kanske tar längre tid med tanke på kostnaderna, att det i så fall blir som inskannade bilder och inte som renskrivet, att tekniken måste förbättras och bli billigare och att materialet som ska datoriseras är väldigt stort. Det är flera av de släktforskarföreningar som har svarat nej på frågan, som har valt att också skriva en motivering av sina svar. Dessa motiveringar är längre och mer konkreta. De pekar dock egentligen på samma saker som vissa av de som har svarat ja. Det är väldigt mycket material som skulle behöva datoriseras och det skulle inte gå att datorisera allt, speciellt inte inom en ram av 10-15 år. Det kommer att kräva stora arbetsinsatser och stora ekonomiska resurser:

Det kommer att ta längre tid eftersom arbetet är mycket arbets- och tidskrävande.

De källor som släktforskare efterfrågar blir ständigt fler. Mängden material blir därför så stort att den angivna tidsrymden är allt för kort och så är det en ekonomisk fråga. Vem ställer mynt till förfogande?

Inte helt, eftersom det tar lång tid och kostar mycket pengar att göra en fullständig digitalisering av kyrkoböckerna och ännu längre av övriga handlingar. Förslaget att filma kyrkböckerna obearbetade och lägga dem på Internet tror jag inte kommer att realiseras på många år (kostnader och tid)

En intressant kommentar från en förening som svarade ja på frågan:

I takt med att äldre material registrerar/scannas in och blir mera lättillgängligt, kommer intresset och efterfrågan att öka. Inläggningen av olika källor kommer därför sannolikt att gå allt snabbare.

6.3.5. Vilken betydelse anser släktforskarföreningarna att Internet har för släktforskning? (fråga 17a)

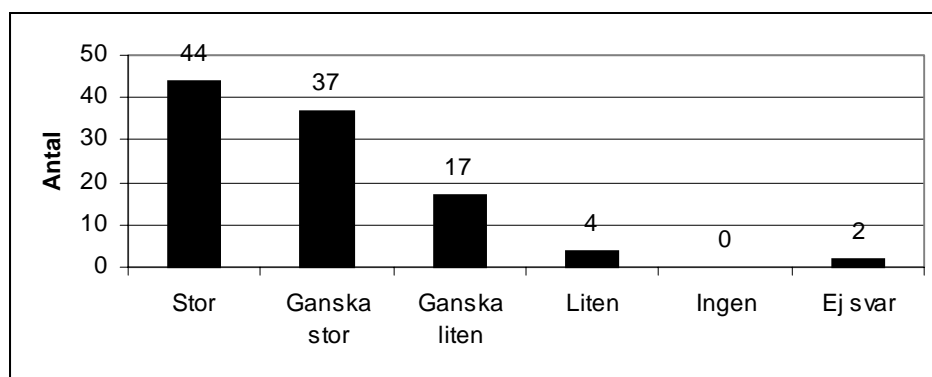

Diagram 7

De flesta släktforskarföreningar har svarat att Internet har stor eller ganska stor betydelse för släktforskning. Som motivering på det anges att man med hjälp av Internet kan söka information i databaser och utlagda register och hitta information om de olika släktforskarföreningarna:

Nättidningen Rötter, SVAR-katalog med möjlighet att beställa, Genline (när de kommer igång) med scannade mikrokort tillgängliga på Internet, förenklad kontakter mellan forskare via e-post, att man kan ”annonsera” sin släkt och därmed hitta andra forskare med samma anor

Kan bli en bra sökkälla om inte kostnaderna blir för stora för att få tillgång till det nu påbörjade projektet med utläggning av scannade kyrkböcker. Men man hittar däremot många ”kompisar” och kan få hjälp.

Det som ses som den stora fördelen med Internet är möjligheten att lättare ha kontakter och utbyta information med andra släktforskare, också i andra länder:

Nätet underlättar kontakter, särskilt över långa avstånd. Liksom att sända material till varann, dessutom snabbt.

Lätt att få kontakt med andra släktforskare

Internet har också betydelse för att locka nya människor att börja släktforska och då kanske speciellt ungdomar. Betydelsen kommer också att öka när mer material blir utlagt på nätet. Några föreningar påpekar dock att betydelsen är sammankopplad med tillgång till dator och Internetabonnemang. En förening nämner att det ger möjlighet att forska hemifrån.

Även många av de släktforskarföreningar som har svarat att Internet har ganska liten eller liten betydelse för släktforskning tror att betydelsen kommer att öka i framtiden.

6.3.6. Hur rangordnar släktforskarföreningarna Internets olika tjänsters betydelse för släktforskning? (fråga 17b)

Frågan om att rangordna olika Internettjänsters betydelse skapade vissa problem. Några föreningar uppfattade det som att man skulle betygsätta alternativen vilket lett till att flera av alternativen har fått samma siffra. Efter att ha uteslutit dessa svar, och förstås dem som inte hade svarat på frågan alls, blev det 78 svar kvar.

Det alternativ som flest släktforskarföreningar har rangordnat som nummer ett är att Internet ger tillgång till originalkällor; 18 stycken (23%) av 78 släktforskarföreningar som har satt det alternativet högst. Men så många som 17 (22%) föreningar har angett att e-post är den tjänst på Internet som har störst betydelse. Detta antal skiljer sig inte så mycket från hur många som har rangordnat andras forskning som etta, vilket 16 släktforskarföreningar (20%) har gjort. 12 föreningar (15%) har satt en etta på tips och idéer och 8 föreningar (10%) har satt en etta på diskussion. Ingen förening har satt en etta på spridning av den egna forskningen. Påpekas kan att alternativet att få tillgång till originalkällor via Internet också är det alternativ som rangordnats lägst av flest föreningar, d.v.s. har fått en sju av sex stycken släktforskarföreningar. Det alternativet har också fått flest sexor.

Det är svårt att visa på några speciella tendenser i resten av rangordningen. Nämnas kan att det är flest föreningar som har satt en tvåa på att ta del av andras forskning via Internet.

6.3.7. I vilken utsträckning tror släktforskarföreningarna att släktforskning kommer att påverkas av att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier? (fråga 18a)

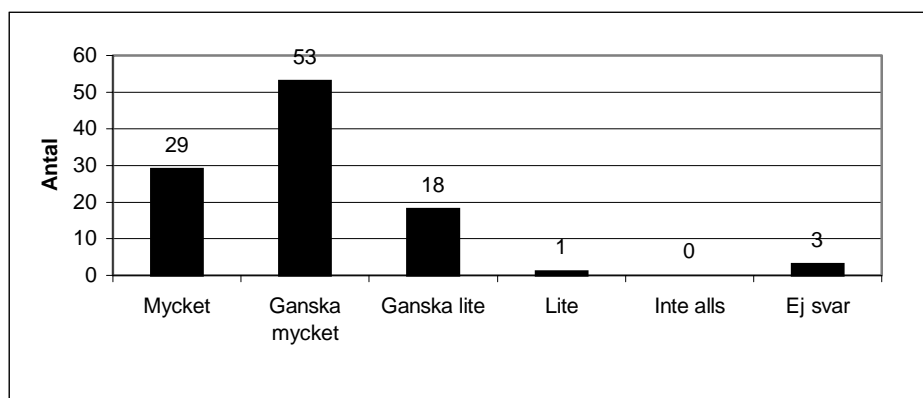

Diagram 8

Större delen av släktforskarföreningarna har svarat att släktforskning kommer att påverkas mycket eller ganska mycket av att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier. 53 släktforskarföreningar (51%) tror att släktforskning kommer att förändras ganska mycket och 29 stycken (28%) tror att släktforskning kommer att förändras mycket, vilket tillsammans utgör 79% av släktforskarföreningarna. Däremot så tror 18 föreningar (17%) att släktforskning kommer att förändras ganska lite och endast 1 förening (1%) tror att släktforskning bara kommer att påverkas lite. Det är

ingen släktforskarförening som tror att släktforskning inte kommer att påverkas alls av att släktforskningsmaterial digitaliseras. Tre stycken föreningar svarade inte på frågan, vilket gav ett internt bortfall på 3%.

6.3.8. Hur tror släktforskarföreningarna att släktforskning kommer att påverkas av att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier? (fråga 18b)

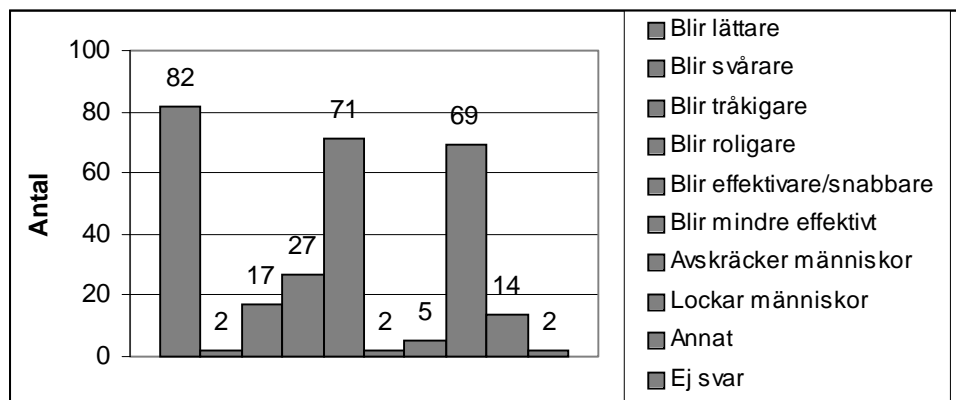

Diagram 9

Alla släktforskarföreningar utom två har svarat på frågan om hur de tror att släktforskningen kommer att påverkas av att källorna blir tillgängliga på digitala medier. Flest föreningar tror att släktforskning kommer att bli lättare, d.v.s. 82 föreningar (79%). Däremot så är det alltså bara två stycken föreningar som har svarat att det kommer att bli svårare. På motsvarande sätt är det väldigt många fler som anser att släktforskning kommer att bli effektivare/snabbare (71 stycken/68%) respektive locka människor till släktforskning (69 stycken/66%) än som anser att släktforskning kommer att bli mindre effektivt (2 stycken/2%) respektive avskräcka människor från släktforskning (5 stycken/5%). Det är lite mer jämnt mellan de föreningar som tror att släktforskningen kommer att bli roligare respektive tråkigare. Tilläggas kan att några föreningar kryssade i både att släktforskningen kommer att bli tråkigare och att den kommer att bli roligare. Detsamma gäller för några föreningar som svarade att släktforskning kommer att både locka människor och avskräcka människor.

De som har angett att släktforskning kommer att förändras på "annat sätt" tar upp en del av de teman som redan har framkommit i andra svar. Tre svar går ut på att släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att locka ungdomar att börja släktforska. Andra föreningar har skrivit sådant som att det kommer att bli billigare, att det kommer att ge mer tid till att fördjupa sig i andra källor eller till det "väsentliga", som en förening uttrycker det. Uppgifterna kommer att bli också att bli mer lättillgängliga. Å andra sidan har andra föreningar skrivit att det kommer bli svårare att hitta rätt och det kommer att avskräcka dem som inte har datorvana. En förening frågar efter tidsperspektivet på förändringarna och menar att det på längre sikt kommer att bli lättare men tråkigare. Ett svar går ut på att det kommer att öka skillnaderna mellan olika forskare:

En skiktning kommer att uppstå bland forskarna. En del blir effektivare medan de som inte har tillgång till digitala media blir långsammare.

Ett kraftigt uttryck för känslorna för ämnet:

I vår förening är det många äldre som varken har råd eller lust att skaffa sig dator och därvid internet. Internet är inget allena saliggörande! Det absolut roligaste med släktforskning är ju PERSONLIG kontakt med andra forskare på Landsarkiv, i bibliotek etc. Med forskning hemma vid datorn Nattetid?? kommer allt nöje runt släktforskningen att försvinna.

6.3.9. Kommentarer på enkäten

En hel del av de släktforskarföreningar som svarade på enkäten skrev också någon slags kommentar. Däremot kommenterade endast ett fåtal själva enkätfrågorna, utan de flesta skrev något om just släktforskning i samband med datorer och om datoriseringen av släktforskningsmaterial. I kommentarerna återkom flera av de synpunkter som föreningarna tog upp vid andra frågor i enkäten.

Flera föreningar tog återigen upp frågan om kvaliteten på det datoriserade materialet, något som kan vara ett problem. Ett annat problem är de ökade kostnader som det datoriserade materialet kan innebära i form av inköp av dator, Internetabonnemang och uppkopplad tid. Dessutom kommer man kanske att behöva betala för att få tillgång till det datoriserade materialet i sig, t.ex. i form av abonnemang eller liknande. En annan nackdel som upplevs med datoriserat material är att tjusningen med forskningen minskar när man inte längre läser den gamla handstilen.

I motsats till det sistnämnda var det några släktforskarföreningar som skrev att datoriseringen av släktforskningen kan vara något som lockar fler att börja forska, och då särskilt ungdomar.

En kommentar sammanfattar en del av de synpunkter som har framkommit i enkätsvaren, d.v.s. att kvaliteten på det datoriserade materialet kan brista då man kanske inte kan lita på renskrivna register, men att det i alla fall kan göra att sökbarheten blir bättre; att det blir lättare att hitta i källorna:

”Släktforskning på data” är till största delen en positiv utveckling. Det negativa kan möjligen vara dels att man tappar helhetsbilden av en församling om man inte läser husförhörlängderna, dels att man inte kontrollerar uppgifterna från renskrivna register ordentligt. Därigenom tappar man också kunskapen att läsa gammal skrift. Det idealiska vore om man som i Danmark hade originalböckerna inscannade i bakgrunden till alla register och tog för vana att alltid kontrollera. I övrigt kan datoriseringen bara göra att man får bättre överblick över vilka källor som finns och ökad kontakt med andra forskare.

Här är ett exempel på att även om man inte har så stor erfarenhet av digitala medier så finns det en känsla av att det kommer att innebära förändringar:

Linde Bergslags Släktforskare är som synes en ung förening och vi har inte så mycket erfarenhet av digitala medier ännu, men är övertygade om att detta kommer att förändra förutsättningarna radikalt för forskningen.

I denna uppsats framkommer inte biblioteket så mycket, eftersom detta är en uppsats mer inriktad på attityder till datorisering av material och användningen av digitala medier och informationsteknologi i form av datorer och Internet, i samband med släktforskning. Men en förening kommenterade bibliotekets roll:

Det är viktigt att t.ex. inte biblioteken får en övertro på dator. Man måste kontrollera uppgifterna i en databas i originalkällan. Det finns en mängd felkällor varje gång originalkällan överförs till annat medium. Om originalkällan är scannad kan det ändå bli

svårt att tyda. För att hitta rätt i t.ex. en husförhörslängd måste man ha en hel del lokalkännedom, den måste vara bra skriven, strykningarna får inte vara för svarta o.s.v. Biblioteken får inte se släktforskningen som ett "särintresse" utan detta är kultur och vi är ensamma om i stora delar av världen att ha ett sådant material att söka i.

Här följer slutligen två kommentarer, en positiv till användningen av informationsteknik inom släktforskning och en som är mer negativ:

Vi tror att datorn och Internet kommer att spela en stor roll i framtiden, speciellt ungdomar kommer att forska på Internet. Att skicka E-post är ett snabbt och bra sätt. Man kan skicka större filer än med microkort.

Kom ihåg att datorn inte är det viktigaste. Det viktigaste är att den som släktforskar finner nöje och stimulans i sin forskning. Datorn och internet i all ära, dyrt är det, det skulle kosta mycket pengar att sitta uppkopplad via internet. Det bästa vore om medierna funnes på CD, eller som nu på mikrofische till ett billigt anskaffningsvärde, så att antingen enskilda eller föreningar kunde ha materialet, och ge forskare tillgång till det. Det är många äldre så kallade fattigpensionärer som släktforskar som t.o.m. drar sig för en kostnad i samband med anbyte på 40kr!!

7. ANALYS OCH DISKUSSION

I det här kapitlet diskuterar jag den empiriska undersökningen som jag har genomfört och knyter då också an till litteraturen som jag har tagit upp i kapitel 4 och kapitel 5 och till de projekt som jag har presenterat i kapitel 3. Jag har delat in diskussionen efter frågeställningarna för uppsatsen för att på så sätt göra diskussionskapitlet så överskådligt som möjligt.

7.1. Vad görs av släktforskarföreningar när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial?

I enkäten är det två frågor som anknyter till frågeställningen om vad släktforskarföreningar gör när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial. Det är fråga 4, som frågar om de registrerar originalkällor med hjälp av dator, och fråga 5, där jag undrar vad släktforskarföreningen i så fall datoriserar. Fråga 4 var svår att ställa på ett bra sätt eftersom jag ville fånga all slags överföring till dator av källor som är intressanta för släktforskare. Samtidigt skulle det röra sig om originalkällor och inte om annat material. För släktforskare kan ju t.ex. ett lexikon också vara ett hjälpmedel som kan göras tillgängligt genom dator.

Att alla ändå inte riktigt förstod vad jag ville komma åt framkom bl.a. genom att jag fick en kommentar på ett enkätsvar som gick ut på att man trodde att jag med ”registrering av originalkällor med hjälp av dator” menade skanning eller en komplett avskrivning av källorna. Så var det alltså inte. Av detta missförstånd skulle man möjligen kunna dra slutsatsen att det kanske är fler, än vad min enkät har visat, som datoriserar originalkällor enligt min definition. Å andra sidan tycker jag att släktforskarföreningarna överlag har förstått min fråga i och med att det inte är någon släktforskarförening som uttryckligen uppgett att de genomför en komplett registrering av källorna på dator. De flesta exciperar viss information som de tycker är av intresse, men svarade ändå ja på fråga 4. Detta framgår av svaren på fråga 6. Det är heller ingen släktforskarförening som har skrivit att de skannar källmaterial.

I enkäten använde jag alltså begreppet originalkällor i fråga 4, för att fråga om släktforskarföreningar registrerar källor med hjälp av dator, trots att det främst är mikrofilm/mikrofiche som till största delen används vid datorisering, och inte de konkreta originalkällorna som finns t.ex. i arkiv. Det verkar dock inte som om släktforskarföreningarna har tolkat det som att det måste vara de konkreta originalkällorna.

Det var 51 stycken föreningar, d.v.s. 49% av släktforskarföreningarna, som uppgav att de registrerar originalkällor med hjälp av dator. Nästan hälften av de släktforskarföreningar som svarade på enkäten datoriserar alltså släktforskningsmaterial. Det tycker jag får ses som en hög siffra som ger en vink om att det finns ett stort intresse från släktforskarföreningarnas sida att använda sig av ett nytt hjälpmedel i släktforskningen.

I fråga 5 i enkäten frågade jag vilket släktforskningsmaterial som datoriseras. Svaret blev att det som datoriseras av flest släktforskarföreningar är vissa delar av

kyrkoarkiven; födelse/dopböcker, död/begravningsböcker, och vigsel/lysningsböcker, d.v.s. det material som Per Clemensson betecknar som mest värdefullt för släktforskare. Det är ju också här man får reda på det mest grundläggande om sina förfäder; när de föddes, när de dog och när de gifte sig.

Att datorisera det material som är mest använt och som är mest intressant för användargrupper av olika slag är också det motiv som ligger bakom de datorisering/digitaliseringsprojekt som har presenterats i den här uppsatsen. Från kulturinstitutioners håll finns det som jag ser det främst två orsaker till att göra källmaterial tillgängligt digitalt. Dels man vill minska slitaget på originalhandlingarna, som exempelvis vid arbetet med Demografiska databasen, dels vill man som en del i en utökad service göra materialet mer tillgängligt för forskning och för allmänheten. Detsamma gällde ju när mikrofilmen och mikrokorten kom. Mikrokorten har använts för att förhindra förslitning av originalmaterialet och människors tillgång till materialet har kunnat ökas genom deras användning. Den moderna informationstekniken, i form av datorer och Internet, kan då ses som en ytterligare förbättring.

I takt med införandet av ny teknik kan det vara så att människor ställer ökade krav på att få tillgång till materialet på dessa nya sätt. I artikeln skriven av Cissi Billgren säger Bengt Erik Näsholm att med hjälp av den nya tekniken blir vi mer och mer oberoende av avstånd. Då måste även kulturarvsinstitutionerna arbeta för att göra sina samlingar tillgängliga på nätet. I *Inför ett svenskt kulturnät* sägs det att många institutioner är medvetna om att mer kulturmaterial efterfrågas i digital form, och inte minst då av den yngre generationen som är uppvuxen med datorer. (*Inför ett svenskt kulturnät* 1996, s.103)

Vad som har framkommit i enkäten och med hjälp av artiklar och material hämtat från webben är att vissa släktforskarföreningar är mer aktiva än andra när det gäller att datorisera släktforskningsmaterial. Några släktforskarföreningar, d.v.s. DIS, DIS:s regionföreningar och Släktdata har dessutom som sitt huvudsyfte att öka användningen av datorer i släktforskning och att datorisera material eller att understödja datorisering av material. En förening som har datorisering som en viktig del av sin verksamhet är Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum.

Vad som också har framkommit är att en hel del av den datorisering av källmaterial som genomförs idag inte skulle kunna göras om det inte vore för arbetsmarknadsåtgärder. Det är ofta arbetslösa som aktiveras i dessa projekt där det gäller att renskriva dokument och utföra katalogiseringar. Så är också fallet med det arbete som genomförs med statliga myndigheter som huvudmän och som presenterades i kapitel 3. I DDSS:s fall är det människor med funktionshinder som bereds möjlighet till arbete på detta sätt. Av svaren på fråga 6 i enkäten, som går ut på att släktforskarföreningarna kort ska beskriva det arbete som de utför, framgår det att en hel del genomförs med hjälp av ALU-arbetare.

En majoritet av släktforskarföreningarna tror inte att allt källmaterial som är av intresse för släktforskare kommer att vara datoriserat om 10-15 år. Det väger dock ändå ganska jämnt i och med det är 55% som tror det, medan 44% inte gör det. Några föreningar pekar på projekt som Geline och Demografisk Databas Södra Sverige och menar att om dessa projekt lyckas kan det tänkas att källmaterialet är datoriserat/digitaliserat om 10-15 år. Det finns de föreningar som menar att om det ska gå är det med hjälp av skanning och inte som renskrivet, den verksamhet som de själva sysslar med. Eftersom

det finns olika intressenter engagerade (i det förstnämnda fallet en kommersiell intressent och i det andra en statlig sådan) så kan man dra slutsatsen att mycket kommer att hända den närmaste framtiden. Kartläggningen som Kulturnät Sverige gjort visar på att en hel del projekt pågår för att digitalisera primärmaterial, även om dessa projekt rör sig om allt från tryckta böcker till kartor. Detta visar på ett konkret sätt att staten satsar på det som har uttryckts på olika ställen i statligt material, d.v.s. att informationsteknik kan användas för att göra kulturen och kulturarvet tillgängligt på nya sätt.

Annars tror släktforskarföreningarna att det innebär för mycket arbete och att det är alldeles för kostsamt att datorisera allt det källmaterial som släktforskare är intresserade av. Det finns helt enkelt alldeles för mycket material som är av intresse för släktforskare. Ett intressant svar på fråga 16 gav vid handen att allteftersom källmaterial blir digitalt tillgängligt kommer släktforskare att få upp ögonen för nya typer av material, vilket gör att efterfrågan kommer att öka. Detta kommer att leda till att inläggningen av källor på dator kommer att gå allt snabbare. Att ställa frågan huruvida allt material som släktforskare är intresserade av kommer att vara datoriserat om 10-15 år väcker också frågan om vilket material som är generellt intressant för släktforskare och vad som är intressant för enskilda forskare. Men det är ett resonemang som inte ska föras här.

7.2. Hur går släktforskarföreningarna tillväga vid datorisering av släktforskningsmaterial?

Datoriseringen av släktforskningsmaterial görs på ett antal olika sätt. De allra flesta släktforskarföreningar har valt att först skriva av källan på papper för att sedan mata in det avskrivna på dator. Man har kanske ett pappersformulär där man fyller i de uppgifter som man väljer att ta med. Carl Szabad har kritiserat denna metod och menar att datoriseringen ska ske direkt från mikrokort eller originalhandling till datorn och inte gå via ett papper. Tiden som läggs ned på detta mellanled borde enligt honom istället läggas på att kontrollera inskrivningen på dator mot originalkällan. Detta tillvägagångssätt kan vara svårt att genomföra praktiskt, eftersom det inte alltid är möjligt att få tag på originalkällan. Då får man enligt Szabad korrekturläsa gentemot mikrokort eller annan kopia och markera ottydbara avsnitt. Det finns de släktforskarföreningar som skriver direkt in på dator från mikrokort. Å andra sidan så använder även en statlig enhet, Demografiska Databasen, sig också av blanketter för att först skriva av informationen i källorna, vilket får tolkas som att de anser att det är en bra arbetsmetod.

En annan fråga är den om överföringen ska göras bokstavstrogen eller inte. Det finns olika meningar om detta bland släktforskare även om tendensen verkar gå mot att det ska vara bokstavstroget. De statliga projekt som har presenterats i denna uppsats gör en bokstavstrogen avskrivning av källorna. Detta kan bero på att dessa projekt har som ett av sina motiv att bespara originalhandlingarna från förslitning och därför ska det datoriserade materialet ersätta originalkällorna. Hur pass många av släktforskarföreningarna som genomför en bokstavstrogen avskrivning framkommer inte i svaren på enkäten, även om det finns de som uttryckligen skriver att de gör det.

Ingen av de 51 släktforskarföreningarna har uppgett att de gör originalkällor digitalt tillgängliga genom att skanna in materialet. Det allena rådande sättet verkar vara att för hand föra över materialet till dator, vare sig det rör sig om en i det närmaste komplett

bokstavstrogen överföring eller om endast ett fåtal uppgifter tas med. Detta tillvägagångssätt används också av Demografiska Databasen i Umeå, medan t.ex. Svenska Kyrkoböcker On Line och projekt från myndigheters håll går ut på att digitalisera material, d.v.s. som Mats G. Lindquist har redogjort för i sin rapport, att genom bildfångst eller s.k. skanning göra material tillgängligt.

Varför inte även släktforskarföreningar använder sig av skanning för göra källmaterial digitalt tillgängligt går det bara att fundera kring. Det kan vara så att det innebär en för stor kostnad eftersom de då måste satsa på dyrare utrustning och ha mer kunskap om denna. Det är lättare att sätta igång och skriva av mikrokort och sedan registrera uppgifterna på dator. Men det kan också ha med anledningarna till att man datoriserar material, som framkommer under nästa kapitelrubrik, att göra. Skannat material är också svårare att göra tillgängligt jämfört med textfiler eftersom det krävs större utrymme.

Mats G. Lindquist tar annars upp fördelar med skanning framför mikrofilmning såsom att kvaliteten blir högre, genom att man kan arbeta med bilden på olika sätt, och dessutom innebär en skanning att dokumentet sedan kan spridas i elektroniska nätverk, t.ex. göras tillgängligt på webben. För övrigt har jag i den här uppsatsen inte fokuserat på den aktuella teknikutvecklingen. Jag har istället koncentrerat mig på att ge en viss bild av hur släktforskarföreningarna och vissa statliga institutioner går tillväga just nu och att då ta upp några allmänna problem och skillnader i hanterandet av elektroniska dokument. Det kommer dock förmodligen att hända mycket i framtiden på det här området. Kanske kommer det att utvecklas datorprogram som är väldigt bra på att tolka handstilar. Det väldiga arbetet med att renskriva källor kan komma att minska i omfång.

Att föra över material för hand till dator måste betraktas som väldigt arbetskrävande då det innebär att textens innehåll först måste tolkas. Att släktforskarföreningar kan genomföra detta verkar till stor del bero på att de kan samarbeta med arbetsmarknadsmyndigheter, vilket delvis framkommer av fråga 10 i enkäten. På frågan om vilka de samarbetar med för att datorisera släktforskningsmaterial är arbetsmarknadsmyndigheter den part som flest släktforskarföreningar samarbetar med.

Vad detta samarbete går ut på framkommer inte, men man kan anta att det till stor del rör sig om att myndigheterna bekostar ALU-arbetare som för över källmaterial till dator. Men det görs också ett stort ideellt arbete för att datorisera släktforskningsmaterial både av föreningar och enskilda. Anmärkningsvärt är att fler släktforskarföreningar samarbetar med arbetsmarknadsmyndigheter, än t.ex. med andra institutioner som arkiv, museer och bibliotek. Det är dock ändå vanligare att släktforskarföreningar samarbetar med arkiv än med andra släktforskarföreningar. Av de släktforskarföreningar som datoriserar släktforskningsmaterial var det 14 stycken, d.v.s. 27% som svarade att de samarbetar med andra släktforskarföreningar. De som svarade att de samarbetar med arkiv utgjorde 37%. Under Datariksdagen 1998 betonades vikten av samverkan mellan offentliga institutioner och ideella organisationer.

Man kan fråga sig vad som i det här sammanhanget menas med samarbete. Det framgår inte av svaren på enkäten, även om man som sagt kan anta att samarbetet med arbetsmarknadsmyndigheter innebär att dessa myndigheter ställer upp med arbetskraft medan släktforskarföreningarna ställer upp med kunskap. När det gäller offentliga institutioner som arkiv och museer kan man kanske anta att dessa institutioner bidrar med materialet som ska datoriseras, kunskap om detta och hur datoriseringen ska gå till

och kanske en ledning av arbetet. Vad ett djupare samarbete mellan släktforskarföreningar skulle kunna innebära är svårare att säga eftersom det inte behöver vara olika tjänster de ställer upp med. Släktforskarföreningarna skulle kunna ha ett utbyte av erfarenheter och de skulle också kunna samarbeta kring datorisering av olika delar av källmaterialet så att det inte blir dubbelarbete, där flera släktforskarföreningar datoriserar samma material. En fördel vore om släktforskarföreningarna utarbetade och tillämpade gemensamma standarder och normer för hur registreringen av källor på dator ska gå till för att det inte ska florera material som har datoriserats på olika sätt och som dessutom kontrollästs på olika sätt eller kanske inte alls. Nu när Sveriges Släktforskarförbund har velat ta ett helhetsgrepp om kvaliteten i släktforskningen och dessutom arbeta vidare med ett sätt att certifiera olika register verkar detta vara på gång.

Det förekommer alltså samarbete mellan släktforskarföreningar och offentliga institutioner enligt vad som framkommit i svaren på fråga 10. Ett exempel på ett större samarbete är arbetet med Demografisk Databas Södra Sverige, vilket genomförs som ett samarbete mellan bl.a. Landsarkivet i Lund och släktforskarföreningar som berörs. Släktforskarföreningarna ställer upp med lokalkännedom och kunskaper i handskriftsläsning och genealogi, medan projektet leds från Landsarkivet som också gör materialet tillgängligt på Internet. De som utför själva arbetet är arbetslösa eller människor med funktionshinder.

Arkivverket hyser en vilja att tillhandahålla arkivmaterial digitalt, vilket bl.a. framgår i *IT i kulturens tjänst* och av det svar som Erik Norberg gav på Ted Rosvalls anmälan. Detta kan kanske ses i samband med ambitionen hos staten att användningen av informationsteknik ska öka i Sverige och att ett utnyttjande av informationstekniken ska öka tillgängligheten till kultur i Sverige. Jag har i den här uppsatsen tagit upp en del projekt som har satts igång från Riksarkivets och Arkions sida. Ett exempel är ett stort projekt i Halland där socken- och kommunarkivens källmaterial görs tillgängligt i en databas, Svensk Lokalhistorisk Databas, som nu finns på nätet.

Det finns ett intresse från släktforskarnas sida att få tillgång till de offentliga institutionernas material och projekt Indiko - som innebär att Demografiska Databasens i Umeå material blir tillgängligt på webben - ses som ett exempel på att det också händer. Demografiska databasens material är ju numera inte bara tillgängligt för universitetsforskning, utan även för andra användargrupper, t.ex. privatpersoner och skolor, genom abonnemang. Betänkandet *IT i kulturens tjänst* nämnde ju också DDB:s material som ett exempel på ett material som det skulle vara av intresse att göra mer tillgängligt för allmänheten.

Samtidigt som släktforskarna vill få tillgång till de offentliga institutionernas material finns det också ett intresse från de offentliga registerprojekten att få tillgång till det som görs av släktforskare och som ofta - sägs det från släktforskarnas håll - håller god kvalitet. (Minnesanteckningar... s.7f.) Sanningen i detta påstående kan kanske ifrågasättas i och med alla de farhågor kring försämringen i kvalitet som datoriseringen kan innebära och som är en ständigt återkommande diskussionsfråga. Samtidigt så samarbetar faktiskt 37% av de släktforskarföreningar som datoriserar källmaterial med arkiv. Det skulle kunna visa på att arkiv faktiskt är intresserade av det som släktforskarföreningarna kan åstadkomma.

Kvaliteten på det datoriserade materialet skulle kanske kunna bli mer likvärdigt om de certifieringsregler, som Släktforskarförbundet planerar, kunde tillämpas. På så sätt skulle man åtminstone veta hur datoriseringen har genomförts. Det talas också om att det ska upprättas standard och normer för hur registreringen av källmaterial ska gå till. Nu ställs olika krav på hur registreringen ska genomföras och kvaliteten varierar på det som genomförs. Sveriges Släktforskarförbund anser däremot att man inte bör tala om register av hög eller låg kvalitet, utan om register med rätt eller fel kvalitet. (Palmgren 1998, s.15) Vad som menas med detta är svårt att uttyda.

Arbetet med registrering av källmaterial ligger också på olika skalor. Det är allt från stora projekt, som t.ex. Demografisk Databas Södra Sverige, till att en liten förening gör något på egen hand. Det är ganska givet att det då blir skillnader i hur mycket resurser som finns att lägga ned på arbetets genomförande. Arbete utförs också av enskilda släktforskare runt om i landet, något som dock inte har behandlats i någon högre grad i den här uppsatsen.

Jag ställde dock en fråga i enkäten om släktforskarföreningarna som datoriserar släktforskningsmaterial också samlar enskilda släktforskares datorisering. Detta var inte helt ovanligt, 35% av de 51 stycken släktforskarföreningar som datoriserar släktforskningsmaterial samlar på den datorisering som enskilda har genomfört, även om det alltså inte var en majoritet av släktforskarföreningarna. Eventuellt skulle den här frågan även kunnat ställas till de släktforskarföreningar som inte datoriserar släktforskningsmaterial. Man skulle dock kunna förmoda att siffran skulle ha varit betydligt lägre bland dessa föreningar. Släktforskarföreningarna uppgav nämligen att en av de främsta anledningarna till att de inte datoriserar källmaterial är att de saknar utrustning, vilket innebär att det kanske inte skulle vara så intressant att ta tillvara det som enskilda medlemmar datoriserar.

Någon slags kontroll av det datoriserade materialet görs av praktiskt taget alla släktforskarföreningar som håller på med datorisering. Den här kontrollen utförs på olika sätt och är mer eller mindre utarbetad. Några släktforskarföreningar låter en erfaren släktforskare kontrollera det datoriserade materialet, medan andra föreningar bara låter någon annan än den som har gjort inmatningen eller avskriften göra kontroller. Ett par föreningar gör rättningar om de upptäcker att något ser konstigt ut. Det är tre föreningar som har uppgett att de inte har någon kontroll alls eller att kontroll inte görs på allt material. I de flesta fall framgår det bara av svaren att det görs någon form av kontrollläsning, men inte hur eller av vem.

Kvalitetsfrågan ses som en fråga av vikt från släktforskarnas håll, samtidigt som det verkar vara svårt att få till någon form av standard. I en artikel i *Alingsås släktforskare* uttrycker dock författaren Allan Palmgren åsikten att det efter Datariksdagen 1998 verkar finnas en mycket större vilja att komma överens bland släktforskarföreningarna, speciellt när det gäller en minimistandard för registerfilers uppbyggnad. (Palmgren 1998, s.15) Att det överhuvudtaget kan vara svårt att garantera kvaliteten framgår t.ex. av att även arbetet med att datorisera källor för demografisk forskning vid Demografisk Databas i Umeå inte kan garanteras vara utan fel, trots den höga standard som materialet håller. Då har ändå Demografiska Databasen mycket större resurser att lägga på bearbetning och kontroll av materialet än vad en enskild liten föreningar har. Den kvalitet som DDB:s material håller verkar annars vara något som släktforskarna har som mål. Detta kan utläsas av att det på Datariksdagen 1998 uttrycktes en åsikt att släktforskare skulle försöka arbeta enligt denna standard. Samtidigt sades att standarden

som man ska försöka uppnå inte bör vara för hög, för då får man svårt att engagera släktforskare att arbeta med datorisering.

I ett följebrev till ett enkätsvar fick jag kommentarer just på problematiken med kvaliteten på den datorisering som genomförs. Där sägs det att även i DDSS:s material, där registret kontrolläses 4-5 gånger innan det godkänns och läggs ut på nätet, hittar man enstaka fel vid den slutliga kontrolläsningen. För den som har svårt att läsa gamla handstilar bör datoriseringen leda till att man har en större chans att hitta rätt anfader, men det förutsätter att den som har gjort registreringen själv kan läsa de gamla handstilarna. Hela diskussionen om kvaliteten leder till frågan om vad det datoriserade materialet egentligen ska användas till. Ska det fungera mest som ett sökhjälpmedel för att hitta rätt i källorna, som man sedan får söka upp för att hämta uppgifterna, eller ska det vara möjligt att hämta uppgifter direkt från det datoriserade materialet, utan att behöva kontrollera uppgifterna? Denna diskussion återkommer senare i detta kapitel.

7.3. Varför eller varför inte datoriseras släktforskningsmaterial?

Att det finns ett intresse för datorisering av släktforskningsmaterial från släktforskarnas sida tycker jag framgår av att det är så många som 51 stycken föreningar som gör detta enligt de svar som jag har fått på min enkät. I fråga 11 i enkäten, frågade jag också varför släktforskarföreningarna har valt att datorisera släktforskningsmaterial. På den frågan fick jag nästan genomgående bara två svar som också kan sägas gå in i varandra. De flesta släktforskarföreningar har svarat att de valde att datorisera släktforskningsmaterial för att öka tillgängligheten eller för att förbättra sökbarheten.

Att en datorisering av källorna skulle kunna förbättra sökbarheten är lätt att inse. Om t.ex. namnen i en databas har normerats ska det räcka med att söka på en namnform för att få fram alla poster med olika stavningsvarianter på det namnet. På det sättet behöver man inte komma på alla stavningsvarianter själv. Att en datorisering av släktforskningsmaterial innebär att tillgängligheten kommer att öka kanske är lite svårare att med en gång inse. Alla som bor i Sverige kan ta del av mikrokort, antingen genom att vända sig till sitt kommunbibliotek eller genom att göra en beställning direkt till SVAR. Möjligtvis kan det vara billigare att vända sig till sitt kommunbibliotek beroende på vilken prispolitik kommunen har. Det skulle kunna vara så att det blir billigare att få tillgång till källorna genom Internet, men om det råder det delade meningar om, vilket jag återkommer till under nästa rubrik. Dessutom har några släktforskarföreningar genom sina svar på fråga 11 visat på att det datoriserade materialet främst ska användas som ett slags sökverktyg för att hitta i källorna. Sedan ska släktforskaren gå vidare till original/mikrofiche/mikrofilmmaterialet för att kontrollera uppgifterna. Frågan är då om tillgängligheten kan öka om man först ska söka i det datoriserade materialet och sedan måste söka upp originalkällorna. Det kan knappast bli billigare att släktforska på det sättet och inte speciellt mycket enklare heller. Fördelen skulle möjligtvis fortfarande vara att sökmöjligheterna kommer att vara fler än tidigare.

En annan synpunkt på varför man har valt att datorisera släktforskningsmaterial är helt enkelt att det ska bli enklare att läsa, t.ex. att det kan vara en hjälp för nybörjare som inte kan läsa gammal skrift. Detta går ju att hävda när det rör sig om en avskrivning av källorna. På det sättet ökar ju också tillgängligheten, eftersom fler kan läsa materialet

utan de problem som den gamla handskriften ger. Däremot måste man då lita på någon annans eller några andras tolkning av texten.

Lite över hälften av släktforskarföreningarna som svarade på enkäten har ändå inte valt att datorisera släktforskningsmaterial. Det behöver inte nödvändigtvis innebära att släktforskarföreningarna medvetet tagit ställning till om de ska göra det eller inte. Men även de släktforskarföreningar som inte datoriserar släktforskningsmaterial får betraktas som medvetna om den verksamhet som pågår i och med den diskussion som förs i artiklar, på Släktforskar dagar o.s.v. Det vanligaste svaret på fråga 12 i enkäten, om varför de inte har valt att datorisera släktforskningsmaterial, är att de saknar utrustning eller ekonomiska resurser för att göra det. Så få som tre stycken släktforskarföreningar har kryssat i att de inte är intresserade. Det kan ses som att det i de släktforskarföreningar som inte har valt att datorisera släktforskningsmaterial inte finns ett stort uttalat ointresse mot att göra det. En förening har dock uttryckligen skrivit att de inte ser en datorisering av släktforskningsmaterial som en prioriterad uppgift för föreningen, utan enskilda medlemmar får göra det på egen hand. Några släktforskarföreningar har skrivit att det är enskilda medlemmar som eventuellt håller på med datorisering och att de inte gör det som en förening. Det är alltså sammanfattningsvis endast några få släktforskarföreningar som har uttryckt ett ointresse och inte sett det som en uppgift för föreningen.

Här kan refereras till den undersökning om människors förhållande till ny teknik som redovisades av Timander och Österman i en Teldokrapport 1997. Där kommer man fram till att en del av den positiva attityden beror på i vilken grad man kommer i kontakt med ny modern teknik, men också att människor har en allmänt positiv attityd till ny teknik. Johansson et al. har ifrågasatt IT:s betydelse när det gäller att skapa förändringar i samhället och påpekat att det finns en diskrepans mellan de stora visionerna och det praktiska resultatet. Detta kanske inte kan ifrågasättas, men om förhoppningarna inte är överdrivet stora kan den moderna informationstekniken på många områden underlätta för människan. Ett sådant fall kan vara att ge tillgång till kulturmaterial och kulturarvet på nya sätt, vilket kan leda till att de blir använda i högre grad och till att fler tar del av dem. Tekniken kan leda till att historiskt källmaterial blir mer tillgängligt och att det blir lättare att söka i det. Så ser i alla fall många släktforskarföreningar på saken.

Det finns en vilja hos staten att göra kultur och kulturarvet tillgängligt med hjälp av ny teknik. Denna vilja uttrycks på några ställen som behandlats i de inledande kapitlen, d.v.s. i *Vingar åt människans förmåga*, i propositionen *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik* och i *IT i kulturens tjänst*. Kulturen och kulturarvet kan enligt staten ha vissa betydelser för samhället och för individen, av vilka några har tagits upp tidigare i uppsatsen. Det sägs t.ex. att kulturen utgör en väv i samhället men att kulturen och kulturarvet samtidigt har betydelse för den enskilda individen genom att vara ett stöd vid forandet av den egna identiteten. Kulturarvet fungerar också som en bas för demokratin, på det sättet att människor som känner sin historia har större förutsättningar att delta i den demokratiska processen. Ett exempel på att insatser genomförs utifrån denna utgångspunkt är arbetet med Svensk Lokalhistorisk Databas som går ut på att göra socken- och kommunalstämmors protokoll tillgängliga för att visa på hur det lokala självstyret har växt fram och fungerat. En annan anledning för staten att satsa på att göra kultur tillgängligt med hjälp av digital teknik har också framskyttat i *IT i kulturens tjänst*, d.v.s. att kulturen ses som betydelsefull för övergången från industrisamhälle till informationssamhälle.

Beckman har granskat statens motiv till att satsa på kulturarvet och hur man från statens håll försöker att modernisera kulturarvspolitiken. Han hävdar att det är ett svårmoderniserat område och att staten inte riktigt lyckas med att motivera kulturarvspolitiken enligt ett modern synsätt. Detta försöker staten ändå göra genom att hävda att kulturarvet kan stödja den individuella identiteten och utgöra en bas för demokratin. Hur förhåller sig då hela detta resonemang till släktforskarna? Släktforskare är ju en grupp som nog skulle kunna hävda att släktforskningen kan bidra till en utveckling av deras individuella identitet genom att de på det sättet har möjlighet att förhålla sig till historien, och de människor som befolkat den, på olika sätt. Samtidigt kan nog släktforskningen bidra till känslan av att tillhöra ett kollektiv. Påpekas kan att Beckman talar om hela kulturarvet, medan släktforskare främst är intresserade av vissa delar. Beckman vill ifrågasätta de motiv som ligger bakom statens voluminösa kulturarvsbevarande, som han menar har sin grund i en upplevelse av kulturarvets helgd, där endast en del kommer till användning. I släktforskarnas fall är ju så att det som de tar del av kommer till användning. Jag ska dock inte utveckla detta resonemang alltför mycket här, eftersom frågan om varför människor släktforskar inte är något jag har undersökt i denna uppsats.

Vad man skulle kunna ställa mot varandra är dock motiven till att datorisera/digitalisera källmaterial från statens respektive släktforskarnas håll. Staten ser det som en möjlighet att bevara källmaterial/kulturarvet och dessutom göra det tillgängligt för fler människor. Släktforskare gör det också för att öka tillgängligheten. Däremot framkommer det inte särskilt i enkätsvaren att släktforskarföreningarna datoriserar material för att bevara det för framtiden. Det verkar dock som Släktforskarförbundet funderar på frågan om bevarande. Lagersvärd, ordförande i Sveriges släktforskarförbund, skrev 1998 att det är viktigt att arkiven inte slits ned, utan att det vidtas åtgärder för att överföra arkivalier till mikrokort eller till digital form. Även i denna fråga bör förbundet vara pådrivande. Det verkar dock inte som släktforskarna resonerar i termer av kulturarv och bevarande, utan om att göra konkreta arkivalier tillgängliga i högre grad genom att t.ex. använda informationsteknik. Det borde också ligga i släktforskarnas intresse att informationen är tillgänglig även i framtiden, speciellt som ett stort arbete läggs ned på att registrera källor på digitala medier. Lindquist skriver ju också att den digitala tekniken innebär möjligheter både till bevarande och åtkomst.

När det gäller frågan om kulturarvet som en bas för demokratin kan det material som används av släktforskare sägas utgöra den del av det bevarade kulturarvet som kan ha en sådan funktion, också enligt Beckman. Han säger att det endast är en väldigt liten del av det bevarade kulturarvet, närmare bestämt vissa arkiverade offentliga handlingar, som kan sägas bidra till att stärka en demokratisk process. Släktforskarna ser också tillgången till allmänna/offentliga handlingar som en demokratisk rättighet och som en del av offentlighetsprincipen. Allmänt när det gäller släktforskning anser man från Sveriges Släktforskarförbunds håll att släktforskarna utför en kulturgärning i Sverige. Möjligtvis ser man också datoriseringen av källmaterial på det sättet, även om arbetet till största delen utförs för deras egen skull. Det är de enskilda släktforskarnas arbete som kommer att underlättas. Det som sker är också att man underlättar varandras arbete, eftersom släktforskare dra nytta av den datorisering som andra släktforskare har utfört. Samtidigt blir det i en del fall så, att materialet även blir mer tillgängligt för andra än släktforskare. Åtminstone om man gör materialet fritt tillgängligt på webben.

7.4. Vilka fördelar respektive nackdelar ser släktforskarföreningar med att släktforskningsmaterial överförs till digital form?

Vilka fördelar respektive nackdelar ser släktforskarföreningarna med att släktforskningsmaterial överförs till digital form? Denna frågeställning anknyter till frågorna 13 och 14 i enkäten, som just ställer frågorna om vilka fördelar respektive nackdelar som släktforskarföreningarna kan se med detta, men svaret på denna frågeställning framkommer också i andra svar och kommentarer i enkäten. På det hela taget är släktforskarföreningarna mer positiva än negativa. Som exempel kan nämnas att ingen släktforskarförening kryssade i att det inte finns några fördelar. Det som väldigt många ser som fördelar är att tillgängligheten kommer att öka och att sökbarheten kommer att bli bättre. Det kan jämföras med svaren på fråga 11, om varför de släktforskarföreningar som datoriserar släktforskningsmaterial har valt att göra det. Det vanligaste svaret på den frågan var att föreningarna gör det för öka tillgängligheten eller för att göra sökbarheten bättre. Även om att öka tillgängligheten och förbättra sökbarheten är begrepp som till viss del kan sägas gå in i varandra har jag ändå ansett att det finns en viss skillnad mellan dem båda, d.v.s. att en ökad tillgänglighet inte nödvändigtvis behöver betyda att sökbarheten blir bättre och tvärtom. Ett visst material kan t.ex. finnas tillgängligt på webben, utan att det går att söka i filen. Fast då kan man fråga sig hur pass tillgängligt materialet egentligen har blivit.

I detta sammanhang skulle man kunna tala om frågan om Internet, som inte har varit en av huvudfrågorna i uppsatsen, men ändå kommit in som en del av uppsatsen med tanke på att det främst är genom Internet som man tänker sig en ökad framtida tillgång till information ur arkivmaterial. När släktforskarföreningarna i fråga 17b fick rangordna vilka tjänster på Internet som de tyckte var viktigast var det just möjligheten att få tillgång till originalkällor som rangordnades som nummer ett av flest släktforskarföreningar. Det kanske hade varit ännu fler som hade rangordnat det alternativet högt om jag inte hade använt uttrycket originalkällor, då det ju inte är originalkällorna i sig som man kan hitta på Internet/webben utan information ur dessa källor.

Internet/webben är dock inte det vanligaste sättet för släktforskarföreningarna att göra sitt datoriserade material tillgängligt på. Det allra vanligaste är att släktforskarföreningarna gör sitt material tillgängligt lokalt på en dator eller genom pappersutskriften, det är 71% respektive 68% som använder dessa två sätt. Det är 23% som gör materialet tillgängligt via Internet och det är endast 18% som gör det tillgängligt med hjälp av cd-rom. Det är ändå över en femtedel av släktforskarföreningarna som gör materialet tillgängligt över Internet, och den siffran kan man tänka sig kommer att öka i framtiden. Antagligen är det så att vissa av dem som gör material tillgängligt över Internet gör det i samarbete med andra. Ett exempel på detta är t.ex. släktforskarföreningar som skickar sitt datoriserade material till Släktdata, som i sin tur gör det tillgängligt på webben.

Jag kan också tänka sig att det krävs mycket mer för en förening att göra materialet tillgängligt på Internet om man inte har möjlighet att samarbeta med några andra, som t.ex. i projektet Demografisk Databas Södra Sverige. Man måste ju ha tillgång till Internet och dessutom till utrymme på en server. I framtiden kommer det förmodligen att vara möjligt att ta del av källmaterial på webben i större omfattning än nu. Segerlund skriver att webbtekniken är den teknik som för första gången har visat hur IT på ett enkelt sätt kan användas av medborgarna själva i t.ex. demokrati- och

folkbildningssammanhang. Webbtekniken gör det möjligt att publicera omfattande informationsmängder på ett enkelt sätt.

Christer Sturmark och Segerlund menar att offentlighetsprincipen med hjälp av Internet skulle kunna realiserats på riktigt, och det är nog fler än de som har förhoppningar om att alla offentliga dokument ska kunna göras tillgängliga på webben. Säkert skulle släktforskare vara intresserade av detta. Ett hinder för att genomföra detta behandlas av Olsson i *Elektronisk demokrati*, t.ex. försiktigheten med att sprida allmänna handlingar som innehåller personuppgifter. Integritetsskyddet kan istället sägas ha fått en förstärkning genom Personuppgiftsupplagen (PUL) som innebär att inga uppgifter om levande personer får publiceras utan den personens tillstånd. Enligt uppgift från en artikel som publicerades i *Släkthistoriskt Forum* upplever dock inte släktforskarna att detta kommer att påverka deras verksamhet i så hög grad. När det gäller allmänna handlingar, som kyrkoarkivalier, innebär inte den nya lagstiftningen någon ändring. PUL skyddar bara känsliga personuppgifter som rör levande personer i alla medier. Privatpersoner får föra dataregister för egen forskning. Den person som finns i ett register ska underrättas om detta, men det behövs inte vid privat registrering i hobbyverksamhet. (Personuppgiftslagen...1998, s.18) Vad som gäller är alltså att släktforskare inte får sprida uppgifter om levande personer vidare, t.ex. över nätet.

Sturmark tror att Internet kommer att ersätta boken som informationskälla. Han frågar då om detta kommer att innebära bokens död, men svarar att det tror han inte. Vissa böcker kan inte ersättas och ger exemplet att det ger något visst att läsa en bok utgiven vid den tid då författaren levde. Detta säger han kan inte ersättas av en Internetpublicering. (Sturmark 1997, s.102) Paralleller kan dras till källmaterial som finns tillgängligt via digitala medier, där informationen som det innehåller kan hämtas, men inget kan ersätta känslan av att läsa de riktiga originalkällorna, i alla fall enligt vissa svar som jag fick i enkäten.

En av de främsta nackdelarna, vilket framkom i enkätsvaren, med att släktforskningsmaterial överförs till digitala medier är att det kan bli problem med kvaliteten på det datoriserade materialet. Det kan bli fel i avläsningen av originalhandlingarna. Dessa felaktiga uppgifter kan sedan komma att spridas vidare utan att bli kontrollerade. En hel del släktforskarföreningar har också skrivit att det inte går att nöja sig med det datoriserade materialet utan det krävs att uppgifterna kontrolleras i originalmaterialet för att man ska kunna vara säker på att de stämmer.

Problemet med kvaliteten kan hänga samman med att den datorisering som utförs av släktforskarföreningarna innebär en avskrivning av originalkällorna eller kanske hellre av mikrofilm/mikrofiche. Den innebär en tolkning av materialet genomförd av en eller flera personer, där det kan smyga in fel både i själva avläsningen, om tolkningen inte blir korrekt, och vid själva inskrivningen i datorn. Brister i tolkningen skulle kunna bero på att det är ibland är ALU-arbetare, utan någon tidigare vana av att läsa gamla handskrivna källor, som genomför tolkningen. På grund av dessa brister genomför några släktforskarföreningar kontroll av det datoriserade materialet genom att låta någon erfaren släktforskare gå igenom det. Men även personer med mångårig erfarenhet av att läsa gammal handstil kan läsa fel.

Den eventuella brist på kvalitet hos det material som datoriseras av släktforskarföreningar kan ställas mot den digitalisering som tas upp av Mats G. Lindquist och som genomförs av Genline AB i projektet Svenska Kyrkoböcker Online.

Digitaliseringen innebär här en skanning av originalkällorna för att de ska bli tillgängliga genom elektroniska nätverk. Genline säger att detta kommer att innebära att man kan få tillgång till kyrkoarkiven var man än befinner sig och på de tider man själv vill. Till skillnad från den datorisering som genomförs av släktforskarföreningarna innebär en digitalisering av material genom skanning att man får en bild av dokumentet precis som med mikrokort. På det sättet undkommer man de problem som det renskrivna materialet innebär. Problemet med Genlines sätt att tillgängliggöra materialet på blir, som med mikrokorten, att det krävs att man kan läsa den gamla handstilen, vilket tas upp av Hans Vappula i en artikel om Internet. Det verkar dock som om Genline håller på att utveckla sätt att söka i materialet. Hur pass sofistikerat det här kommer att bli kan inte sägas.

Frågan är väl också vad det kommer att kosta att få tillgång till Genlines material, om det kommer att vara billigare än att beställa mikrokort, eftersom det för de flesta innebär kostnader att vara uppkopplad på Internet. Dessutom kommer tillgången till materialet att kosta pengar i form av ett abonnemang. Man har i och för sig från Genlines håll sagt att t.ex. medlemmarna i en förening skulle kunna dela på ett abonnemang.

Det var 37% av släktforskarföreningarna som tror att kostnaderna för att släktforska kommer att minska i och med att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier, medan det var 11% som tror att kostnaderna kommer att öka. En av förhoppningarna med det datoriserade materialet verkar alltså vara att komma undan en del av SVAR:s avgifter. Men även om det är en förhoppning verkar det inte vara en huvudledning till att datorisera källmaterial. Om det sedan verkligen blir så att kostnaderna minskar är svårt att veta. Det finns de som tror att kostnaderna istället kommer att öka i och med att det krävs innehav av dator och ett Internetabonnemang för att komma åt material som finns på Internet. Dessutom får man betala för uppkopplad tid om man har tillgång till Internet med modem. Utöver det kan det tillkomma en kostnad, som i Genlines och DDB:s fall, för att komma åt materialet i sig.

När det gäller datoriserat/digitaliserat material så kan det vara gratis och det kan kosta. I DDB:s och PLF:s fall får man betala för att komma åt materialet, medan andra som Släktdata och DDSS lägger ut materialet gratis på webben. Om släktforskarföreningarna överlag gör sitt material åtkomligt gratis ger inte min undersökning svar på. Jag ställde ingen fråga om det i enkäten. Det var dock en förening som gjorde en kommentar om denna problematik: "Fråga 8 tar upp en principfråga där jag upplever [att] vissa föreningar inte göra materialet tillgängligt utan att först "tjäna" lite pengar. Där är DISBYT hos DIS en bra idé och något varje medlem kan bidra med [...]." Det kan kanske vara så att en del föreningar vill få tillbaka lite av vad de har lagt ut.

En annan nackdel som nämns av flera släktforskarföreningar är att känslan för "historiens vingslag" kommer att minska. Det finns en verklig tjusning med originaldokumenten som kommer att gå förlorad när källorna datoriseras. Man kan förstå att det ursprungliga dokumentet har en särställning eftersom man där verkligen får läsa den gamla handskriften och känna på det gamla papperet. Detta är ju inte riktigt fallet med mikrofilm/mikrofiche som är det material som släktforskare främst använder sig av. Det mikrofilmade materialet är förstås närmare det ursprungliga dokumentet jämfört med det datoriserade materialet, där källorna har skrivits in i ett register eller en databas och där man vid en sökning möts av poster. Man kan förstå om det känns ganska långt från de ursprungliga dokumenten, vilka kan vara en stor del av tjusningen med att släktforska. Däremot är det kanske inte så stor skillnad rent känslomässigt

mellan mikrofilm/mikrofiche och det skannade material som kan finnas att tillgå i framtiden. Av vad som framkommer i Mats G. Lindquists rapport kan det istället vara så att en digitalisering innebär en förbättring rent tekniskt gentemot mikrofilmningstekniken. Lindquist nämner flera fördelar med digitalisering framför mikrofilmning, och genom att tekniken hela tiden förbättras kommer den förmodligen att bli ännu bättre i framtiden.

Ett problem med digitala medier, som tas upp hos Lindquist och i *Elektronisk dokumenthantering*, är att man i framtiden får tänka sig att man måste migrera från ett system och medium till ett annat i takt med att tekniken utvecklas. Material måste då konverteras till det nya systemet för att det inte ska riskera att bli oläsbart. Papper och mikrofilm är beprövade medier med känd levnadstid. Deras bevarandetid kan räknas i hundratals år, medan digitala medier kanske endast är läsbara i några tiotals år. Konstigt nog så tas detta problem endast upp av en släktforskarförening. Det kan förstås bero på att släktforskarföreningarna i sina svar på enkäten endast förhöll sig till de alternativ på nackdelar som finns med att överföra släktforskningsmaterial till digitala medier som jag hade ställt upp, och därför inte tänkte på eventuella ytterligare nackdelar. En annan möjlighet kan vara att släktforskarföreningarna inte har uppmärksammat detta problem, kanske p.g.a. en respekt för tekniken. Det kan också vara så att släktforskarföreningarna generellt inte är lika inställda på ett bevarande för framtiden som de statliga minnesinstitutionerna, även om Sveriges Släktforskarförbund tänker i de banorna.

En intressant aspekt som har kommit upp i detta sammanhang är den skillnad som kan göras mellan originaldokument och originalinnehåll. I *Elektronisk dokumenthantering* sägs det att i en överföring från digital till digital form kan ingen sådan skillnad göras. I detta fall finns det endast ett originalinnehåll, eftersom det inte går att skilja signalerna från en databärare från en annan. Om en överföring från en analog form till en digital form görs, innebär det att det inte längre är originaldokumentet och kanske inte heller originalinnehållet beroende på om det sker några informationsförluster vid överföringen. Här kan anknytas till den skillnad mellan datorisering och digitalisering som har gjorts i denna uppsats. Måhända blir det i ännu mindre grad fråga om originalinnehåll vid en datorisering av källor, där det ska göras en avskrivning av dessa. Digitalisering innebär att det inte är fråga om originaldokumentet längre, men det är närmare originalinnehållet, åtminstone lika nära som mikrokort eller mikrofilm eller kanske t.o.m. närmare. Lindquist säger ju att kvaliteten på kopieringen kan bli bättre med skanning. Tekniken utvecklas hela tiden och många har numera råd att köpa en skanner eller en digital kamera varmed man kan ta bilder och föra över till datorer för manipulation.

Med detta i åtanke kan ytterligare en nackdel som släktforskarföreningarna verkar uppleva med att datorisera källmaterial tas upp och det är risken för att materialets uppgifter kan komma att manipuleras. I *Inför ett svenskt kulturnät* tas problemet med att kvalitetssäkra information upp. Vi har levt med den tryckta boken under 500 år, ett medium som har kunnat betraktas som relativt oföränderligt och tillförlitligt. Det har nu skett en förändring i och med uppkomsten av elektronisk publicering, där inte ens det ursprungliga dokumentet är konstant. Det talas i *Inför ett svenskt kulturnät* om att det finns teknik för elektroniska sigill och signaturer. Denna teknik, sägs det, används främst för transaktioner av pengar och överföring av kontonummer, men det är minst lika viktigt att kunna säkerställa en text för att det inte ska uppstå fel, som sedan sprids vidare och används i olika sammanhang. Ett inlägg i en diskussion av Karl-Erik Tallmo går ut på att det inte bara är kopior som innebär en risk, utan även ursprungsdata baserna

måste skyddas. Materialet kan bli korrumpert på något sätt, antingen av tekniska skäl eller på grund av en medveten förfalskning. (Inför ett svenskt kulturnät 1996, s.161-163) Även i *Elektronisk dokumenthantering* tas validering av information för att kunna säkerställa den upp. Några släktforskarföreningar nämner möjligheterna att manipulera uppgifter som en nackdel med att överföra källmaterial till digitala medier t.ex.: ”Lätt att manipulera en del medier. Felaktiga uppg. sprids lätt” och ”Det är lätt att gå in och ändra i materialet och därmed sprida felaktigheter”.

Både hos Lindquist och i *Elektronisk dokumenthantering* behandlas frågan om bevarandet av originaldokumenten, d.v.s. om de ska sparas eller inte. I *Elektronisk dokumenthantering* sägs det att originaldokumenten inte behöver sparas utifrån forskningssynpunkt, vilket man kan ha olika syn på. Gidlöf säger t.ex. att en digital representation aldrig helt och hållet kan beskriva den analoga motsvarigheten, d.v.s. primärkällan. Lindquist undrar om kvaliteten kan bli så bra att originalet kan kastas. Om originalet måste bevaras kommer digitaliseringen innebära en fördyring då både den nya representationen ska bekostas och originalen bevaras. Överhuvudtaget verkar det väldigt dyrt att digitalisera material med tanke på att det kanske också krävs framtida konverteringar. Johan Gidlöf kan som sagt sägas ha en motsatt synpunkt. Han talar visserligen egentligen om byggandet av ”virtuella historiska hus” som består av digitaliserat primärt material, sekundära källor som t.ex. register, samt proveniensinformation. I hans ögon ska en sådan digitalisering leda till en säkring av intresset för att samla in och bevara det analoga kulturarvet. Möjligen tänker han sig inte en heltäckande digitalisering, utan att endast en del material digitaliseras för att leda intresserade vidare till de analoga källorna.

Detta resonemang kan sägas vara ett uttryck för den mera pragmatiska och rationella syn på sparandet av dokument som framkommer både hos Lindquist och i rapporten *Elektronisk dokumenthantering*; dokumenten är värda att bevara utifrån den nytta informationen de innehåller har. Johan Gidlöf ser däremot ett värde i det analoga kulturarvet (dokumenten) i sig. Det har ett egenvärde som gör det värt att bevara och att kunna återvända till. För i alla fall en del släktforskare, om inte alla, verkar arkivalierna representera ett sådant värde. Det finns en viss tjusning med de gamla dokumenten som tekniska hjälpmedel inte kan ersätta.

Resonemanget om fördelar och nackdelar med att datorisera släktforskningsmaterial kan vidareutvecklas med svaren på fråga 15 i enkäten, där jag frågade släktforskarföreningarna om de tror att det datoriserade släktforskningsmaterialet kommer att fungera som primärkälla. Det var väldigt jämnt mellan de föreningar som svarade ja på denna fråga och de som svarade nej. Det var 51% stycken släktforskarföreningar som svarade ja, medan det var 53% som svarade nej. Några släktforskarföreningar kryssade i båda alternativen.

Förvånande var att det var så jämnt mellan ja och nej. Däremot framgick det av motiveringarna att även de som svarade ja på frågan hade vissa förbehåll mot att släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att användas som primärkälla. Även vissa av dem som svarade nej skrev att svaret kunde vara ja om det gällde skannade källor. Fråga 15 kunde också tolkas på två olika sätt, dels om det datoriserade materialet kommer att utnyttjas av släktforskare som en primär källa, dels om det kommer att fungera som en sådan. Några föreningar svarade att vissa släktforskare kommer att använda materialet som en primärkälla utan att kontrollera i originalmaterialet, något som många poängterade inte är speciellt bra. Andra släktforskarföreningar som svarade

nej konstaterade helt enkelt att det inte går att använda avskrivna källor som en primärkälla och att det alltid är originalmaterialet som ska ses som primärkällan.

Avslutningsvis kan sägas att ett ideal när det gäller att datorisera/digitalisera originalmaterial kan vara att skapa ett datoriserat register av något slag, där man skulle kunna göra sina sökningar, och sedan få fram en digitaliserad bild av originalet för att kontrollera tolkningen. Där kan man se om allt verkar stämma och också hur originalskriften ser ut. Ett konkret exempel på att det faktiskt genomförs arbeten som är konstruerade på detta sätt är arbetet med Svensk Lokalhistorisk Databas.

7.5. Hur, eller i vilken utsträckning, tror föreningarna att datoriseringen av släktforskningsmaterial kommer att påverka/förändra släktforskning?

En väldigt stor del av släktforskarföreningarna tror att släktforskningen kommer att förändras av att släktforskningsmaterial kommer att finnas tillgängligt på digitala medier. Hela 79% av släktforskarföreningarna tror att släktforskning genom datoriseringen av släktforskningsmaterial kommer att förändras mycket eller ganska mycket. Ingen av föreningarna kryssade i att de inte trodde att släktforskningen kommer att påverkas alls.

På frågan hur släktforskning skulle påverkas fick släktforskarföreningarna välja mellan ett antal alternativ. Släktforskarföreningarna var här generellt väldigt positiva. En övervägande del av släktforskarföreningarna angav att de tror att förändringen kommer att vara till det bättre. Flest föreningar tror att släktforskning kommer att bli lättare, men många svarade också att de tror att släktforskning kommer att bli effektivare och locka människor till att forska. Det är endast ett fåtal släktforskarföreningar som har svarat att de tror att släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att göra släktforskning svårare, göra det mindre effektivt eller avskräcka människor från släktforskning.

Av detta kan man se att bland släktforskarföreningarna finns en positiv inställning till datoriseringens möjligheter att fungera som en hjälp vid släktforskning. Med utgångspunkt från svar på fasta enkätfrågor går det naturligtvis inte att gå djupare i svaren och uttolla på vilket sätt de tror att en datorisering av släktforskningsmaterial kommer att göra släktforskning lättare, göra den mer effektiv och locka människor att börja släktforska. Här kan man ändå peka på det som har framkommit i andra svar; att det blir lättare och mer effektivt genom att tillgängligheten ökar och att sökbarheten i materialet blir bättre. Detta kan locka nya människor att börja med släktforskning. Särskilt unga människor har nämnts i enkäten och i artiklar, vilket möjligen beror på att unga är mer intresserade av IT och känner sig mer hemma i IT-miljön. Den datorisering som innebär en tolkning av källorna gör också att källorna blir lättare att läsa för dem som inte behärskar gammal handstil.

Datoriseringen innebär en förändring i tillvägagångssättet, i hur man söker och får tillgång till källmaterialet. Dessutom kan sedan släktforskarprogram göra att man på ett enklare sätt kan strukturera och presentera resultaten från sin släktforskning. Den information som är av intresse kommer dock att förbli densamma. Släktforskaren vill veta vem dennes förfäder var, hur de levde och vilket slags samhälle som de befolkade. Man skulle i och för sig kunna tänka sig att det sker en förändring i hur man relaterar till den information man får genom ett nytt medium. Detta hävdar Christer Sturmark som i

detta sammanhang refererar till mediaforskaren Marshall McLuhans uttalande på 1960-talet att "the media is the message", d.v.s. att ett medium innehåller ett budskap i sig, och att mediet tillsammans med den information som det bär bildar en helhet. Från att bara ha varit ett verktyg, menar Sturmark att datorn och den moderna informationstekniken håller på att mogna till ett nytt medium, som är skilt från traditionella medier. (Sturmark 1997, s.140f.)

Tanken finns bland släktforskare att tekniken både tillför något och att den har sina begränsningar. Som exempel på begränsningar kan nämnas frågan om att datorns fördelar ligger i sökmöjligheterna och därför bör datoriseringen av källmaterial göras utifrån dessa premisser, d.v.s. koncentrationen bör inte läggas på att göra texten bokstavstrogen. Detta hävdades t.ex. i en artikel av Christer Strahlert 1993. Numera verkar dock tendensen ändå vara att göra överföringen bokstavstrogen, eftersom datorer på andra sätt kan hjälpa till med sökning, t.ex. om vissa fält normeras. Det finns ytterligare synpunkter på vad en ökad användning av datorer inom släktforskning kommer att leda till. En aspekt är att materialet i sig kommer att förlora i kvalitet. Denna fråga har behandlats mer i detalj tidigare i detta kapitel. Bortsett från detta finns det synpunkter på att kvaliteten på släktforskningsresultaten kommer att försämrats om originalkällorna inte kontrolleras, och att uppgifter i det datoriserade materialet - med dess eventuella brister - då kommer att tas ad notam. Det innebär att de ursprungliga felaktigheterna kommer att spridas vidare. Dessa synpunkter kommer fram i enkäten, men också i artiklar. Ett exempel är en artikel, skriven av Tom Juslin, där Släktforskarförbundets dataexpert kommer till tals. Han menar att datorn har inneburit att kvantiteten har blivit viktigare i släktforskning och inte kvaliteten som sig bör. Meningen verkar då vara att tekniken uppmuntrar ett sådant beteende. En annan synpunkt är att släktforskningen snarare kommer att bli bättre med den moderna informationstekniken. Med hjälp av den kan mer tid användas till att kontrollera att uppgifterna stämmer, och mer energi kan läggas på att studera andra källor än dem som ger de mest grundläggande fakta om ens förfäder. Detta kan vara en väldigt viktig fråga för släktforskning överhuvudtaget.

Från Sveriges släktforskarförbunds håll arbetar man för att släktforskning ska ses som en vetenskap och inte endast som en hobby, det kan man t.ex. se av det syfte som förbundet har med sin verksamhet. I Folkrörelse & Föreningsguiden är Sveriges Släktforskarförbund och föreningen DIS upptagna under rubriken Kultur och folkbildning. (Folkrörelse- & Föreningsguiden 1999, s.373-376) På andra håll som t.ex. i den refererade artikeln i *Kultur.nu* betecknas släktforskning som en form av hobbyverksamhet. Släktforskning som en folkrörelse "lider" av problemet att alla slags människor ägnar sig åt släktforskning för sitt nöjes skull. Alla har inte ett källkritiskt förfaringssätt vid genomförandet av sin släktforskning. Ett enkätsvar som citeras i uppsatsen går också ut på att skillnaden mellan professionell forskning och amatörforskning kan komma att öka. Det är därför frågan om kvalitet blir så viktig. Man försöker nu från Sveriges Släktforskarförbund också att ta ett helhetsgrepp på frågan om kvalitet i släktforskningsprocessen. Det handlar om släktforskningens renommé.

En tendens bland vissa släktforskare att själva göra en klar skillnad mellan akademisk och amatörforskning kan möjligen skönjas. Jag har sett ett par tecken på detta. Ett exempel är det som sades under Datariksdagen 1998, att standarden på den datorisering som genomförs av släktforskare inte bör sättas för högt för då riskerar man att inte kunna engagera släktforskare till detta arbete. Ett annat exempel är ett svar på fråga 15 i enkäten där jag frågade om det datoriserade materialet kan komma att fungera som

primärkälla: ”Släktforskare på amatörnivå får större möjlighet att berika sin forskning för att det är roligt mer än att ”för att det är sant”. Det går dock inte att dra särskilt stora slutsatser från detta och säga något om vilken inställning släktforskare i allmänhet har. Jag skulle tro att släktforskare överlag hellre skulle se att släktforskning fick högre status och att generellt förbättra kvaliteten och vetenskapligheten i det arbete som utförs skulle vara ett sätt att åstadkomma detta.

Det förekommer en retorik kring användandet av IT som går ut på att IT kommer att ha stora politiska och sociala implikationer. Jag har inte gått in på denna retorik i detalj, utan har endast tagit upp betänkandet *Vingar åt människans förmåga* som ett exempel på den. Forskare, och jag har i uppsatsen tagit upp Johansson et al., har tagit upp det betänkandet som exempel på den högstämde retorik kring IT som förekommer. Johansson et al. har också betecknat *Vingar åt människans förmåga* som början på ”hysten” kring IT i Sverige. I *Vingar åt människan förmåga* sägs det t.ex. att IT i framtiden ska bli lika naturligt som papper och penna och det uttrycks en tro på att IT kommer att väsentligt höja livskvaliteten.

Det kan hända att släktforskarföreningarna är påverkade av retoriken kring IT, i och med deras positiva attityd till den moderna informationstekniken. Johansson et al. har betecknat dessa visioner och positiva föreställningar om IT för IT-ism. Enligt IT-ism så får positiva omdömen om IT uttryckas, men inte negativa. IT-ism har betydelse för hur framtiden kommer att konstrueras, men också praktiska tillämpningar kommer att spela en roll. I släktforskarföreningarnas fall så har de en positiv inställning till användandet av modern informationsteknik för att komma åt källorna. Men de förhåller sig också till en specifik praktik och kan därför se både negativa och positiva värden hos denna teknik. När det gäller Johanssons et al. resonemang kring vad som får sägas om IT så gäller det främst IT överhuvudtaget som ett fenomen och dess betydelse i samhället. De säger också att IT-ism innehåller ett utbildningsansvar kring IT, d.v.s. att övertyga om IT:s betydelse på ett samhällsplan och ett individplan. Men släktforskare behöver kanske inte övertygas på samma sätt om teknikens positiva värden, eftersom de till stor del upplever att de kan ha nytta av informationstekniken för att bedriva något som de är personligt intresserade av.

Det går förstås alltid att uppleva saker och ting på flera olika sätt. Ett exempel på det i den empiriska undersökning som jag har genomfört är att en hel del släktforskarföreningar nämner Internets möjligheter att få kontakt med andra släktforskare, medan andra upplever det som att sitta vid datorn och genomföra sin släktforskning kommer att skapa en isolering bland släktforskare. Släktforskare vill träffa varandra på bibliotek och arkiv. IT kan alltså fungera som en brygga mellan människor som det sägs i *Vingar åt människans förmåga*, men samtidigt kan tekniken också upplevas som en skapare av nya avstånd istället. Ett annat exempel är att en av fördelarna med datoriseringen av källmaterial, att det blir lättare för dem som inte behärskar gammal handstil, också kan upplevas som en nackdel i och med att det kan innebära att kunskaperna i att läsa gammal handstil kan komma att minska. Vi laddar tekniken med värden, vilket Johansson et al. påpekar. Dessa värden kan i sin tur kanske påverka hur vi använder tekniken. Tengström har också ifrågasatt att det är tekniken som konstituerar ett samhälle. Han menar att det är människor som i första hand påverkar teknikanvändningen. Sturmark i sin tur avslutar sin bok *IT och renässansmänniskans återkomst* med den tankvärda meningen att det är vi som formar våra verktyg och sedan formar dessa verktyg oss. (Sturmark 1997, s.144) Han har till skillnad från Tengström en starkare tro på informationsteknikens samhällsförändrande

kraft. Han säger t.ex. att datortekniken och IT har förändrat informationens roll i samhället och människans konceptuella uppfattning om information. (Ibid., s.20)

I en undersökning som redovisas av Timander & Österman, framkommer det att människor har en allmänt positiv attityd till ny teknik, även om det kan finnas farhågor kring teknikutvecklingens hastighet. Denna positiva attityd till relationen teknik - människa går tillbaka till medeltiden eller i alla fall till 1800-talet, och än idag förknippar människor teknikutveckling med framsteg. Därför vill människor till stor del ta del av denna utveckling. Timander och Österman ser också en koppling mellan att ha en positiv attityd till ny teknik och att känna sig hemma med denna teknik.

Min empiriska undersökning svarade inte på frågan hur pass hemma släktforskarna känner sig med ny teknik. Jag gjorde i alla fall en miniundersökning med svaren på enkäten för att se om de släktforskarföreningar som håller på med datorisering av källmaterial är mer positiva till användningen av digitala medier än de föreningar som inte håller på med datorisering. Jag jämförde hur de som datoriserar källmaterial och de som inte gör det svarade på frågorna 13, 14, 17a, 18a och 18b.

Utifrån resultatet kan man faktiskt notera att de släktforskarföreningar som håller på med datorisering är något mer positiva i sina svar än de som inte håller på med datorisering, men det måste sägas att det är marginellt. Den största skillnaden ligger i attityden till Internet, vilket framkommer i svaren på fråga 17a. Betydligt fler bland de föreningar som håller på med datorisering anser att Internet har stor betydelse, jämfört med bland de föreningar som inte datoriserar. Här är siffrorna 57% respektive 28%. Istället är det sedan mer än dubbelt så många av dem som inte datoriserar material som anser att Internet har ganska stor betydelse än bland de föreningar som datoriserar. Ett annat exempel är att det är fler bland de släktforskarföreningar som datoriserar källmaterial som anser att kostnaderna kommer att minska än bland dem som inte gör det.

De andra skillnader i attityd som finns är väldigt små och skillnaden kan dessutom vara åt andra hållet. Det är t.ex. något fler av de föreningar som inte datoriserar släktforskningsmaterial som anser att tillgängligheten kommer att öka än bland dem som datoriserar. Ytterligare ett exempel på det omvända är att något fler anser att släktforskningen kommer att bli tråkigare när släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier bland dem föreningar som inte datoriserar än bland dem som gör det. Å andra sidan är det betydligt fler bland dem föreningar som datoriserar källmaterial som anser att släktforskningen kommer att bli roligare.

Avslutningsvis kan sägas att de släktforskarföreningar som har erfarenhet av datorisering verkar ha en allmänt något mer positiv inställning till datoriseringen och till användningen av modern informationsteknik i släktforskning. Anledningen till att man i något fall är lite mer negativ kan bero på dåliga erfarenheter och att man då har fått märka av det som inte är bra. Jag vågar dock inte dra några slutsatser om detta. Skillnaderna är så små att det inte går att säga så mycket om dem. Annars är Johansson, Nissen och Sturesson forskare som har pekat på att IT-praktiken kan ha svårt att nå upp till den retorik och de visioner som omger fenomenet. Min undersökning visar att släktforskare som använder IT för att få tillgång till källor är allmänt positiva till informationstekniken. De verkar dock samtidigt också ha en någorlunda klar uppfattning över det som kan vara negativt, i form av t.ex. bristande kvalitet, ökade kostnader och möjligen risker för manipulation av uppgifter. De förhåller sig kanske till

den praktiska verkligheten och inte till förhoppningar som släktforskare som grupp har när det gäller den nya teknikens möjligheter. Det får mig dock att tänka på Vappulas artikel om Internet där han beskriver hur människor har kommit fram till representanter för DIS och trots att alla Sveriges kyrkböcker finns inlagda på dator. Man kan undra hur pass vana dessa släktforskare var och om det alls var verksamma släktforskare som väntade sig detta. De representanter för släktforskarföreningarna som svarade på min enkät får betraktas som människor med ett större engagemang för släktforskning och då inte bara för sin egen skull utan kanske också för släktforskning som en rörelse.

En intressant aspekt är hur man ser datorisering av källmaterial som ett sätt att locka ungdomar att börja släktforska, något som har framkommit i enkätsvaren. I artikeln ur Corren.se ges dessutom en liten bild av förhållandet mellan äldre och yngre när det gäller datorer och släktforskning. Ordföranden i DIS målar upp en bild av hur mor- och farföräldrarna tar hand om släktforskningen, medan barnbarnet sköter datorn.

Att ta till sig ny teknik hävdar Britt Östlund är ett sätt för äldre människor att känna att de följer med i utvecklingen och ett sätt att ha kontakt över generationerna. För äldre människor som håller på med släktforskning kan det kanske bli enklare när de har ett intresse där de kan ha en väldigt nytta av att använda sig av datorer och Internet. Detta framgår även av artikeln i *Kultur.nu* där Olof Cronberg påpekar att för några år sedan var det en av hundra släktforskare som hade tillgång till Internet och nu har nästan alla det. Med tanke på att en stor del av släktforskarna i Sverige är pensionärer, så måste det sägas vara en hög siffra - om den nu stämmer - och om man jämför den med Britt Östlunds siffror över hur många över 60 år som har tillgång till dator. Enligt procentsatser som hon anger kan 60% i åldrarna 16-64 år ses som datoranvändare, medan endast 9% över 60 år kan ses som det. Olof Cronberg säger också i den ovannämnda artikeln att anledningen till att innehavet av Internetabonnemang bland släktforskare har ökat så mycket är att Internet har setts som ett verktyg och inte som ett mål i sig. Även Björkman och Danielsson har pekat ut släktforskare som tidiga användare av datorer och databaser. Detta kan innebära att ett stort personligt intresse, där Internet och datorer kan fungera som ett hjälpmedel för att bedriva detta intresse, kan stödja spridningen av användningen av den moderna informationstekniken, något som staten ser som viktigt.

Anledningen till att jag har valt att ta upp IT och demokrati i denna uppsats beror på att det är en aspekt som släktforskare själva lägger på tillgången till material. Ett exempel på detta är Ted Rosvalls anmälan till JO. Släktforskare känner sig till viss del styvmoderligt behandlade på grund av att kommunerna inte subventionerar lån av mikrokort i samma mån som fjärrlån av böcker. Släktforskarna får bära en större del av kostnaden själva. SVAR bedriver förmedlingen av mikrokort som en kommersiell verksamhet och anser inte att mikrokorten ska ses som allmänna handlingar. Detta framkommer av det svar som justitieombudsmannen gav efter en anmälan mot SVAR:s prispolitik, där justitieombudsmannen inte tar ställning till om mikrokorten ska betraktas som allmänna handlingar eller inte. En av förhoppningarna med en datorisering av källmaterial är alltså att kostnaderna för att få tag på detta material ska minska.

Segerlund och Olsson har påtalat att föreningslivet kan spela en stor roll i spridandet av den moderna informationstekniken. Föreningslivet kan också spela en roll för att göra användningen av IT mer demokratisk och därmed göra att tekniken kan användas för att stödja demokratin. Olsson skriver i *Elektronisk demokrati* att folkrörelserna kan

fungera som en försöksbas för att människor ska öka sitt utnyttjande av ny teknik. Han menar främst att olika frågor skulle kunna diskuteras och handhas med hjälp av IT och därmed göra en folkrörelse till viss del nätburen. Detta resonemang skulle man kunna se i samband med släktforskningen som en rörelse, där man tar till sig den moderna informationstekniken som en hjälp i bedrivandet av sitt intresse. Här är det dock inte fråga om att själva folkrörelsen ska bli nätburen, utan att släktforskarföreningar lägger tid, energi och pengar på att göra källmaterial tillgängligt digitalt och på det sättet bidrar till att sprida användningen av informationsteknik. Här skulle man kunna önska en utveckling av samverkan mellan offentliga institutioner och släktforskarföreningar, en samverkan som redan förekommer. Detta kan stödja en demokratisk process då det stärker ett samarbete mellan vanliga människor aktiva i en förening, och de offentliga institutionerna, där de skulle kunna påverka och ha ett utbyte av varandra. Ett önskemål om ett utvidgat samarbete framkommer också i den senaste kulturpropositionen och på andra håll i statligt material.

Sejerlund och Östlund är två som har påtalat att grundläggande för att IT kan användas för att stärka demokratin på vilket sätt det än må vara är att människor har tillgång till och kan hantera den nya tekniken. Det har kommit fram på några olika ställen, bl.a. i artikeln i *Kultur.nu* och i Björkmans och Danielssons artikel att släktforskarna har varit snabba med att ta tekniken till sin hjälp. Som motsats till detta kan hänvisas till enkätsvar där det framkommer att alla släktforskare faktiskt inte har tillgång till dator och inte kan hantera den nya tekniken. För dem kommer det faktum att källmaterial finns på digitala medier inte att innebära att tillgängligheten till detta källmaterial ökar. Enkätsvar som pekar på att alla släktforskare inte använder sig av den moderna informationstekniken, i form av datorer och Internet, innebär att uppgifterna i artikeln i *Kultur.nu* om att nästan alla släktforskare numera har tillgång till Internet skulle vara en överskattning.

Annars kan ett sätt att stärka demokratin med hjälp av IT vara att göra information mer allmänt tillgänglig på webben, t.ex. offentliga handlingar och kultur. Sejerlund och Sturmark är två som pläderar för att offentlighetsprincipen kan realiseras fullt ut med hjälp av Internet. Sejerlund ser dock innehållet som näten fylls med som bekymmersam. Kommer näten att fyllas med skräpkultur och nöjen? Vad han uttrycker kan sägas vara den fara som finns att Internet blir alltför kommersialiserat. Han vill att politikerna ska skapa demokratiskt fria alternativ.

Jag är alltså i denna uppsats inte intresserad av formerna för demokrati, som annars är det som till stor del dryftas i samband med IT och demokrati. Jag har istället inriktat mig på demokrati och IT i den bemärkelsen att IT kan vara ett instrument för att tillgängliggöra offentligt material som är av intresse för många människor i Sverige, så att alla medborgare oberoende av tid och avstånd kan ta del av det. Att använda IT för att stödja demokratin, säger Sejerlund, kan innebära att på webben publicera något som inte är skräp- och nöjeskultur. Själv nämner han ett då kommande svenskt kulturnät som ett embryo till att skapa demokratiska frizoner på nätet. Det är också i Kulturnät Sverige som man kan hitta länkar till några av de registreringsprojekt av källmaterial som pågår.

Sejerlund och de statliga dokumenten poängterar främst politikens och de statliga institutionernas roll i skapandet av en demokratisering av informationsteknik och dess innehåll, men medborgarnas roll framkommer också till viss del, t.ex. vad föreningar kan göra. Av naturliga skäl - eftersom det är statens roll man fokuserar på - talas det i de statliga dokumenten i första hand om hur kulturinstitutionerna kan göra sitt material

tillgängligt digitalt. När det gäller kulturen finns det samtidigt vissa påpekanden om att enskilda personer och ideella föreningar ska engageras i kulturinstitutionernas arbete. Deras engagemang skulle kunna vara att ta tillvara en resurs i arbetet.

I Sverige spelar föreningslivet en viktig roll. Detta kan man se bl.a. i att föreningarnas roll nämns på flera håll i arbetet för att demokratisera IT, vilket jag redan har fört ett resonemang kring. Att föreningar och för den delen enskilda människor spelar en roll för samhällets arbete med kultur och kulturarvet har framgått genom vad som sägs i kulturpropositionen från 96/97. Men liknande idéer framkommer på fler ställen. I rapporten från Statens kulturråd *Att vidga deltagande i kulturlivet* som behandlar bl.a. arkiv sägs det att utöver den fasta organisationen för arkivverksamhet finns det intressesammanslutningar, som t.ex. släktforskarföreningar och hembygdsföreningar, som har betydelse för att vidga deltagande i kulturlivet. Landsarkiven samarbetar också i större eller mindre utsträckning med genealogiska föreningar och hembygdsföreningar. (Att vidga deltagande... 1991, s.166, 173) I *Kulturpolitikens inriktning* sägs det att ett nära samarbete mellan kulturinstitutioner och föreningslivet är ett sätt att skapa en direkt dialog mellan institutionerna och besökarna. (Kulturpolitikens inriktning 1995, s.219) I *IT i kulturens tjänst* från 1997 finns det ett exempel på att institutioner samarbetar med släktforskarörelsen. Det är i arbetet med NAD (Nationella arkivdatabasen), som har kommit till för att aktivt tillhandahålla arkiven. Representanter från släktforskningsrörelsen ingår i ett särskilt NAD-råd som är rådgivande när det gäller arbetet med NAD. (IT i kulturens tjänst 1997, s.142) Johan Gidlöf talar bl.a. om släkt- och hembygdsföreningar som möjliga samarbetspartners vid projekt att skapa ”virtuella historiska hus”. Det verkar som om det vid arbetet med Söderprojektet fanns önskemål om att använda sig av en sådan resurs, men att det inte gick att genomföra. Avslutningsvis kan det sägas att det finns ett intresse hos släktforskarföreningarna att samarbeta med offentliga institutioner för att göra arkivmaterial digitalt tillgängligt samtidigt som det finns en ambition från statens håll att kulturinstitutionerna ska samarbeta med sina användare. Detta är kanske ett område som kan utvecklas.

7.6. Avslutande diskussion

Enligt min undersökning finns det bland släktforskarföreningarna en övervägande positiv attityd till att ny teknik eller närmare bestämt datoriserade källor används inom släktforskningen. Detta tror de kommer att leda till positiva effekter, som att materialet blir mer tillgängligt och att det blir lättare att söka i det. Dessutom kommer ungdomar att lockas till släktforskning.

Hur ser då framtiden ut på detta område? Ett ideal som förmodligen är omöjligt att helt genomföra i praktiken är att kunna söka i den tolkade texten och sedan direkt kunna få fram en bild med det skannade dokumentet för att därmed kunna se den gamla handstilen. I framtiden kommer vi kanske att få se mer av ”produktioner” som Söderskivan, där olika slags information, såsom en digitalisering av det ursprungliga källmaterialet, nyskrivna artiklar eller liknande om detta källmaterial, och andra medier såsom kartor och fotografier sammanlänkas. Detta som ett sätt att göra det som finns på

våra minnesinstitutioner mer tillgängligt för allmänheten och som kan fungera som ett sätt att beskriva t.ex. olika epoker i vår historia och olika miljöer.

I framtiden kommer ju det mesta av det som ska bevaras att redan från början ha producerats med hjälp av datorer och därmed redan finnas digitalt, t.ex. dagens

folkbokföring. Det finns de som har varnat för en framtida informationsglömska, d.v.s. att det som skrivs och produceras idag inte kommer att vara läsbart i framtiden på grund av den tekniska utvecklingen. Det gäller att hela tiden hålla ett öga på bevarandeproblematiken. Problemet i alla fall för staten är att bestämma vad som är viktigast att bevara.

Att göra allt källmaterial tillgängligt på digitala medier framstår som en praktisk omöjlighet, även om det inte skulle röra sig om att åstadkomma renskrivningar, utan om att göra skannade dokument tillgängliga. Att bara göra det med kyrkböckerna, vilket är fallet med Genlines projekt Kyrkböcker Online, är redan det ett gigantiskt arbete. Allt material är inte heller av ett sådant intresse att det skulle vara värt kostnaden att föras över till digitala medier. Det kan kanske inte heller vara en ambition att digitalisera allt. En möjlig framtid är alltså att delar av det källmaterial som är mest intressant och använt kommer att göras digitalt tillgängligt genom skanning. Genom ett arbete på lång sikt kanske en hel del till slut blir tillgängligt digitalt.

En tanke när det gäller den datorisering/digitalisering som genomförs av släktforskarföreningar respektive offentliga institutioner är att den skulle kunna komplettera varandra. Riksarkivet verkar vara inställt på att eventuellt genomföra en digitalisering av de mikrokort som finns i Ramsele. Om det materialet i framtiden fanns skannat skulle register skapade av släktforskarföreningar kunna fungera som ingång medan det skannade materialet skulle kunna användas för att se originalskriften. Det är dock inte mer än en tanke, eftersom det skulle innebära att register skapade av släktforskarföreningar skulle behöva finnas samlade. Frågan är hur det skulle åstadkommas och bekostas.

Jag tror dock att den datorisering av källmaterial som utförs ökar möjligheten att få tillgång till de källor som beskriver vårt samhälles utveckling och de människor som har befolkat detta samhälle. Antalet personer som innehar datorer och Internetabonnemang ökar ständigt. Dagens ungdomar kommer att vara uppväxta med de nya medierna och kommer kanske inte att behöva fundera så mycket över frågan om skillnader mellan elektroniskt och icke-elektroniskt. Här har tecknats en liten framtidsbild, men det är ganska svårt att göra det när det gäller utvecklingen och användningen av ny teknik på längre sikt. För ett decennium sedan var det svårt för gemene man att tänka sig den utveckling som Internet har inneburit.

7.7. Sammanfattning av slutsatser

Här sammanfattas kort och i punktform de slutsatser jag har kommit fram till:

- 49% av släktforskarföreningarna som svarade på enkäten datoriserar släktforskningsmaterial. Det som i första hand datoriseras är de s.k. ministerialböckerna.
- Släktforskarföreningarna datoriserar källmaterialet genom att skriva av det och föra in informationen på dator. Inskrivningen kan också ske direkt från källan eller, vilket det oftast rör sig om, mikrokort. Ingen av släktforskarföreningarna gör släktforskningsmaterial digitalt tillgängligt genom att skanna källmaterialet.
- Anledningarna till att föreningarna datoriserar källmaterial är främst för att öka tillgängligheten till materialet och för att förbättra sökbarheten. De främsta anledningarna till att släktforskarföreningar inte datoriserar släktforskningsmaterial

är att de saknar utrustning och ekonomiska resurser. Endast ett fåtal föreningar uttryckte ett direkt ointresse av att datorisera material.

- De största fördelarna med att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier anser släktforskarföreningarna vara att tillgängligheten ökar och att sökbarheten förbättras. En hel del tror även att kostnaderna för att släktforska kommer att minska. Den största nackdelen anser släktforskarföreningarna vara att kvaliteten kan komma att försämrans på källmaterialet vid överföringen till digitala medier och att risken för att felaktiga uppgifter sprids då ökar.
- Hela 79% av släktforskarföreningarna tror att släktforskning kommer att påverkas mycket eller ganska mycket av att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier.
- De allra flesta släktforskarföreningar tror att påverkan på släktforskning av att släktforskningsmaterial finns tillgängligt på digitala medier kommer att vara positiv. Föreningarna tror att släktforskningen kommer att bli lättare, effektivare/snabbare och locka människor att börja släktforska.

8. SAMMANFATTNING

Den här uppsatsen har haft som syfte att studera den överföring av släktforskarens källmaterial till digitala medier som utförs, med fokus på det som görs av släktforskarföreningar runt om i landet samt hur dessa släktforskarföreningar ställer sig till denna datorisering.

För att uppnå detta syfte formulerades några frågeställningar inför den empiriska undersökningen. Dessa frågeställningar var:

- Vad görs av släktforskarföreningar när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial?
- Hur går de tillväga vid datorisering av släktforskningsmaterial?
- Varför, eller varför inte, datoriseras släktforskningsmaterial?
- Vilka fördelar respektive nackdelar ser släktforskarföreningar med att släktforskningsmaterial överförs till digital form?
- Hur, eller i vilken utsträckning, tror släktforskarföreningarna att datoriseringen av släktforskningsmaterial kommer att påverka/förändra släktforskning?

För att besvara frågeställningarna utformades en till största delen kvantitativ enkät som skickades till 118 släktforskarföreningar runt om i landet. Svarsfrekvensen blev till slut hög, då 88% av de tillfrågade släktforskarföreningarna svarade på enkäten.

Svaren visade på att släktforskarföreningar har ett stort intresse för datoriseringen av släktforskningsmaterial. Det var 49% som svarade att de registrerar originalkällor med hjälp av dator. Det som i första hand datoriseras är de grundläggande källor som släktforskare använder sig av, d.v.s. de s.k. ministerialböckerna.

Släktforskarföreningarna går tillväga på lite olika sätt vid datoriseringen av källorna. Det dominerande är dock att föreningarna skriver av källorna på en blankett och sedan för in informationen i datorn. Vissa föreningar skrev direkt från mikrokort till dator. Nästan alla föreningar uppgav att de hade någon form av kontrolläsning av materialet. Hur släktforskarföreningarna går tillväga kan jämföras med några statliga myndigheters verksamhet där liknande arbetet pågår. Det som nu kanske främst ligger i startgroparna, t.ex. från Riksarkivets sida, är projekt för att skanna in källmaterial för att på så sätt göra det tillgängligt. Det är ett mindre arbetskrävande sätt än att göra renskrivningar, vilket skulle vara en omöjlighet att genomföra med allt det material som finns. Men även skanning innebär ett gigantiskt arbete.

De övervägande anledningarna till att släktforskarföreningar har valt att datorisera släktforskningsmaterial är för att öka tillgängligheten och för att öka sökbarheten. Detta kan också sägas ligga bakom de projekt som genomförs av statliga myndigheter. Myndigheterna har förutom att öka tillgängligheten ytterligare ett skäl till att digitalisera källmaterial och det är att minska slitet på originalhandlingarna och säkra ett bevarande i framtiden. Bland anledningarna till att släktforskarföreningarna inte har valt att datorisera släktforskningsmaterial framkommer främst att man saknar utrustning eller ekonomiska resurser. Det var endast tre föreningar som uttryckte ett direkt ointresse.

Bland fördelarna med att få tillgång till källmaterial i digital form återkommer de motiv som ligger bakom den datorisering som genomförs, d.v.s. tillgängligheten kommer att öka och sökbarheten kommer att bli bättre. En hel del tror också att kostnaderna för att få tillgång till materialet kommer att minska. Den stora nackdelen med att överföra källmaterial till digital form menar släktforskarföreningarna är att kvaliteten på materialet blir lidande, d.v.s. det kan bli feltolkningar vid renskrivningen av källorna.

Problemet med en minskad kvalitet på de datoriserade källorna jämfört med mikrokort är något som återkommer hela tiden, bland enkätsvaren och bland artiklar som jag tagit del av. Denna brist på kvalitet kan leda till att släktforskningen i sig påverkas negativt då grundforskningen kan försämrans. Felaktiga uppgifter kan komma att spridas. Detta skulle i förlängningen kunna leda till att skillnaden mellan amatörforskning och akademisk forskning accentueras. Det finns dock några synpunkter som går ut på att det kan bli precis tvärtom, att grundforskningen möjligen kommer att förbättras eftersom mer tid kan ägnas åt att kontrollera de resultat man får fram.

Väldigt många släktforskarföreningar tror också att möjligheten att få tag på släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att påverka släktforskningen på ett positivt sätt. De flesta släktforskarföreningar tror att släktforskning kommer att bli lättare, effektivare/snabbare och locka människor att börja släktforska.

Min empiriska undersökning har jag försökt sätta in i ett större sammanhang, med hjälp av olika typer av material och litteratur, som har med attityder till modern informationsteknik i allmänhet att göra och hur IT kan utgöra en reell möjlighet att stärka demokratin. I det här sammanhanget handlar det främst om att göra offentligt material och kulturmaterial tillgängligt på nya sätt, men också om att demokratisera informationstekniken i sig, något som är av vikt om IT överhuvudtaget ska kunna vara en faktor i stärkandet av demokratin.

Det finns en retorik kring IT som laddar tekniken med en mängd positiva värden. En del av denna retorik har behandlats i uppsatsen liksom en del av den kritiska granskningen av denna retorik. Enligt min empiriska undersökning har också släktforskarna en allmänt positiv inställning till användningen av digitala medier för att komma åt källmaterialet. Eftersom släktforskare kommer i kontakt med en praktisk tillämpning av IT i form av datorer och Internet, kan de även se bristerna, t.ex. i frågan om hur kvaliteten påverkas. Släktforskarföreningarnas synpunkter har ställts mot de nackdelar som kan finnas med den moderna informationstekniken, t.ex. problemet med att bevara elektroniska dokument, men också det positiva som finns med denna teknik.

Om en datorisering/digitalisering av kulturmaterial kan ses som ett ökat tillgängliggörande av detta kan släktforskarföreningarnas insatser betraktas som en strävan i denna riktning. Detta gäller särskilt om det datoriserade materialet görs tillgängligt för andra på olika sätt, speciellt via webben. Man genomför en datorisering främst för sin egen skull, men tanken är också att det kan locka andra att använda källmaterialet. I förlängningen kan det ses som att släktforskarföreningarna bidrar till en stärkning av den demokratiska processen genom att de deltar i arbetet för att göra detta slags kulturmaterial tillgängligt för fler och på ett nytt sätt. Möjligen skulle de statliga institutionerna i högre grad kunna använda sig av den resurs som släktforskarföreningar utgör. Utmaningen för släktforskarföreningarna framöver är att komma överens om hur de ska hantera den viktiga frågan om kvaliteten på det datoriserade materialet .

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor

104 enkäter från släktforskarföreningar december 1998 – februari 1999

Minnesanteckningar från Sveriges Släktforskarförbunds Datariksdag för släktforskning Linköping 24-25 april 1998 Arrangerad av Föreningen för datorhjälp i släktforskningen på uppdrag av Sveriges Släktforskarförbund

Tryckta källor

Alsmark, Anna, (1999), ”Hitta släkten på nätet” // *Kultur.nu : en tidning om kultur på Internet från Kulturnät Sverige*, s.16-17

”Arbetsgrupp ’Kvalitet i släktforskningen’”, (1999), // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna 3/99*, s.25

”Arkiv”, (1992), // *Nationalencyklopedien*. – Höganäs : Bra Böcker. – vol.1, s.548-549

Att vidga deltagandet i kulturlivet, (1991), : ett diskussionsunderlag *Delrapport : bildkonst, museer, kulturvård, arkiv*. – (Rapport från Statens Kulturråd 1991:3). – Stockholm : Statens Kulturråd

Beckman, Svante, (1998), ”Vad vill staten med kulturarvet?” // *Kulturarvets natur* (red. Annika Alzén & Johan Hedrén). – Stockholm : Symposion. – s. 13-49

Bergström, Hans, (1999), ”Insändare : Bokstavstrogen eller inte” // *Diskulogen med Släktforskarnytt 1999 nr.47*, s.19

Bjelkåker, Sture, (1999), ”Kommentar av ordf i DIS” // *Diskulogen med Släktforskarnytt 1999 nr.47*, s.19

”Certifikat för register”, (1998), // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna 4/98*, s.8-10

Clemensson, Per, (1993), Andersson, Kjell, *Släktforska! : steg för steg*. – Stockholm : LT

Clemensson, Per, (1996), Andersson, Kjell, *Emigrantforska! : steg för steg*. – Stockholm : LT

Cronberg, Olof, (1997), ”Datakrönikan : Framtidens släktforskare” // *Släkthistoriskt Forum 4/97*, s.14

”Dataprojektmöte 1998 i Linköping”, (1998), // *Släkthistoriskt Forum 1/98*, s.12

”Datariksdag för släktforskare”, (1998), // *Diskulogen med Släktforskarnytt* 1998 nr.45, s.8

”Demokrati”, (1990), // *Nationalencyklopedien*. – Höganäs : Bra Böcker. – vol. , s.496

Elektronisk dokumenthantering, (1996), : *betänkande av IT-utredningen*. – (SOU 1996:40). – Stockholm : Fritze

”Fler Stockholm på CD”, (1999), // *Släkthistoriskt Forum* 2/99, s.5

Folkrörelse- & Föreningsguiden, (1999) . – Stockholm : Utbildningsförlaget Brevskolan, s.373-376

”Frågor om förhållandet mellan verksamheten inom Riksarkivets enhet för svensk arkivinformation, SVAR, och dels tryckfrihetsförordningens bestämmelser om handlings offentlighet, dels bestämmelser i avgiftsförordningen (1992:191) (Dnr 4626-1995) // *Justitieombudsmännens ämbetsberättelse : angiven vid riksmötet 1996-97*. – Stockholm : Riksdagen, 1997

Gackenbach, Jayne & Ellerman, Evelyn, ”Introduction to Psychological Aspects of Internet Use”, (1998), // *Psychology and the Internet : intrapersonal, interpersonal, and transpersonal implications*. – San Diego : Academic Press, s.1-26

”Genealogi”, (1908), // *Nordisk familjebok*. – Stockholm: Nordisk familjebok. – vol.9, s.898-899

”Genealogi”, (1992), // *Nationalencyklopedien*. – Bra Böcker: Höganäs. – vol.7, s.379-380

Gidlöf, Leif, (1996), ”Söderprojektet” // *Diskulogen med Släktforskarnytt* 1996 nr.39, s.17

Gidlöf, Johan, (1997), ”Det virtuella historiska huset” // *Arkiv, samhälle och forskning* 3/97, 55-79

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, (1991), *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. – Lund : Studentlitteratur

Holmström, Jan, (1998), ”Hitta dina rötter” // *Internetguiden* 1/98, s.25-26

Inför ett svenskt kulturnät, (1996), *IT och framtiden inom kulturområdet : delbetänkande av Kulturnät Sverige*. – (SOU 1996:110). – Stockholm : Fritze

IT i kulturens tjänst, (1997), : *slutbetänkande av Kulturnät Sverige*. – (SOU 1997:14). – Stockholm : Fritze

Johansson, Magnus, Nissen, Jörgen & Stureson, Lennart, (1998), ”IT-ism” : *informationstekniken som vision och verklighet*. – (KFB-rapport 1998:11, Via Teldok 32). – Stockholm : KFB och Teldok

- Juslin, Tom, (1998), ”Lita inte på någon” // *Släkten : medlemstidning för Södra Västerbottens Släktforskare* 1/98, s.2
- Kulturpolitik*, (1997). – (Regeringens proposition 1996/97:3). – Stockholm : Gotab
- Kulturpolitikens inriktning*, (1995), : *slutbetänkande av Kulturutredningen*. – (SOU 1995:84). – Stockholm : Fritze
- Lagersvärd, Krister L:sson, (1997), ”Förbundsordföranden har ordet : Vi måste värna om föreningarna, arkiven och kvalitén på forskningen” // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna* 2/97, s.3
- Lagersvärd, Krister L:sson, (1998), ”Verksamhetsberättelse 1 januari 1997-31 december 1997” // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna* 3/98, s.9-10
- Lext, Gösta, (1984), *Studier i svensk kyrkobokföring 1600-1946*. – (meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet; 54). – Göteborg : Landsarkivet i Göteborg
- Lindquist, Mats G., (1995), *Långsiktigt bevarande av elektroniska dokument : metoder och överväganden*. – (Kungl.Biblioteket rapport nr 22). – Stockholm : Kungl. Biblioteket
- Nilsson, Lennart, (1996), ”JO:s utlåtande har kommit” // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna* 3/96 s.5-10
- Norberg, Erik, (1998), ”Svar från Riksarkivarien” // *Släkthistoriskt Forum* 1/98, s.14
- Olsson, Anders R, (1999), *Elektronisk demokrati*. – (SOU 1999:12). – Stockholm : Fakta Info Direkt
- Palmgren, Allan, (1998), ”Datariksdag för släktforskare” // *Alingsås släktforskare* 3/98, s.15
- ”Personuppgiftslagen och forskarna: en orientering”, (1998), // *Släkthistorisk Forum* 4/98, s.18
- ”Projektet ”Kyrkböcker On-Line””, (1996), // *Diskulogen med Släktforskarnytt* nr.40 oktober 1996, s.5
- Rosvall, Ted, (1998a), ”Orättvisor i Släktforskarvärlden” // *Släkthistoriskt Forum* 1/98, s.14
- Rosvall, Ted, (1998b), ”Replik till Riksarkivarien” // *Släkthistoriskt Forum* 2/98, s.18
- Samuelsson, Björn, (1998), ”Korrekturläsning – svårt ibland men roligt och intressant” // *Alingsås släktforskare* nr.3 1998, s.7
- Savolainen, Mats, (1998), ”Den lokala demokratin utveckling i Halland – Svensk lokalhistorisk Databas” // *DIK Forum* 7/98, s.19-20

- Segerlund, Carl-Öije, (1997), *IT för samhällsservice, demokrati och folkbildning i Sverige*. – (Teldokrapport 113). – Stockholm : Teldok
- Strahlert, Jan-Christer, (1993), ”Med databas går det bättre?” // *Släkthistoriskt Forum* 2/93, s.26
- Sturmark, Christer, (1997), *IT och renässansmänniskans återkomst*. – Stockholm : Norstedts
- Szabad, Carl, (1998a), ”Presstopp! Söderskivan på väg – första titten!” // *Släkthistoriskt Forum* 2/98, s.3
- Szabad, Carl, (1998b), ”Tankar kring ett registreringsprojekt” // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna* 3/98, s.10-11
- Tallmo, Karl-Erik, (1997), ”Kulturens skyltfönster på Internet : ett snapshot från januari 1997 av en föränderlig kulturscen” // *IT i kulturens tjänst : slutbetänkande av Kulturnät Sverige*. – (SOU 1997:14). – Stockholm : Fritze, s.335-357
- Tengström, Emin, (1989), *Myten om informationssamhället : ett humanistiskt inlägg i framtidsdebatten*. – Stockholm : Rabén & Sjögren
- Thorsell, Elisabeth, (1996), ”Internet – kan det vara något?” // *Släkthistoriskt Forum* 1/96, s.14
- Thorsell, Elisabeth, (1997), ”Diskussionsgrupper” // *Släkthistoriskt Forum* 2/97, s.24
- Thorsell, Elisabeth, (1999), ”Mormonerna på nätet!” // *Släkthistoriskt Forum* 3/99, s.8-9
- Timander, Joachim, Österman, Torsten, (1997), *Internetanvändningen i Sveriges befolkning : utvecklingen av attityder och användningen beträffande vissa tekniska hjälpmedel (Internet, dator, modem, CD-ROM och mobiltelefon)*. – (Teldokrapport 115). – Stockholm : Teldok
- Trost, Jan, (1994), *Enkätboken*. – Lund : Studentlitteratur
- Vappula, Hans, (1998), ”Internet” // *Disketten* 1/98, s.6-8
- ”Verksamhetsplan 1999”, (1998), // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna* 3/98, s.18
- ”Verksamhetsplan 2000”, (1999), // *Angeläget : information från Sveriges Släktforskarförbund till medlemsföreningarna* 3/99, s.18
- Vingar åt människans förmåga*, (1994), : *informationsteknologin : betänkande av IT-kommissionen*. – (SOU 1994:118). – Stockholm : Fritze
- Weber, Kjell, (1996), ”Melleruds museum” // *Disketten* 3/96, s.5

Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik, (1996). – (Regeringens proposition 1995/96:125). – Stockholm : Gotab

Östlund, Britt, (1999), ”Vidgar IT gapet mellan generationerna?” // *IT i demokratis tjänst*. – (SOU 1999:117). – Stockholm : Fakta Info, s.157-182

Elektroniska källor

ANNO 1890. Folkräkningen 1890
[Referensen upprättad 1999-12-02]. – Tillgänglig från
<http://www.foark.umu.se/folk/>

ANNO 1890. Folkräkningen 1890 – Om folkräkningen
[Referensen upprättad 1999-12-02]. – Tillgänglig från
<http://www.foark.umu.se/fok/ac/omfolkr.htm>

ANNO 1890. Folkräkningen 1890 - Söktips
[Referensen upprättad 1999-12-02]. – Tillgänglig från
<http://www.foark.umu.se/folk/ac/soktips.htm>

Billgren, Cissi, Arbetslösa lägger ut arkivdokument
KulturNät Sverige – K-Nytt/Nyhetsarkiv/...ösa lägger ut arkivdokument på Internet
[Referensen upprättad 1998-11-13]. – Var tillgänglig från
http://www.kulturnat.iva.se/k_nytt/nyhetsarkiv/halland.htm

Börje Björkman, Peter Danielsson, ”Arkiven på väg in i Cyberspace?” // *HumaNetten*
3/98
[Referensen upprättad 1999-09-15]. – Tillgänglig från
<http://www.vxu.se/hum/humanetten/nummer3/art9809.htm>

Demografiska databasen
[Referensen upprättad 1999-04-15]. – Tillgänglig från
<http://www2.ddb.umu.se/DDB/swe/ddb.htm>

Demografisk databas Södra Sverige
[Referensen upprättad 1999-12-02]. – Tillgänglig från
<http://www.ddss.nu>

Föreningen Släktdata
[Referensen upprättad 1999-03-25]. – Tillgänglig från
<http://sd.datatorget.educ.goteborg.se/afor/aindex.html?lang=swedi>

Genline – Svenska Kyrkoböcker Online
[Referensen upprättad 1999-08-06]. – Tillgänglig från
<http://www.genline.se/index.htm>

Gustafsson, Janne, (1997), Sök dina rötter -- på Internet
[Referensen upprättad 1998-11-13]. – Tillgänglig från
<http://corren.se/sidor/nyheter/97/04/29/Sok.html>

Indiko-Kyrkböcker på nätet

[Referensen upprättad 1999-03-25]. – Tillgänglig från
<http://www2.ddb.umu.se/windiko/help/popum.html>

Indiko-kyrkböcker på nätet

[Referensen upprättad 1999-03-25]. – Tillgänglig från
<http://www2.ddb.umu.se/windiko/help/indiko.html>

Kulturnät Sverige – Digitaliseringsprojekt

[Referensen upprättad 2000-01-10]. – Tillgänglig från
<http://www.kultur.nu/rapporter/digitaliseringsprojekt.html>

Målsättning

[Referensen upprättad 1999-04-15] Var tillgänglig från
http://195.67.10.227/ddss_sidor/projbes.htm

Nättidningen RÖTTER - för dig som släktforskar!(PLF)

[Referensen upprättad 1999-04-16]. – Tillgänglig från
<http://www.genealogi.se/plf.htm>

Nättidningen RÖTTER – för dig som släktforskar! (Sveriges Släktforskarförbund)

[Referensen upprättad 1999-03-25]. – Tillgänglig från
<http://www.genealogi.se/forbund.htm>

Om föreningen DIS

[Referensen upprättad 1999-03-25]. – Tillgänglig från
<http://www.dis.se/intro.htm>

Priser för uttag från DDB

[Referensen upprättad 1999-04-15]. – Tillgänglig från
<http://www2.ddb.umu.se/DDB/swe/ddbtaxa.htm>

SVAR EU-projekt

[Referensen upprättad 1998-11-13]. – Tillgänglig från
<http://www.svar.ra.se/svar/eu/mark/digslut.htm>

SVAR INFO

[Referensen upprättad 1999-04-16]. – Tillgänglig från
<http://www.svar.ra.se/svar/apl/info/info.htm>

SVAR mikrokort

[Referensen upprättad 1999-04-16]. – Tillgänglig från
<http://www.svar.ra.se/svar/kund/hur.htm>

Sv.datatermgruppen: Ordlista(v17)

[Referensen upprättad 2000-04-04]. – Tillgänglig från
<http://www.nada.kth.se/dataterm/rek/v17.html#a30>

Borås 1998-12-02

Hej!

Jag heter Linda Boström och studerar vid Bibliotekshögskolan i Borås. Jag håller för närvarande på med en magisteruppsats om datorisering av originalkällor, t ex dop- och födelseböcker, som är intressanta för släktforskare. Jag är då intresserad av vad olika släktforskarföreningar gör när det gäller datorisering av släktforskningsmaterial och hur representanter för dessa föreningar ställer sig till den digitala tekniken som hjälpmedel vid släktforskning.

Därför skickar jag ut en enkät till släktforskarföreningar runt om i landet, däribland till Er förening. Nu hoppas jag att Ni, som representant för Er förening, vill ägna en stund av Er tid åt att svara på denna enkät, eftersom det är viktigt för mig att få så många svar som möjligt. Jag hoppas också att min undersökning kan vara av intresse för släktforskare. Svaren kommer att vara anonyma, d v s det kommer inte att framgå vilken förening som har svarat på ett visst sätt.

Ett frankerat och adresserat kuvert medföljer enkäten, så det är bara att posta när Ni har fyllt i. Posta helst enkäten före **14 december!**

Tack på förhand!

Med vänlig hälsning

Linda Boström

Jag kan nås på:
telefonnr.: 033 - 41 71 77 (enklast på kvällstid)
adress: Distansg.17 2 tr., 507 40 Borås
e-post: Linda.Bostrom@bhs.utb.hb.se

Enkätformulär

Kryssa i alla lämpliga svarsalternativ på kryssfrågorna.

1. När bildades Er förening? 19_____

2. Hur många medlemmar har Er förening? _____ st.

3. Vilka verksamheter har Er förening?

☐ håller kurser i släktforskning	☐ tillhandahåller referensmaterial
☐ anordnar studiebesök	☐ tillhandahåller släktforskartidskrifter
☐ anordnar föreläsningar	☐ tillhandahåller handledare
☐ tillhandahåller mikrofilm/ficheläsare	☐ annat, i så fall vad? _____

4. Registrerar Er förening originalkällor med hjälp av dator?

ja

nej

Om Ni svarade nej på denna fråga, gå direkt vidare till fråga 12!

5. Om Ni svarade ja på förra frågan, vad för sorts material är det som Ni datoriserar?

Födelse/Dopböcker	☐	Mantalslängder	☐
Död/Begravningsböcker	☐	Domböcker	☐
Vigsel/Lysningsböcker	☐	Bouppteckningar	☐
Husförhörslängder	☐	Lagfarter	☐
Flyttningsslängder	☐	Annat, i så fall vad? _____	

6. Beskriv kortfattat hur Ni går tillväga vid registrering av originalkällor med hjälp av dator?

BILAGA 2

7. Hur kontrollerar Ni att uppgifterna som registreras blir korrekta?

8a. Gör Ni det datoriserade materialet tillgängligt?

ja

nej

Motivera

gärna: _____

8b. Om Ni svarade ja på förra frågan, hur gör Ni det datoriserade materialet tillgängligt?

lokalt på dator

via Internet

CD-ROM

disketter

pappersutskrifter

på annat sätt, i så fall

vilket? _____

9. Samlar Ni enskilda släktforskares datorisering av släktforskningsmaterial?

ja

nej

10. Vilka samarbetar Ni med för registrering av originalkällor med hjälp av dator?

andra släktforskarföreningar

arbetsmarknadsmyndigheter

arkiv

inga andra instanser

bibliotek

andra, i så fall vilka? _____

museer

11. Varför har Ni valt att datorisera släktforskningsmaterial?

BILAGA 2

12. Om Ni svarade nej på fråga 4, varför har Ni inte valt att datorisera släktforskningsmaterial?

- saknar utrustning
 är inte intresserade
 har inte tid

- saknas ekonomiska resurser
 annat, i så fall vad? _____

13. Vilka fördelar ser Ni med att släktforskningsmaterial finns på digitala medier?

- tillgängligheten ökar
kostnaderna minskar
sökbarheten blir bättre
andra fördelar, i så fall
vilka? _____
finns inga fördelar

14. Vilka nackdelar ser Ni med att släktforskningsmaterial finns på digitala medier?

- tillgängligheten minskar
kostnaderna ökar
andra nackdelar, i så fall
vilka? _____
finns inga nackdelar

15. Tror Ni att släktforskningsmaterial på digitala medier kommer att fungera som primärkälla?

ja

nej

Motivera
gärna: _____

16. Tror Ni att originalkällor som är intressanta för släktforskare kommer att finnas helt på digitala medier om 10-15 år?

ja

nej

Motivera
gärna: _____

BILAGA 2

17a. Vilken betydelse har Internet för släktforskning?

stor ganska stor ganska liten liten ingen

Motivera

gärna: _____

17b. Om Ni svarade att Internet har någon form av betydelse på förra frågan rangordna från 1-7 nedan vilka tjänster på Internet som betyder mest för släktforskning, där 1 står för den viktigaste?

- tillgång till originalkällorna
- skicka e-post till andra släktforskare
- diskussionsgrupper om släktforskning
- tillgång till andra släktforskares forskningsresultat
- sprida egna forskningsresultat
- få tips och idéer till den egna släktforskningen
- annat, i så fall

vad? _____

18a. I vilken utsträckning tror Ni att en möjlig framtida tillgång till originalkällor med hjälp av digitala medier kommer att förändra släktforskning?

mycket ganska mycket ganska lite lite inte alls

18b. Hur tror Ni i så fall att släktforskning kommer att förändras/påverkas?

☐ blir lättare	☐ blir effektivare/snabbare
☐ blir svårare	☐ blir mindre effektivt/långsammare
☐ blir tråkigare	☐ avskräcker människor från att släktforska
☐ blir roligare	☐ lockar människor att släktforska
	☐ annat, i så fall vad? _____
- _____

Kommentera gärna enkäten och skriv mer om något som Ni tycker är viktigt!!

